

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

HAZİRAN 1987

(KDV Dahil) 500

TÜSİAV Tarım Sorunları

Oya Köymen,
Muzaffer İlhan Erdost,
Haluk Kasnakoğlu,
A. Arslan Gürkan,
İzzettin Önder,
Akın Birdal,
Yücel Çağlar,
Tülin Hoşgör

abece

aylık eğitim kültür ve sanat dergisi

TÜRKİYE ÖĞRETMENLERİNİN
DEMOKRATİK ÖZLEMLERİNİN VE İSTEMLERİNİN
SESI

abece İLE DAYANISMAYI ARTIRALIM
1 Haziran 1987 15. Sayısı çıktı.

TAHSİN YILMAZ: Türkiye'de Eğitimi Demokratikleştirmeye
MEHMET SEMİH GEMALMAZ: Demokrasi Üstüne
Dr. KAMİL ÜN: Öğrenmede İşbirliği mi Yarışma mı?
Prof. Dr. KLAUS LIEBE HARKORT: Almanya'da Yaşayan
Yabancı Çocukların Anadili Dersleri
HALİT ÇELENK: Hukuk Açısından TÖB-DER Davası IV
a b e c e: Tonguç Baba'yı Anıyoruz
ALİ İHSAN BEYHAN: Köy Enstitülerinde Basın

Yurtiçi Yıllık Abone: 5.000 TL. Altı Aylık: 2.500 TL.
Avrupa Yıllık Abone: 50 DM. ABD (Uçakla) 30 Dolar
Posta Çeki Hesabı: Ali Bozkurt - 212911 ANKARA
Telefon: 132 05 74
Yönetim Yeri: Ataç Sokak No: 27/5
YENİŞEHİR/ANKARA

TÜSTAV

BİLİM ve SANAT

Sahibi

BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:

İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni

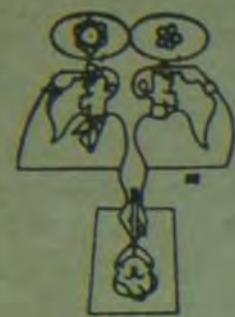
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı

GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

İRFAN AYDIN

...GÖRÜLMÜŞTÜR!

BİLİM ve SANAT

Bir zamanlar Yeşilçam melodramlarının en gülençlü, bununla birlikte en istirap verici özelliği son'un baş'tan kestirebilirliğiydı. Uzunca bir süre TRT'nin de resmi beğenisi, yayıncılık ve habercilik ilkelerine egemen olan benzer senaryonun baş'sı-son'u bellidir; ya kabristan, ya gülistanı!

Bu baş ve son, biraz da, hayalci, metafizik, burukçu, tehditçi, ulusallık dışı, gerici ideolojik ve politik içeriğiyle Türk-İslam sentezidir.

Sentez'in yıllarda beri sürdürdüğü sessiz ve derinden yayılmacılık, Cumhuriyet gazetesinin Rabita operasyonuyla gün yüzüne çıkışına Türkiye'de çok şenin berraklık kazandığı gözden kaçmadı. Bu nedenle olacak, "Sentezciler" Mayıs'ı başından itibaren huruç harekâtına girişmişlerdir. Ramazan ayı "pilot-zaman" seçilmiş ve TRT yayınlarında, "Ramazan ayı, Türk-İslam senezinin zirveye ulaşığı ay'dır" şeklinde yayılara da cüret edilebilmiştir.

Mayıs ayının ilk günlerinde Van'da 100. Yıl Üniversitesi'nde kendilerine "İslamın Bekçileri" adını veren bir grup, üniversite yakınındaki bir lokale salıdarak Mehmet Şirin Tekin adlı 19 yaşındaki bir öğrenciyi katletmiş, beş öğrenciyi de yaralamıştır.

Olaya adı karışan 18 kadar kişi gözaltına alınırken, olayın bir numaralı sorumlusu kayıplara karışmıştır. Sentez'in aslında şiddete dayanan ve resmîleşmeye oynayan ideolojik içeriği yeni yeni berrakaşmıştır ama Türkiye bu filmi görmüştür.

Türkiye'nin bu filmi gördüğü, olaydan bir yıl kadar önce, daha sonra görevinden alınacak olan Üniversite'nin Rektörü Prof. Dr. Hakkı Atun'un gazetelere yaptığı şu açıklamalarla da bellidir:

"Bazı öğrencilerimizin hal ve tavırlarıyla yeni kurulmakta olan üniversitemizde irtica hareketi geliştirilmek isteniyor. Bu hareketin de üniversite dışından desteklendiğini biliyoruz." (Bkz. Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1986).

"Bizim üniversitemizde öğretim yılı başında 50 öğrenci ayın yaparken yakalandı. Toplam 1440 öğrencimiz var. Daha öğretim yılının başında 1,5 ay gibi

kısa bir sürede 50 öğrencinin bir araya gelmesi teşadüf olamaz. Bunlar organize olmuşlardır. Bu nedenle sorun yalnızca üniversite düzeyinde değil, ülke düzeyinde ele alınmalıdır. (Bkz. Milliyet gazetesi, 8 Şubat 1986)

Bu arada Mayıs ayı ortalarında başbakanlık, bakanlıklar, sağ'daki siyasal partiler ve TRT'ye Aydinlar Ocağı tarafından hazırlanan bir rapor gönderilmiştir. Raporda, örgütün din eğitiminin ana okullarından itibaren başlatılması, ilk, orta ve liselerdeki mevcut dindersi saatlerinin artırılması, din eğitiminin sadece ahlak kültür dersi içinde değil diğer fen derslerine de yansıtılarak verilmesi istenmiştir.

Beri yandan 27 Nisan-1 Mayıs günleri arasında 66 yıl öncenin Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık Savaşı'nın karargahı başkent Ankara bütün otelleri tutulmuş durumda bir Silah Fuarı'na sahne olmuştur. Mayıs ayının ortalarında da sonuç alınmış görünümektedir. Başbakan Turgut Özal, "her isteyene silah" düşüncesinin adeta kampanyasını açmıştır. Özal'ın 21 Mayıs günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile yaptığı haftalık olağan görüşmenin ardından gazetecilere konuya "O'nunla da görüştüğünü" açıklaması bir hayli aydınlatıcı olmuştur!

Aynı günlü Cumhuriyet gazetesinde Uğur Mumcu, "her isteyene silah ruhsatı verilmesi düşüncesi kimlere yarar sağlar" sorusunu şöyle yanıtlamıştır:

"Once yabancı silah fabrikalarına... Smith-Wesson, Walter, Browning, Mauser, Luger, Baretta, Steyr, Lanti, Mab marka silah üreten ve pazarlayan Batı ülkelerinde silah fabrikaları ve bu fabrikalarla çalışan bir sürü silah tüccarı, kendileri için bulunmaz bir 'silah pazarı' ele geçirmiş olacaklardır."

"Öyle ya; Kırıkkale Silah Fabrikası üretse, yılda 20 bin silah üretir. Beli tabanca takmak isteyen yurttaş 'Kırıkkale' yerine 'Smith-Wesson' isteyecektir..."

Böylece "Türkiye'de şiddet olaylarında kullanılan silahların yüzde 99'unun NATO ülkelerinde imal edildiğini ve yakalanan silah sayısının da 822 bin olduğunu çok önceleri bildiren Uğur Mumcu doğrulan-

maktadır." (Bkz. Nokta İnsanlar dergisi, 24-30 Ocak 1983, sayı 50, Sf. 38)

Önce muhtarlarla sonra da kademeli olarak "istenilenler" e doğru yaygınlaştırılacağı yönünde işaretler verilen uygulamadan yararlanacaklar, en ucuzu 450 bin lira olan Kırıkkale tabancası ile 1,5 milyon lira olduğu söylenen Smith-Wesson alabilecek ya da alıdabileceği güç ve misyon sahipleri olacaktır.

Olur ya da olmaz. Kapsamı dar veya geniş tutulur. Henüz kesinleşmemiştir ama 7 yıl kadar önce toplanan silahların "hak edenlere" geri verilebileceği yolundaki bir psikolojik karantinaya itilmektedir toplum. Öyle görünmektedir ki, "12 Eylül öncesine dönülür" tehdidi eskimeye yüz tutunca, yeni tehdit öğeleriyle desteklenerek referandum ve olası erken seçim öncesi halka karşı kullanılmaya çalışılacaktır.

Bilim ve Sanat'ın bir önceki sayısının sunuş yazısında görüşlerinden alıntılar yaptığımız 12 Eylül döneminin İstanbul Sıkiyönetim Savcısı bugünkü ANAP Bitlis Milletvekili Faik Tarımcıoğlu gazeteci Yener Süsoy'un "Sayın Tarımcıoğlu, eski savcı, yeni milletvekili olarak, terör sizce günümüzde sona ermiş midir?"

"- Sayın Süsoy, terör dünyada hiçbir zaman sona ermez. Hangi devlet 'ben terörü önlerim' derse yanlış... Çünkü terör bir hastaliktır. 21. yüzyılda bile bizlerle devam edecektir. Türkiye'de 1970'lerde başlayan terörün büyük bir bölümü, aydınlarımız tarafından tasvip edildi..."

Bu yanıtta egemen olan mantığın çarpıcı yanı, TRT'den de sık sık duyurulduğu ve izlenildiği gibi resmi ideolojiyi yansıtıyor olmasıdır. Düne kadar "önlenecek, önlüyor, önlendi" diye işlenen terörün yeri ve sırası geldiğinde uygulamaya konabileceğinin, doğrusu artık göstere seslendirilmesidir.

Burada öteden beri terörle dayanak yapılan kabul ise yanlıştır ve çarpılmıştır. Türkiye'de terör ne 1970'lerde ne de 1968'de başlamadı. Aydınlarca da onaylanmadı.

Bellek turunu 20 yıl öncelere götürmede yarar olabilir.

Sahipliğini Metin Toker'in yaptığı 26 Mart 1966 günlü Akis dergisinin 6. sayfasında "Gençlik" bölümyle ilgili başlığı okuyalım:

"- Saldırı Mangaları kuruluyor."

Yıl ne 1970, ne de 1968!

Yıl henüz 1966'nın başları. Yazıları Müdürlüğünü Kurtul Altuğ'un yaptığı, muhabir ve yazarları arasında Güneri Civaoglu ile Teoman Erel'in bulunduğu Akis dergisi, "Saldırı Mangaları"nın nasıl tezgahlandığını uzun ve ayrıntılı bir yazıda anlatıyor. Bu arada o günlerde İstanbul'da Taksim Meydanı'nda yapılan "Komünizmi Tel'in Mitingi" söz konusu ediliyor. Miting sırasında "sosyalistler niçin kahr olsun?" diye soran Alp Ağrı adlı vatandaş feci şekilde dövülmüştür. Akis dergisinin yorumunu okuyalım:

"- Cereyan eden bu olay, Türkiye'de yeni bir devrin şiddet ve terör devrinin fiili başlangıcı可以说吧. Gerçi Alp Ağrı'nın dövülmesi, son zamanlarda sıklaşmış olan bu tarz olayların ilki değildir. Daha önce de mesela TMTF binası işgal edilmiş, mesela SBF'de bir konferans basılmıştır. Ama, örgütlenirilmiş ve cebine para konmuş kara kuvvetin yumruğu, olayların dışındaki sade vatandaşın kafasında ilk defa patlamaktadır. Bu yeni devirde, bütün sindirme metodlarının ve şiddetin her türlüsünün kullanılacağı artık belli olmuştur..."

1962, 1963, 1964 ve 1965 olayları ile de ilgili pek çok örnek verilebilir.

Türkiye'de terörün tarihsel ve sınıfal dayanakları iyice ve net biçimde aydınlanmalıdır. Ve Türkiye insanı "ben bu filmi görmüştüm" diyebilecek onlarca, yüzlerce, binlerce deneye sahiptir. Ve Erkekçe dergisinin Eylül-1986 tarihli sayısının 9. sayfasında eski bir MIT Ajani olan Mahir Kaynak'ın, bir takım senaryoların hazırlanmasıyla ilgili şu sözlerinin ne anlamına geldiğini bileyebilir.

"... senaryo dışarıda hazırlanır. Ortam yaratıldığı zaman Türk insanının davranışları zaten bellidir, şartlı refleksleri vardır. O ortam hazırlandığı zaman belirli çevreler, belirli şekilde hareket ederler..."

Türkiye bu filmi görmüştür.

Sentez'in geçtiğimiz Mayıs ayında dışa organik bağlantılı hareketliliğini de Cumhuriyet yazarı Yalçın Doğan'ın 20 Mayıs notıyla vurgulayalım:

"Amerikalılar şu sıralarda bir araştırma yürütüyor başkente. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda 'görevli' bir şirin bayan, Ankara'da farklı çevreden insanlarla görüşüyor. Türkiye'nin 'politik nabızını' yoklama çalıyor. Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu koşulları araştırırken, 'geleceğe yönelik tahminlerde' bulunmak üzere, görüştüğü kimselerin düşünelerini alıyor.

"Bu 'şirin Amerikalı bayan' görevini 'resmi düzeyde' yürütüyor. Ankara'daki Amerikan Sefareti'nin 'refakatinde ve bilgisinde' veriler topluyor..."

Ne zaman? Referandumu ve olası bir erken seçime giderken!

Türkiye bu filmi görmüştür.

Bir zamanların Yeşilçam melodramlarının en gülençlü, bununla birlikte en istirap verici özelliği son'un baş'tan kestirebilirliğiydı.

Tarihin ve dünün tâhibi, eski senaryoyu izleyecek yeni seyircilerin bulunması amacını taşır bir bakıma.

Türkiye, eski senaryonun yeni filmini çözülebilcek birikimlerin, deneylerin sahibidir. Tablo her zaman kinden daha nettir: Ya silahların gölglesi, ya Demokrasi...

İkinci "görülmüşdür!" İkincisi emek ister... Sevgiyle, dostlukla.

Türkiye' nin AET Üyeliği

Işık Doğan

Özellikle Türkiye solunda 1960'larda ve 1970'lerde AET konusunda var olan görüş birliğinin önemli ölçüde zedelendiği görülmeyecek. Üyeliğin ekonomik sonuçlarına ilişkin olumsuz değerlendirmeler konusunda bugün de görüş birliği olduğu gözleniyor. Farklılık daha çok siyasal değerlendirmede ortaya çıkıyor. Eskiden karşı çıktıları AET üyeliğini bugünden destekleyenler, böylece Türkiye'deki demokrasi güçlerinin yeni destekler ve müttefikler bulacağını, üyeliğin Türkiye'de demokrasının yerleştirilmesine ve sürdürülmesine önemli katkıda bulunacağını ileri sürüyorlar. Bu görüşün ortaya çıkışında 12 Eylül sonrasında giderek yaygınlaşan yenilik duygusunun ve yılın büyük etkisi açık. Benzer biçimde, bu dönemde Avrupa'daki belirli kişi ve kuruluşların tavır, tutum ve davranışlarının Türkiye'deki demokratik açılımların gerçekleşmesinde oynadıkları, önemi yadsınamaz rol de etkili oluyor. Ancak, bunlardan yola çıkarak AET üyeliğini desteklemek bazı önemli gerçekleri gözardı etmemeyi de beraberinde getiriyor.

Türkiye'nin 1959'da başlayan AET'ye üyelik serüveni geçtiğimiz Nisan ayında yeni bir döneme girdi. Topluluğa tam üyelik için 1987'de başvurulacağını daha önce açıklanan Özal Hükümeti, Avrupa Parlamentosu'nda ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmeleri önlemek için, biraz da aceleye getirerek, 14 Nisan'da resmi başvuruda bulundu. Başbakana göre "İnce, uzun ve yokuşlu bir yol" başlangıcı, kimilerine göre "ayın, yılın ve son zamanların en önemli olay." olan başvuru yoğun tartışmaları da beraberinde getirdi. Başvurunun eleştiriye en açık olan yanını karanlık alımı bittiği oluşturuyor. Hükümet, Türkiye'nin geleceği açısından bu denli önem taşıyan bir kararı almadan önce konuya kamuoyunun tartışmasına açmak bir yana, meclise danışma gergini bile duymadı. Bu durum, Özal Hükümetinin demokrasi anlayışını sergilemesi açısından önem taşıyor.

AET'DE TEPKİ

Başvuru sonrasında gelişmelerin en çarpıcısı AET ülkelerinin tepki ve tavırlarında ortaya çıktı. Üye ülkelerin tümünde, Türkiye'nin, Topluluğun ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğu bir dönemde başvurmuş olması olumsuz olarak değerlendirildi. Lüksemburglu parlementer Astrid Lulling, Türkiye'nin "üyelik başvurusunun Avrupa'da kendini devlet adamı telakki edenleri servince boğmadığını" söyleken bu tepkiyi çok ince bir biçimde dile getiyordu (AET'ye Başvurunuza Sevinmedik, Cumhuriyet, 24.4.1987, s. 10) Türkiye'nin üyeliğinin en erken 2000'li yılların başında gerçekleşebileceğii, AET çevrelerinin ortak görüşü olarak ortaya çıktı. Üstelik bu tarih, kişi başına milli gelirin önemli ölçüde artırılmasından Türkiye'de gerçek demokrasının yerles-

tirilmesine, "Avrupa Topluluğu insanların Türkiye hakkındaki genel fikrinin" değişmesinden "Türkiye'de normal bir vatandaşın kendini Avrupa gibi hissetmesine" kadar uzanan bir dizi önkoşullu yerine getirilmesi durumunda söz konusu olabilecek ("AET'nin Sınav Programı," Cumhuriyet, 15 Mayıs 1987)

ÖZAL'IN HESABI

Özal Hükümetinin, tepkilerin bu denli olumsuz olacağını bile bile neden tam üyelik için başvurduğu sorusunun yanıtlanması gerekiyor. Bu konuda ileri sürülen görüşlerden birisi, Özal'ın aslında İslam Ülkeleri ile daha yakın bir işbirliği istediği ve bu amacına AET üyeliği gerçekleştirdiğinde daha kolay ulaşabileceğii biçimde özetlenebilir. Başbakanın "Türkiye'nin Avrupa'daki yerini almasını" ne denli içtenlikle istedığınıkestirmek güç, ama başvuru ile iç politik gelişmeler arasında yakın bir ilişki olduğu da açıkça görülmüyor. Özal'ın AET'ye başvuru ile Anayasasının 175. maddesindeki değişiklik arasında kurduğu ilişki ya da başvurunun olumlu sonuçlanması için Anavatan'ın 1988 ve 1993 seçimlerinde yeniden iktidara gelmesinin zorunlu olduğunu ileri sürmesi iç politikanın önemini sergiliyor.

Başvurunun altında yatan bir başka neden, başlayacak olan pazarlık sürecinde sağlanabilecek mali olanaklarla ilgili. Özal, AET üyelerinin Türkiye'yi küstürmeye göze alarak kısa dönemde başvuruyu reddemeyeceklerinin farkında. Ayrıca, AET'ye üyelik için başvurmuş Türkiye'nin yabancı sermaye, özellikle de Japon sermayesi için çekiliğinin artacağını da biliyor. Böylece, bir yandan AET'den sağlanacak yardımalarla, öte yandan, hızlanacak yabancı sermaye girişisiyle, giderek büyütünen ödemeler dengesi açıklarını karşılamayı ve ağırlaşan dış borç soru-

nunu aşmayı planladığı söylenebilir. Başvurunun hemen ertesinde, Türkiye'nin önemizdeki dönemde gerçekleştirileceğini planladığı projelerle ilgili bilgileri içeren, birkaç dilde hazırlanmış belgelerle yatırımcı avına çıkışması da bu görüşü doğruluyor.

Özal'ın AET ile pazarlık sürecinde gücünü artırmak için kullanacağı iki önemli araçtan birisi serbest dolaşım hakkı. Hükümet, bu haktan vazgeçme ya da belli ödünlere verme karşılığında AET'den en azından mali kaynak sağ-

ceği İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Nurullah Gezgin tarafından çok açık bir biçimde dile getirildi: "Bu zor yolda yürüken birlik ve beraberlik içinde bulunmamız gereklidir, bu başvuruya olumlu ya da olumsuz kararlıyanlar olabilir. Ancak artık başvuru yapıldığına göre AET'ye girelim mi girmeyelim mi tartışması geride kalmıştır. Bugün söz konusu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin itibarıdır. Bu yüzden çatı sesler çıkartmamaya özen göstermeliyiz ve aksini düşünener var-

Türkiye'de demokrasının kesintiye uğradığı her dönemin bir ekonomik bunalımın ardından geldiğini anımsamakta yarar var. Ondan sonra da şu soruya yanıtlamak gerekiyor. AET üyeliğinin getireceği ekonomik yıkım ortadayken bu üyelik sürecinde sağlanması umulan demokratik kazanımlar ne denli kalıcı olabilir?

lamayı umuyor. Bu amaçla kullanmayı tasarladığı diğer araç ise Türkiye'nin demokratikleşmesi ile ilgili. Başbakan sık sık AET üyeliğinin Türkiye'de demokrasının yerleştirilmesi ve sürdürülmesi açısından taşıdığı önemi vurguluyor. Anlaşılan, nasıl "siyaset yasaklılarını" rehine alıp 175. madde değişikliği konusunda DYP ve DSP desteğini sağladıysa, bu kez de, deyim yerindeyse, demokrasiyi rehine alıp AET'den öden kopartmayı planlıyor.

SERMAYE ÇEVRELERİNİN YAKLAŞIMI

Kuşkusuz, başvurudan umulan yararlar sınırlı değil. Belki daha da önemlidir, AET'ye başvurunun belirli politikalardan izlenmesini haklı göstermek için çok ağırlıklı ve etkili bir şekilde olara kullanılabilmesinde yattır. Türkiye halkı 1980 sonrasında, izlenen politikalardan 12 Eylül öncesi dönemde arasında bir seçim yapma zorunda bırakıldı. Ama artık bu gerekçenin eskisi kadar etkili olmadığı很明显. Onun yerini alacak olanın AET'ye üyelik olacağını gözleniyor. Nitelik, başta TÜSİAD olmak üzere sermaye çevreleri üyeliğin gerçekleşmesi için yapılması gereklili işler listesi ile ortaya çıktılar bile. Çalışma yaşamı ile ilgili kimi yasalarda değişiklik yapacak tasarımlar ise bu konulardaki AET mevzuatının incelenmesi gerektiği gereklisi ile geri alındı. Üyelik başvurusunun net uygulamalar gerekliliğini bulacağımı, üyeliğin Türkiye'de demokrasının yerleştirilmesine ve sürdürülmesine önemli katkıda bulunacağı ileri sürüyorlar. Bu görüşün ortaya çıkışında 12 Eylül sonrasında giderek yaygınlaşan yenilik duygusunun ve yılın büyük etkisi açık. Benzer biçimde, bu dönemde Avrupa'daki belirli kişi ve kuruluşların tavır, tutum ve davranışlarının Türkiye'deki demokratik açılımların gerçekleşmesinde oynadıkları, önemi yadsınamaz rol de etkili oluyor. Ancak, bunlardan yola çıkarak AET'ye girelim mi tartışması geride kalmıştır. Bugün söz konusu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin itibarıdır. Bu yüzden çatı sesler çıkartmamaya özen göstermeliyiz ve aksini düşünener var-

sa, bunlar düşüncelerinin tümünü açığa vurmamalıdır."

("Sanayicide AET Heyecanı," Cumhuriyet, 17 Nisan 1987, s. 12).

YA DEMOKRAT KESİMLER...

Gerçekten, başvuru konusunda sermaye çevrelerinden pek "çatı sesi" çıkmadı. Uzun vadeli ekonomik ve siyasal çıkarlarının AET ile bütünselde yattığını gösteren Türkiye burjuvazisi başvuruya büyük bir coşku ve sevincle karşıladı. Özelleştirme çalışmalarının hemen başlatılmasından Türkiye'nin üyeliğinin AET'ye ne gibi yararlar sağlayacağına inançlı olarak AET'ye başvurularla sınırlı değil. Belki daha da önemlidir, AET'ye başvurunun belirli politikalardan izlenmesini haklı göstermek için çok ağırlıklı ve etkili bir şekilde olara kullanılabilmesinde yattır. Türkiye halkı 1980 sonrasında, izlenen politikalardan 12 Eylül öncesi dönemde arasında bir seçim yapma zorunda bırakıldı. Ama artık bu gerekçenin eskisi kadar etkili olmadığı很明显. Onun yerini alacak olanın AET'ye üyelik olacağını gözleniyor. Nitelik, başta TÜSİAD olmak üzere sermaye çevreleri üyeliğin gerçekleşmesi için yapılması gereklili işler listesi ile ortaya çıktılar bile. Çalışma yaşamı ile ilgili kimi yasalarda değişiklik yapacak tasarımlar ise bu konulardaki AET mevzuatının incelenmesi gerektiği gereklisi ile geri alındı. Üyelik başvurusunun net uygulamalar gerekliliğini bulacağımı, üyeliğin Türkiye'de demokrasının yerleştirilmesine ve sürdürülmesine önemli katkıda bulunacağı ileri sürüyorlar. Bu görüşün ortaya çıkışında 12 Eylül sonrasında giderek yaygınlaşan yenilik duygusunun ve yılın büyük etkisi açık. Benzer biçimde, bu dönemde Avrupa'daki belirli kişi ve kuruluşların tavır, tutum ve davranışlarının Türkiye'deki demokratik açılımların gerçekleşmesinde oynadıkları, önemi yadsınamaz rol de etkili oluyor. Ancak, bunlardan yola çıkarak AET'ye girelim mi tartışması geride kalmıştır. Bugün söz konusu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin itibarıdır. Bu yüzden çatı sesler çıkartmamaya özen göstermeliyiz ve aksini düşünener var-

sa, bunlar düşüncelerinin tümünü açığa vurmamalıdır."

("Sanayicide AET Heyecanı," Cumhuriyet, 17 Nisan 1987, s. 12).

Tek Tipleşerek Avrupa Yolunda

Dr. Erdal Atabek

Tek tip giysilerin içinde genç insanlar. Saçları kesilmiş, Sanık sandalyelerinde yanyana oturuyorlar. Suçları neymiş? Üniversitede tek tip derneğe karşı çıkmışlar. İzinsiz gösteri yapmışlar. Soğukça açılmış, bazıları tutuklanmış.

Gazetede bir fotoğraf, bir haber. Yakınları gelmiş, çocukların öyle görünce göz yaşlarını tutamamışlar.

Türkiye, Avrupa Topluluğuna katılmakta kararlı olduğunu gösteriyor. TRT'de özel programlar. Kararlı olduğumuzu kanıtlayan yüz ifadeleriyle yetkili kişiler görüşmeler yapıyorlar. Biz kararlı adımlarla yürürken Avrupa adım adım geriliyor. Başbakan "uzun, ince bir yoldayız" diyor.

İyi de, bu uzun, ince yolda tek tip giysilerle mi yürüyeceğiz?

Başlar traşlı, tek tip mavi giysiler, tek sıra olmuş insanlar, uygun adım yürüyüşle "kararlı, azimli, disiplinli" Avrupa Topluluğuna yürüyor.

Avrupalıları da görüyoruz TV programlarında. Az saçı, koca gözlüklü adamlar (falan ülkenin filan yetkilisi) durgun durgun, sakin sakin bakıyor, bir şeyler söylüyor. "Bakalım" diyor, "erken" diyor, "olur günün birinde" diyor. O diyedursun, biz traşlı başımız dik, tek tip giysilerimiz bir örnek, kararlı adımlarla yürüyor. O bakanı dursun.

Biz bu "tek" işini severiz. "Çift" lâfi midemizi bulandırır. Bu "çift" lâfi, aklimiza olmadık şeyler getirir. Ne demek "çift"? Bir kadın, bir erkek demek değil mi? Bir kadınla bir erkek ne yapar? Ayıp şeyler yapar, gündeşler yapar. Yapar da, oruçlu kafamızı bozar.

İzmir'de bir bekçinin kafası da böyle bozulmuş. Kordon boyunda bakmış ki ne görsün, sarışın dolaş bir "çift". Ne utan bu? Burası neresi? Bizi ne yere koyuyor bunlar? Dikilmiş "çift" in karşısına? "Ne bu hal?" demiş. "Burası Avrupa mı?" demiş. Sarışın dolaş çiftin erkeği de işi bilememiş, dikilmiş bekçinin karşısına. "Burası

"Avrupa" demiş, "biz evliyiz, geziyoruz" demiş. Vay ki vay. Ne dedin sen? Burası Avrupa ha? Evinin ha? Geziyorsun ha? Yürü karakola. Yeni evli çift gitmiş mi karakola. Adamcağız orada da durumu pek kavrayamamış, gününe boynuna benzer şeyler mi söylemiş, ileri geri konuşmuş mu ne, tutulanmış. Yeni evli kadıncıza kendini tutamamış, kocasının boynuna sarılmış "yapmayın, bizi ayırmayın" falan demiş ama, nafile. Kadını teselli etmişler, üç ay hapis ama 36 gün yatar, merak etme falan demişler.

Avrupa ha? Avrupa öyle mi? Sarışın dolaş gez bakalım. Görürsun gününu.

Bu Avrupa meselesi pek aklıma yatar mı ya, dur bakalım.

Öyle ya, dili diline uymaz, âdeti âdetine uymaz, aklı aklına uymaz, fikri fikrine uymaz, Avrupalı bu, tek tip derneği bilmez, tek tip giysi bilmez, tek sırayı bilmez, tek düşünçeyi bilmez, tek tip insanı bilmez.

Bizim çoğulcu muğulcu dedigimize

bakmayın, özünde tekilciz biz. Çok parti olsun deriz, amma "tek tip" olacak, çok ses olsun deriz, amma "tek tip" olacak. Çok sesli müzik dedigimiz bile "tek tip" notası.

* * *

"Tek tiplik" sözcüğünün Avrupa dillerindeki karşılığına bakıyorum: İngilizcede "uniformity", fransızca "uniformité". "Tek tip"in karşılığı: "uniform".

"Uniform" sözcüğünün lâtinice kökeni de Webster sözlüğüne göre, "uniformis", iki sözcükten oluşuyor, "unus-tek" ve "forma-biçim".

"Unus-uni" sözcüğünün türevleri olan "union-birlik," "universal-genel", "univers-dünya" sözcükleri biliniyor. "Universite" sözcüğü de bu kökten gelme.

"Form-biçim" sözcüğünün de yayılan bir kullanım alanı var. Ünlü "reform" sözcüğü yeni biçim demek. "Deforme", biçimini bozulmuş anlamın-

da dilimizde yer almış. "Formasyon", biçimlenme olarak anlam taşımış. "Formül", belirlenmiş biçim, "formalite", uygulanması gereken biçim olarak kullandığımız sözcükler.

Sözcüklerde yüklediğimiz ağırlık bire birim nerelerde olduğumuzu göstermiyor mu?

"Uni" sözcüğü genişliyor, yayılıyor, bütün dünyayı kapsıyor, bütün düşünçeleri kapsıyor, bütün insanları kapsıyor, "univers" oluyor, "universite" oluyor.

Bizim kafamızda ise "tek" oluyor, daralıyor, "tek tip düşünce" oluyor, "tek tip dernek", "tek tip giysi", "tek tip insan" oluyor. "Universite"yi bile "tek tipleştirmek" değil midir YÖK?

"Form" sözcüğü de genişliyor, yayılıyor, kapsamı büyüyor, "reform" oluyor, "informasyon" oluyor, "formasyon" oluyor, "formül" oluyor.

Bizim çoğulcu muğulcu dedigimize

bakmayın, özünde tekilciz biz. Çok parti olsun deriz, amma "uniform" olacak, çok ses olsun deriz, amma "uniform" olacak. Çok sesli müzik dedigimiz bile "uniform" notası.

"Uniform" giysi olarak çağrıda da, kanımcı, bu çağrıdan uzaklaşmak, sözcük topluma verilmek istenen "tek biçim" anlamını irdelemek gerekli.

Dikkat edilmesi gereken nokta, toplumu "tek tip" anlayışıyla yönetmek isteyen siyasal iktidar sahiplerinin kimler olduğunu. Önemli nokta, toplumu "depolitizasyon" anlayışıyla kendini yönetmenin dışında tutmak özlemlerinin kimlerin özlemi olduğunu. Önemli nokta, kimlerin, insanların biraraya gelişini istemediği, örgütlenmeye karşı

cıktığı, örgüt kavramını eli kanlı terörle özdeş kılmak istegidir.

Önemli olan, bu özlemlerin, bu istemlerin, bu niyetlerin siyasal iktidara sahip olan, ya da siyasal iktidara talip olan sivil kadrolar içindeki sahiplerini tanıyalımlıktır.

Cünkü, ülkedeki sıkıntıları "ara rejime" bağlayıp, demokrasi mücadelesi görüntüsü altında "ara rejimi sürekli kıılma" çabalarının sahipleri onlardır.

Cünkü, siyasal iktidarı paylaşma kavgasına demokrasi mücadele etmekini takanlar onlardır.

Bugün "sivil toplum" sözünü ağızlarından düşürmeyenler, sivil toplumun özgürlükler toplumu, politikleşme toplumu, örgütlenme toplumu, insan hakları toplumu olduğunu bilmezler mi?

Kuşkusuz, bilirler. Bilmeleri gereklidir. Bilirler. Ama, onların akıllarında "tek tipleştirmeye" vardır, yaptıkları da akıllarındaki özleme uygun, tutarlı bir stratejinin uygulanmasıdır.

Bilirler ki, toplum özgürleştirikçe, politikleştirikçe, örgütlenikçe, insan haklarına sahip oldukça dayandıkları çıkar

gruplarının çıkarlarını koruma olanakları azaltacaktır, daralacaktır, kalmayacaktır.

Bilirler ki, toplumdaki yağmaları, emeğiyle, geçmişenlerin alinterlerinden topladıkları nimetlerin sonu gelecektir.

"Tek tipleştirme" çabasının altındaki amaç budur. Her şeyi "tep tipleştirme", böylece denetleme, işine gelmeyeni ayırtlama, işine gelmeyeni karalamaya çabalarının amacı budur.

Bu çabaların "demokrasi havarileti" içindeki sahiplerini tanımın öne me burdadır. Ülkedeki demokrasının asıl sorunu burdadır.

Ülkemizin uzun yıllar boy hedefi olduğu açıklanan "çağdaş uygarlık düzeyi", bugün geldi, "Avrupa Topluluğu"na katılma biçiminde somutlaşmıştır.

Avrupa Topluluğuna katılmak demek, Avrupalı olmak demektir.

Avrupalı olmak, biçim değildir, özdür.

Avrupalı olmayı yeni yollar yapmak sanmak, yeni yapılar yapmak sanmak, okullara bilgisayar sokmak sanmak özü kaçırın büyük bir yanılığıdır.

Avrupalı olmak, çağdaş yaşama kültürünü özümlemek demektir.

Toplumumuzun buna uygun olmadığını düşünenler, aslında kendileri bu na uygun olmayanlardır.

Bu görüşlerin doğru olup olmadığıni anlamak ölçüsü vardır ve şudur: Toplumu özgürleştirmek, politikleşmenin önünü tıkamamak, örgütlenmenin önünü kapamamak, insan haklarını yürürlüğe koymak. Açık, sade, net.

Bunları yaparsınız, toplum neyi istiyorsunuz.

Avrupalı olmak, başka türlü nasıl olacak?

Toplumsal korkuyu yenmenin de başka yolu yoktur. Demokrasi mücadele özünde uygarlık mücadelede değil midir?

Avrupalı olmayı, uygar olmayı, pop müziği çalmak sanmak, fasınlardan özdeşleştirerek, cinsel özgürlükle karıştmak, işin şaşırıtmacıdır.

Bunlar, toplumların gelişmelerinde kendilerine özgü arayışlardır. Bize, birebir toplumumuza, bizim kültürümüze uyani olur, uymayanı olur, önemli değil.

Önemli olan, Avrupa kültürünün, uygarlık kültürünün toplumsal temelidir.

Bu toplumsal temel de, özgürlüklerdir, kitlenin politikleşmesidir, örgütlenmedir, insan haklarıdır.

Demokrasiden yana olanlar, bunları isteyenlerdir.

Bunları istemeyenler, demokrasi karşıtlarıdır.

Ölçü açık, sade, net.

İnsanları, kadroları, siyasal örgütleri, topluma verilen mesajları doğru değerlendirmenin yolu da bu.

Topluma doğru öncülük, ayrıntıları da boğulmadan, biçimlerde oylanmadan bu açılığını iletebilmektedir, toplumun istemelerinin sözcüsü olabilmektedir.

Topluma doğru öncülük, özgürlüklerin, toplum yönetimine katılmak hakkının, insan haklarının "ithal mal" olamayacağını anlatabilmektedir, bütün bunların "bizim" haklarımız olduğunu anlatabilmektedir.

Demokrasi şarkısının "çok sesli, tek notalı" bir şarkı olmadığını, "Tek tipleştirmeye" olusunun, özünde, havadaki bulutları gösterirken eldeki ekmeği kapma olduğu anlatılabilмелidir.

Ayrıntılarda boğulmadan, biçimlerde oylanmadan.

Çağdaş uygarlığın başka yolu yok.

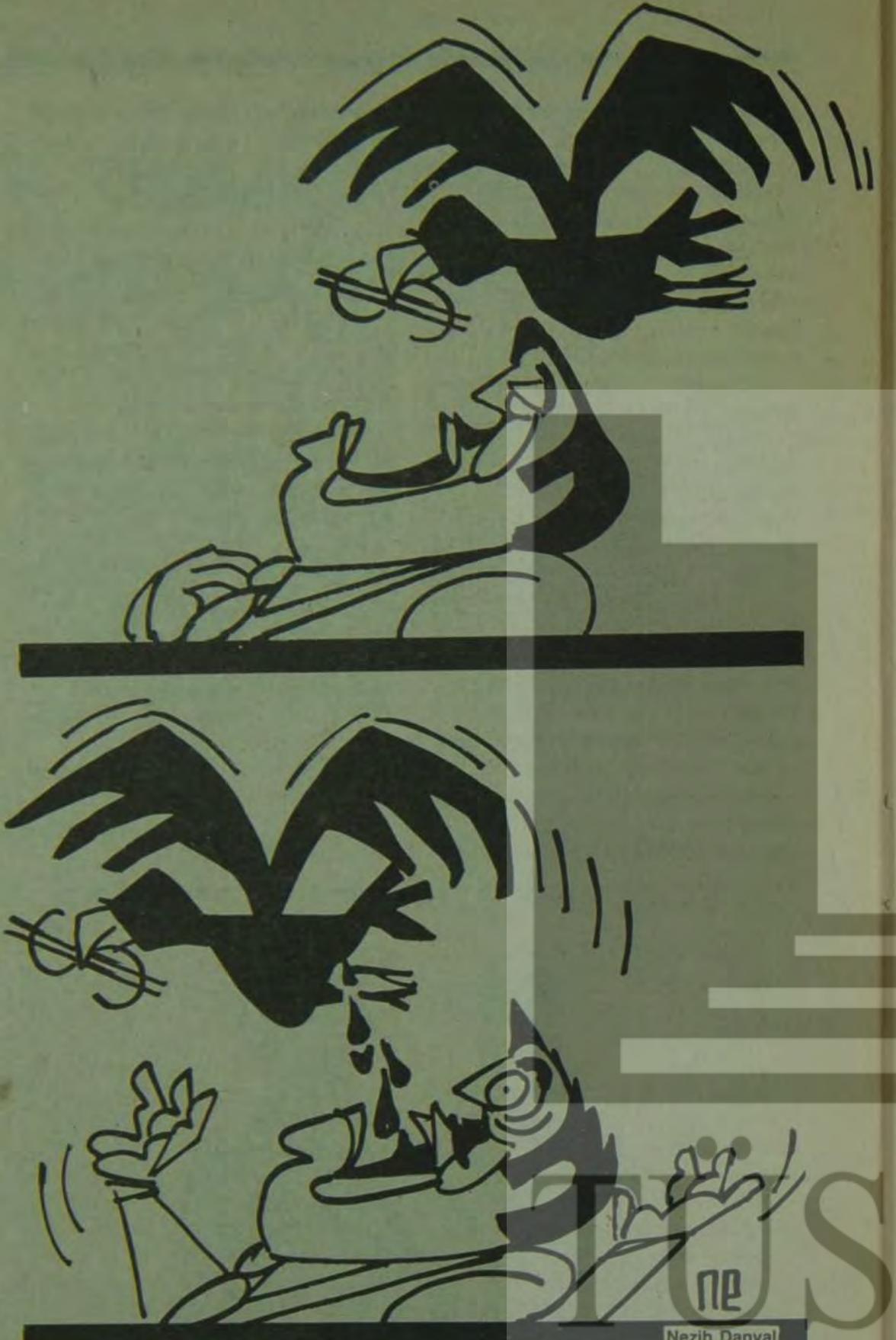
Amerika Daha Ne İstiyor?

Haluk Gerger

SEİA, Türkiye açısından, bir şairesizlik ve teslimiyet belgesidir... SEİA, 1980'den sonra Türkiye'ye dayatılan alternatifsizlik ideolojisi'nin doğal bir uzantısıdır; önce "alternatifsizliğin alternatif'i" Askeri Yönetimce yürürlüğe konulmuş, şimdi de vahsi kapitalizmin "tek yol"cusu "sivil"lerce 1990'lara uzatılmıştır.. SEİA, Türkiye'nin ABD'ye bağımlılık ve yükümlülüklerini yirmibirinci yüzyıla taşımın bir aracıdır ama TBMM'de görüşlüp onaylanmamıştır; onu görüşmek üzere gündemine alan Parlamento feshedilmiştir... SEİA, bir devletin, bedelini kat kat ödemeyi üstlendiği kimi isteklerinin sadece kirintıları için, karşı tarafın "cömertlik" duygusunu gidikläyacak rica-minnet yakışlarına bel bağlamayı kabul ettiğini gösteren bir "dikkat"tır.. SEİA, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, bir başka devlette değil, onun bir organı olan hükümetle, hatta kimi memurlarıyla imzaladığı bir taahhütname dir... SEİA, savaş sonunda "koşulsuz teslim" belgelerindeki tutsaklı bile örtelib diplomatik incelikleri dahi gözardı eden, Türk-Amerikan ilişkilerindeki "yapışsal ayıp"ın artık gizlenmeyeceğini kabullenmiş bir şaşkınlık ve cüret itiraftanızdır... Ve SEİA, Türkiye'nin değil, egemenlerin ve ABD'nin soronudur...

Bütün bunlar, aslında, görmek isteyen gözlerin gördüğü, bilmek isteyenlerin bildiği olgular. Yapmaya çalıştığımız, nesnel gerceği, yazıyla nesnel tesbite dönüştürmek. Ve, kuşkusuz, hiç şaşırtıcı da değil; yaşam yasalarının belki ağır ama doğal sonuçları. Yıllar boyu dörtbir yandan sarılmış bağımlılık zincirlerinin, son tutsaklık halkalarının bieleklere geçirilmesi sadece.

Asıl açıklanmaya muhtaç olan, SEİA'yı imzalatabilmış Amerika'nın, buna rağmen, son davranışları, Kongre'nin bir dizi bilinen kararları. Devletlerası ilişkilerde, tarihin bir döneminin kırıldığı ülkeyle durup dururken

Nezih Danyal

alay etmek var mı? Türkiye'den her istedığını üstelik neredeyse "bila ücret" elde etmiş ABD'nin son tavırları, Kongre'nin son kararları, emperyalizmin obur kavramıyla anlatılmaz ve geni vurulmaz sömürü istihası ile açıklanabilir mi? Boyun egenler karşısında, bireylerde gördüğümüz, basit bir "hadini bilmezlik" mi ABD'nin yaptığı? Yoksa, çöküş evresindeki uygarlıkların ortak yazısı "kibire tutsaklık" ve "kendine sonsuz güvenin körlüğü" mündərəz konusu olan? Yada, gerçekten bize anlatılan masala, lobilerin fel ettiği dev imajına inanacak, Yönetime

acıyarak, ona yardımcı olmak için bir şeyler yapmanın hâlâ Türkiye'ye mi düşüğünü kabullenecem? Acaba ABD, kendi çıkarlarının ve Türkiye'den elde ettiklerinin bilincinde mi değil?

Bütün bu sorulara yanıtımız "hayır" ise, o zaman "gerçekten daha ne istiyor Amerika" diye sormamız gereklidir. Dostlarını, has dostlarını, Türkiye'de bulup bulabileceğim en uygun "sivil" rejim ve otoriter yapıyı, bağımlılık ilişkilerinin en rahatını böylesine "kaprisle" hırpalıyor ve zedeliyorsa, daha ne istiyor Amerika? Kuşkusuz, daha birşeyler istiyor, daha doğrusu bir

yerlere itmek hesabında Türkiye'yi.

ABD'nin bu yetinmezliğine, dolayısıyla da daha ne istediğine, Türkiye'yi nereleme sürüklemek istedigine geçmeden önce bir noktanın açılığı kavuşturulması gereklidir: ABD, SEİA ve bizler açısından ne denli acı ve onur kirici olursa olsun, onun belgelediği gerçekle yetinmemekte haklı. Haklı, çünkü Türk-Amerikan ilişkilerinin bugün bulunduğu nokta her ne kadar onlar açısından son derecede avantajlıysa da, güven verici değil. Bir başka ve onların Türkiye'ye pek yakıştırdıkları ifadeyle, durum yeterince "istikrarlı" değil. ABD güvenmiyor, güvenemiyor; Türkiye'ye, halkına, yaşamın yasalarına güvenemiyor. Çünkü, biliyor ki, SEİA "ölü doğdu", toplumsal vicdanda bağılayıcılığı yok. Çünkü, korkuyor ki, günü gelir, elde ettiğini sandığı tüm ödünlere teker teker geri alınır. Çünkü, anlıyor ki, SEİA, ulusal ve uluslararası yaşamın yasalarına, gerçeklerine aykırı. Çünkü, görüyor ki, ayağının altın-

daki "istikrar denen ölü toprağı" kavıyor. Onun için de, bizim kendi açısından pek tattırmak bulduğumuz SEİA'yı ve ilişkisi yapısını hâlâ yeterli bulmuyor.

O halde, daha ne istiyor ABD?

ABD, Türkiye'de geçici istikrar değil, Amerikan yaşam biçiminin "bin yıl" sürecek utsusunu istiyor. Beş yıllık SEİA'lar değil, "bin yıllık" "hayat sahası" düşlüyor...

Kim bilir, belki, borazanların çalıp, sırıltı atıların koşturduğu, av köpeklerinin sağa sola saldırdığı o müthiş gürlüte, ürkük bir şakinlikla avcisının namlusuna doğru seken yaralı bir gezik gibi; kurtuluşu şatafatlı sömürge pazarında arayan bir gaflet uykusuna yatırmak istiyor Türkiye'yi...

Kim bilir, belki de, çoluk çocuk yılının masum şamatalarının, dua fısıltılarıyla karışıp yeri göğü inlettigi bayram sabahlarının telaşlı kargasasında, kasabının terli solugunda duyum-

sadığı bilenen bıçak sesindeki panigin son yılaklııyla yere uzanıveren kurbanlık koyun misali; kendi kitlelerinin bağnazlık rüzgarlarında, yepeni "istikrar" dehlizleri içinde, karanlıklar son yolculuğa çıkarmak ve "faşizmde kurtuluş" yanlığında boğmak istiyor Türkiye'yi...

Yada, kimbilir, dörtbir yandaki kovboyların haykırışları, nal sesleri ve barut kokusu, korkunç bir yarışın kesik soluklarının iniltisine karışırken, hüzünli bir tevekküle ince boynunu kovboyun kemendine uzatan kırak misali; emperyalizmin boyunduruğunda, savaşa, belki parçalanmaya, hatta nükleer mezarlığın ortasına itmek istiyor Türkiye'yi...

Oysa, bu kırak, boynunu bir kovboyun kemendine değil de, özgürlük ve barışa uzatmak istemiyor mu? SEİA bizim değil ama

"Dörtlala gelip Uzak Asya'dan Akdeniz'e bir kırak başı gibi uzanan bu memleket bizim."

İsmail Hakkı Öztorun'u Anımsıyoruz, Anıyoruz...

CHP Adana eski milletvekili İsmail Hakkı Öztorun'u bundan bir yıl önce 20 Haziran'da kaybetmişik. SEİA'nın uzatılmasının tereyağından kıl çekermiçesine kotarıldığı günümüz Türkiye'sinde, onun adıyla birlikte, belirli bazı konularda hassasiyet gösteren insanların bulunduğu bir Türkiye'yi anımsıyoruz. Evet, bir zamanlar böyle bir Türkiye vardı. Ve o Türkiye'de, o zamanlar kamuoyunda "SIA" kısaltılmış adıyla bilinen ünlü "SEİA"nın hükümetçe onaylanması gündeme gelince, İsmail Hakkı Öztorun ve 50 Arkadaşı, "Başbakan Sayın Süleyman Demirel hakkında Anayasamızın 4. ve TCK'nın 125. maddesine aykırı davrandığı ve ülkemizdeki ABD üs ve tesislerinin ulusal çıkarlarımız dışında kullanılmasına izin verdiği için" Meclis Soruşturması açılmasını talep ettiyordu.

11 Ocak 1980 tarihli bu önergenin gerekçesinde de şöyle de niyordu:

"ABD yasalarına göre bu anlaşma Amerikan senatosunca onaylanmadığı sürece Amerika'ya hiçbir

kasına ters gelen, Ulusal çıkarları çelişen bir duruma düşmektedir.

"Ülkemiz tarihsel bir dönüm noktasındadır. Ya gelecek kuşaklara, komşularıyla iyi ilişkiler içinde bir arada yaşama olağanlığı tanıyacak, tarihsel bağlarının bulunduğu ulusal çıkarlarının bütünlüğü Ortadoğu ülkeleri ile barış olağanlığı yaratacak ya da Türkiye'yi yeniden ABD üs ve tesisleri ile donatıp bir savaş halinde nükleer mezarlık hâlinde getireceğiz.

"Okyanus'un ötesindekilerin çıkışlarını korumak için, Ortadoğu'da çıkacak bir nükleer savaşta Ülkemizdeki yangından Amerikan emperyalizmine isınma olağanı verilmelidir.

"Ulusal çıkarlarımız ve güvenliğimiz söz konusu olmadıkça TBMM'nin kullanmadığı bir yetkiyi hükümetin ulusal irademiz ve bizim dışında kullanması Anayasamızın 4'üncü maddesi ve Türk Ceza Kanununun 125'inci madde sine açıkça aykırıdır.

Bu nedenle Anayasamızın 90 ve TBMM Birleşik toplantı iç tüzüğünün 12'nci maddesi gereğince Meclis soruşturması açılmasını öneririz."

"İsmail Hakkı Öztorun ve 50 Arkadaşını" anımsıyoruz; İsmail Hakkı'yi anımsıyoruz, anıyoruz... □

Yüzyıllık Tartışma

Tarım Sorununa Giriş

Oya Köymen

1 889'da Kautsky Die Agrarfrage (Tarım Sorunu) adlı kitabını yayımladığı zaman herhalde 100 yıl sürecek olan bir tartışmayı başlattığını öngörememişti. O sadece toplumsal gelişmelerin de genel yasaları olduğunu benimseyen bir yaklaşımla, kapitalizmin evrensel gelişme yasalarının tarım için de geçerli olduğunu; ancak tarım kesimine özgü özellikler nedeniyle, söz konusu gelişimin çok karmaşık biçim, görünüş ve çok uzun sürelerde olabileceğiğini öne sürmüştü; bu yasaların tarım kesimindeki özel sınırları üstünde durmuştu.

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme yasasının tarımsal gelişmeye ilişkin en genel ve uzun vadelerde gerçekleşmesi söz konusu olan öngörülerine göre, tarımda kapitalist üretim ilişkileri yaygınlaşıkça, kapitalizm öncesinde adeta homojen bir kitle görünümündeki köylüler arasındaki farklılıklar artar (yani köylülerin bir bölümünü büyük, bir bölümünü küçük üretici ve tarım işçisi konumuna getir); pazar için üretim süreci ve rekabetinde, büyük ölçekli işçilerin, küçük çaplı işletmeler karşısında özellikle kullandıkları teknolojiden kaynaklanan bir üstünlükleri olur; toprak, sermaye, pazarlanan üretim ve gelir az sayıda işletmede temerküz eder; bu sürecin diğer bir yüzü de göreli ve mutlak anlamda mülksüzleşmenin artmasıdır.

Kautsky, kitabını yazdığı zaman dünyada tek bir ülkede köylülük tasfiye edilmiş; tarımsal üretim, kapitalist çiftçi, toprak işçisi, toprak sahibi ülkeye oturmuştur. Bu ülke kapitalist üretim ilişkilerinin dünyada ilk gelişmeye başladığı, sanayi devriminin ilk gerçekleştiği İngiltere'ydı. İngiltere'de serflik 14.yılda çözülmeye başlamış, 15. yılda

tarımda bağımsız küçük ve orta üreticiler egemen olmuş, 16. yy'da kapitalist üretim ilişkileri gelişmeye başlamış ve tam 400 yıl sonra kapitalist üretim ilişkileri tarımda egemen duruma gelmiştir. Sanayileşme kervanına geç katılan ülkelerde ise (Fransa, Almanya gibi) hem sanayideki, hem tarımdaki kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme hızları ve aldığı biçimler İngiltere'ye örneğinden çok farklıydı. Bu farklılıklar karşısındada, kimi toplumbilimciler, şu soruyu

Küçük üreticilerin giderek artan yoksulluklarına karşı topraklarına yapışma çabaları büyük işletmeler karşısında bir "üstünlük" olarak gösteriliyor

sormaya başladılar: "Acaba kapitalist üretim ilişkilerinin özünü oluşturan başlica öğelerde bir değişiklik mi oluyor?" Günümüzde de aynı soruyu soran bazı toplumbilimciler artık kapitalizmin özünün değiştiğini, "sanayi-ötesi" (ne demekse) ya da "refah devleti"ne ullaşlığını iddia etmektedirler.

İşte Kautsky, hem kuramsal olarak hem de o zaman var olan verileri inceleyerek tüm karmaşık biçim ve görünüşlerin altında kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimine ait genel yasanın özünün değişmediğini savunmuş, bunu yaparken de kullandığı kavramları titizlikle tanımlamıştı. Örneğin, kapitalist üretim ilişkileri kavramı tanımlamırken bir temel özelliğin işgünün meta haline gelmesi onu belirleyen bütün gerekli ve yeterli koşulları kapsadığına ya da büyük toprak mülkiyetinin ancak belirli koşullarda

büyük ölçekli üretimin önkosullarından biri ama tek başına yeterli bir ögesi olmayacağına dikkat çekmişti. (On dokuzuncu yüzyılın başlarında sermaye-yağın seracılığının büyük ölçekli üretim kategorisine girebilmesine karşılık üç yüz dokuzuncu yüzyılın kuru bir arazide ve geri teknolojik koşullardaki hububat üretiminin geçimlik üretim kategorisine girebilmesi gibi.)

Tarım Sorunu kitabı yayılmasının, zamanında, doktora tezlerine epey konu/malzeme sağladığı anlaşılmıyor. Akademisyenler "geri küçük köylüler" den bahsedelerin ağızının payını vermek, küçük çaplı tarımsal üretimin kapitalist ya da büyük çaplı üretim karşısındaki dayanıklılığını, üstünüğünü ve daha verimli olduğunu kanıtlamak amacıyla köylere gidip saha araştırmalarına başlıyorlar. Amaç, aynı zamanda, kapitalizmin gelişiminin genel/evrensel yasaları olmadığı, kapitalizmin sadece sanayiye özgü olduğunu ve köy sınırlarından içeri giremediğini bilimsel olarak (!) savunmak. Bu uğraşlarında küçük üreticiliğin kimi önemli özelliklerini de göz ardı ediyorlardı. Örneğin, küçük çiftçinin yaşamını sürdürmesi için tek yolu bulduğunu: "İki tarım işçisi kadar çalışmak ve birisi kadar harcama yapmak" (Kautsky'nin kullandığı Royal Commission on Agriculture, Final Report) ya da köylünün emeğini hesaba katmamasının kendisi için bir tek anlamı olduğunu, bunun da ölünceye kadar tüketiminden kısarak çalışmak zorunda olması gibi. Diğer bir deyişle, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişiminin ülke ve dünya bütünündeki genel çarkları arasında küçük üreticilerin giderek artan yoksulluklarına karşı topraklarına yapışma çabaları bir "üstünlük" olarak gösteriliyor.

1920'lere gelindiğinde, bugünün "küçük köylü ekonomisi" kuramıcının babası sayılması gereken Çayanov, tüm toprakların kamulaştırıldığı SSCB'de, neo-klasik fayda analizini kullanarak, ücret ve kâr öğelerinin bulunmadığı bir köylü aile işletmeleri modeli kurar. Buna göre, üretim hacmi ya da işletme büyüklüğü hanehalkının demografik özelliklerince (ailenin büyüğlüğü) belirleniyordu.

Batı dünyası kurameları Çayanov⁽¹⁾ 1960'larda keşfettikleri sıralarda, özellikle Güney Asya ve Hindistan'daki büyük kıtlık nedeniyle açlık, gene dünya kamuoyunun bir numaralı gündem maddesi haline gelmiş

**Hükümet politikaları
küçük üreticiliğin
yaşamasını ve
yeşermesini teşvik
ediyormuş!**

ti. İşte bu koşullarda, 1968'de ABD Uluslararası Kalkınma Örgütü'nden William Gaud'un isim babalığını yaptığı siyasi bir slogan olan "Yeşil Devrim" teknolojisi terimi ilk kez ortaya atıldı. "Mucize tohumlar" in sulak arazilerde belli bir "tekโนlojik paket" (bu terimi de Hindistan'daki Ford Vakfı Grubu icad etmiştir) ile kullanıldığında üretim hacmine ve özellikle küçük üreticilerin gelirlerinde çok büyük artışlar (devrim) olacağı ve üretim ilişkileri değişmeden üretim güçlerinin değişeceği öne sürüldü. Tabii "Yeşil Devrim" teknolojisinin sonuçlarının ne olup olmadığı ortaya çıkmadan, hatta çıktıktan sonra da, bu teknoloji "küçük köylü ekonomisi" kuramıcılarda savularını desteklemek amacıyla kullanıldı. Oysa, söz konusu teknolojinin yoğun bir biçimde uygulandığı 1965-1975 dönemini inceleyen, özellikle Hintli iktisatçıların bulguları söyleydi: Yeni teknoloji ancak sınırlı sayıda bölgede, üründe ve çok pahalı olduğu için işletme sermayesi bulunan çiftçilere uygulanmış küçük ve büyük üreticiler arasındaki fark/üstünlük daha da açılmış; kısa vadeli üretim artışı sağlanmakla birlikte, on yıllık toplam üretim hacminden önemli bir artış olmamış; kırsal gelir dağılımı daha da bozulmuştur.⁽²⁾

"Yeşil Devrim" teknolojisinin özellikle küçük üreticiler üzerindeki olumsuz etkilerini de görmezden gelen günümüzün "köylü-aile ekonomisi"

kuramcılar, küçük üreticiliğin kapitalist işletmelere göre daha verimli olduğunu, daha düşük maliyetlerle çalışıklarını (çok yoğun çalışmalarına karşı gelirleri ortalamada ücret gelirinin altında bile kalsa, tüketimlerini kısaltarak yaşamayı başarmaları kastediliyor) dolayısıyla "küçük meta üretim biçimini"nun tarımda egemenliğini sürdüreceğini; zaten bunun böyle olmasının "kapitalist sektör"ün de işine geldiğini çünkü bu sektörün tarımsal ürünlerini böylece çok ucuz sağladığını öne sürüyorlar. (Demek ki "kapitalist sektör" tarımsal gelirleri çok düşük tutarak köylülere sınai ürünlerini satmak istemiyor, pazar sorunu diye bir kaygı yok.)

Söz konusu kuramcılar -açıkça veya zimnen- yıllar boyu hükümet politikalarının da küçük üreticiliğin yaşamasını ve yeşermesini teşvik ettiğini, bu politikaların tarımsal üreticiler arasındaki var olan farklılıklarla, sosyal adaleti de sağlayarak, azaltıcı yönde etkilediğini savunuyorlar. Bu ve benzeri savlar, 24 Ocak Kararları'nın etkilerinin iyice açığa çıktıığı günümüz Türkiye'sinde de var. Dünyada ve Türkiye'de tarım sektörünün durumunu, geçmişini ve geleğini inceleyen, devlet politikalarının değişik ölçeklerde üretim yapan tarımsal üreticiler üzerindeki etkilerini saptayan büyük bir araştırma ve yayın birikimine karşın hâlâ küçük köylülük kuramlarının yeni keşiflerince sene ortaya atılmalarının altında orijinallik merakının olduğunu düşünmek pek yerinde değil çünkü ne de olsa 100 yıllık bir tartışma var.

Bu yazıyı genellikle önerdikleri politikaların sonuçlarını hep iyimser bir gözle yorumlayan Dünya Bankası ve rileriyle noktalayalım. Söz konusu bankanın Türkiye Tarımı Raporu'na (1977) göre: (1) Kırsal kesim kamu yatırımları, kırsal gelir dağılımı adaletsizliğini artırıcı yönde olmuştur; (2) destekleme politikaları zengin çiftçilerin yararına, yoksul köylülerin aleyhine olmuştur; (3) kredi politikaları en çok büyük çaplı ticari tarım işletmelerine yaramış, gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltici yönde olumlu bir etkisi olmamıştır; (4) toprak politikası sosyal ve gelir dağılımı adaletini ve verimliliği artırıcı yönde olmamıştır; (5) Türkiye, Meksika ve Brezilya ile birlikte dünyada en adaletsiz kırsal gelir dağılımına sahip ülkelerden biridir en üst gelir grubundaki üreticilerin %10'u gelirin %43'ünü, en alt %20'si gelirin %2.7'sini almaktadır.

Son olarak, konuya başka bir açıdan bakarsak: Örneğin, Türkiye ekonomisini nereye ve nasıl gittiğini belirleyen 100 büyük sermaye grubudur. Buna karşı milyonlarca küçük tiaret ve sanayi işletmesi var olmayı devam ediyor ve edecktir de. Son on yıllarda moda olan deyimle, işportacı vb.nin dahil edildiği gittikçe büyüyen bir de "marjinal sektör" var. Demek ki sayısal çokluğa bakarak ve küçükle rin tasfiye edilmediklerini gözleyerek, kentler için de benzer kuramsal yönelimli araştırmala ağırlık vermek ve küçük işletmelerin büyük tekeli sermaye karşısındaki "dayanma gücü"nden kalkarak, bir avuç sermaye grubunun

Yeşil Devrim teknolojisinin üretim ilişkilerini değiştirmeden, üretim güçlerini değiştireceği öne sürülmüyor

ekonomide hiç de belirleyici bir konumu olmadığı sonucuna ulaşmak da mümkün.

Acaba bilimin ve toplumbilimlerin amaç ve yöntemlerinin öze de mi değişiyor? Bilimsel çabanın dünyayı açıklama ve anlama uğraşında belirleyici olanı olmayandan ayırt etme kaygısı yok mu oluyor?

(1) A. V. Çayanov, *The Theory of Peasant Economy*, 1966, *Oeuvres Choisies*, 1968.

(2) Bkz. K. Griffin, *The Political Economy of Agrarian Change*, 1. basım 1974, 11. basım 1979; A. Rudra "Organisation of Agriculture for Rural Development, Agrarian Systems and Rural Development", 1969; B. Dasgupta, "India's Green Revolution" *Economic and Political Weekly*, Şubat 1977.

Başlıca nedenleri şöyle açıklamak olanaklıdır:

(1) Tarımsal ürünlerin fiyatları, devlet tekel fiyatları basıktır, değerlerinin altında; sınai ürünlerin fiyatları, tekel fiyatlarıyla, yani değerlerinin üstünde satıldığı için.

Örneklemek gerekirse 1 kg. buğdayın fiyatı 1975'te 3,00 lira, 1980'de 10,25 lira, 1986'da 82,54 liradır. Aynı yılın yılsonu döviz kurlarına göre, 1 kg buğday 1975'te 0,20 dolar ya da 0,50 mark, 1986'da 0,10 dolar ya da 0,21 marktır.

Köylü, 1 litre motorini, 1979'da 1,79 kg buğday karşılığında, 1985'te 2,92 kg buğday karşılığında almıştır. Ya da aynı motorini, aynı yillarda göre, 6,32 kg pancarla alabiliken 14,21 kg pancarla almıştır.

1 kg gübreyi, 1979'da 0,45 kg buğdayla, 1985'te 1,70 kg buğdayla; 1 kg tarım ilacını, 1979'da 3,37 kg buğdayla, 1985'te 17,63 kg buğdayla satın alabilmiştir.

(2) Emek verimliliği, sınai alanda, tarımsal alandan daha yüksek olduğu için. Çünkü, sermayenin organik bileşimi (değişmeyen-sermayenin [işçi ücretlerini ifade eden] değişim-sermayeye oranı) ne kadar yüksek olursa, emek üretkenliği o kadar yüksek olur.

Gayı Safi Yurtiçi Hasila ve Sivil İstihdam

Sektörler	GSYH (1968 faktör fiyatlarıyla) milyon TL		Yurtiçi Sivil İstihdam (15 ve - yaş) bin kişi	
	1980 %	1985 %	1980 %	1985 %
Tarım	45.268,2 24,0	51.028,7 21,8	9.520,0 62,50	9.390,0 59,14
Sanayi	40.833,1 21,7	58.105,1 24,8	1.771,5 11,63	2.022,8 12,74
Hizmetler	102.420,3 54,3	125.140,2 53,4	3.940,5 25,87	4.465,0 28,12
Toplam	188.521,6	234.274,0	15.232,0	16.057,8

Kaynak: Yıllık Ekonomik Rapor (1982, 1985, 1986).

Tarımda sermayenin organik bileşimi, sermayenin ulusal bileşiminin ortalaması altında, sanayide ulusal bileşiminin ortalaması üstündedir. Bu nedenle, emek üretkenliği, tarımda, sanayiye göre daha düşüktür. Nitekim, 1968 yılı faktör fiyatlarıyla, tarımda istihdam edilen her kişi 5.434,37 TL. sanayide 28.725,08 TL değer üretmiştir.

Bir başka deyişle, tarımda emek üretkenliği, sermaye bilesiminin düşük olması nedeniyle, düşüktür.

Sınai emek üretkenliği, 1980'de tarımsal emek üretkenliğinin 4,85 katı, 1985'te 5,29 katıdır.

Tarımsal emek üretkenliğinde, doğal verimliliğin önemli bir etken olduğu gözden uzak tutulmalıdır. Doğal verimliliğin rolü, tarımsal ürünlerin verimliliğini, doğal güçlerin egemen olduğu yörelerde önemli ölçüde arttığı unutulmamalı. Sınai üretimde, verimlilik açısından, doğal koşulların, genel anlamda, böyle bir rol oynadığını ise düşünmek olanaksızdır.

(3) Emek üretkenliğini etkileyen üçüncü neden, tarımsal işletmelerin parçalı ve küçük olmasıdır. Sınai sermaye yoğunlaşır ve toplaşırken, tarımda, üretimin temel aracı toprak ve onunla birlikte (çiftçi ailesinin üretim araçlarını, yanlış davranışarak, değişmeyen-sermayenin ögesi kabul edersek) değişmeyen-sermaye bölünerek küçülmüştür.

Belirli bir alanın altında, çiftçi ailesi, emek-gücünu, tam olarak istihdam edemeyeceği gibi, küçük işletmelerin ağır basması, modern tarım araçlarının kapasitesini atillaştırmaktadır. Örneğin:

1984'te traktör sayısı 556.781, karasaban ve pulluk sayısı 1.474.326'dır.

1974'te, 1 traktörle ortalama 620 dekar (62 hektar), pulluk ve karasabanla ise ortalama 40 dekar toprak işlendiği hesaplanmıştır. (DİE Yıllığı)

1984'te işlenen tüm alan 22,9 milyon hektardır. Oysa 1974 ölçütlerine göre, 1984'teki mevcut traktörle, 34,5 milyon hektar işlemek olanaklıdır. Toplam traktör, mevcut alanın 1,5 katını işlemeye yeterli kapasitede olduğu halde, mevcut alanın üçte-biri, pulluk ve karasabanla işlenmektedir. Çiftçi ailelerin tek tek traktöre gereksinmesi vardır, buna karşın, ulusal ölçekte traktör fazla rağbet edilmektedir.

Kısacası: küçük işletme, gizli işsiz oranını ve yoğunluğunu artırıcı ve modern üretim araçlarında atıl kapasiteye neden olduğu için, kırsal alanda emek üretkenliği düşük olmaktadır.

IV. KIRSAL ALANIN, SANAYİ SERMAYESİNİN KANALLARINI BESLEMESİ, TARIMA SERMAYE YATIRILMASINDAKİ ENELLER

Sayısal verilerle açıklandığı gibi, hemen tüm kırsal alan sanayi sermayesinin sömürüsü altına çekilmiş, yoksullaşma hızlanmıştır.

Bunun kırsal alan açısından genel ve yaygın ifadesi, tarımsal ürünlerin fiyatlarının, devlet tarafından, sürekli aşağı çekilmesidir. Hammadde fiyatlarının düşüşünün, sermayenin kâr oranının artırıldığını birçok kez yineledim. Hammadde olarak ve işçi ücretlerini etkileyen geçim nesnesi olarak tarımsal ürünlerin fiyatı değerlerinin altına çekildiği ölçüde, üretici köylü, ürünündeki değerin o kadar bölümünü topluma karşıksız bırakır. Bu ürünü hammadde olarak doğrudan, işçilerin geçim nesnesi olarak dolaylı tüketen sanayi sermayesi, köylülüğün topluma karşıksız bırakmak durumunda kaldığı değeri, karşılığını ödemeden emer. Bu, sonucu ifadesini kâr oranı artışında gösterir.

Bu arada, köylülük içerisinde olduğu gibi, kasaba ve kente, kırsal alanla tefeci ve ticari ilişkileri geliştirerek zenginleşen ve belirli bir düzeye yükseldikten sonra, büyük kentlere göçerek, kırsal alandan biriktirdikleri sermayeyi, sanayi sermayesinin kanallarına taşıyan ara halkalara ayrıca deşinelim.

Daha kısa bir deyişle, kırsal alandan, sanayi sermayesinin kanallarına karşılığı ödenmemiş değer (kaynak) akmakta, buna karşılık, sanayi sermayesi, ayriksın (istisnai) durumlar dışında, tarıma girmemektedir.

Sermayenin tarıma girmesi, tarımsal ürünün fiyatının, sermaye sahibinin, ortalama kâr oranını gerçekleştirmesine elverişli bir fiyatla ulaşmasına bağlıdır. Bunun anlamı şudur: tarımsal ürünün fiyatı, sermaye sahibinin, bir kapitalist çiftçi olarak kiralayaçağının rantını, çalıştırıldığı işçilerin ücretini, ürettiği ürüne üretim araçlarından aktarılan değeri karşıladıktan sonra, tarıma yattığı, sermayesi oranında, sanayi sermayesinin ortalama kâr kadar, kâr sağlamalıdır.

Oysa 1980'den bu yana sürekli aşağı çekilen devlet tekel fiyatları, maliyet-fiyatının da altına çekildiği için, ürünün içeriği değerde, ranta, kâra tekabül eden kısmı köylü, karşıksız bırakmak durumunda kaldığı gibi, ücretlere tekabül

eden kısmın bir bölümünü de karşısız bırakmaktadır. Köylü ailesi, emeğini istihdam edecek başka olanak olmadığı için, üretmeye devam etmekte, ama, bu, tarıma sermaye yatarımını engellemektedir.

Ayriksın (istisnai) durumlar doğal ki eksik değildir. Bunun nedeni, ulusal ölçekte tarımsal emek üretkenliğinin farklı olmasıdır. Buğday örneklenirse:

1985 FAO verilerine göre, dünyada buğday verimliliği ortalaması 2.217 kg/hektardır. Aynı verilere göre, aynı yıl için Türkiye'de ortalama verimlilik 1.892 kg/hektardır. Verimlilik en yüksek olduğu il Aydın'da 3.153: en düşük olduğu il, Sivas'ta 977'dir. Verimlilik, iller içerisinde de değişiklik gösterir. Örneğin Adana'da en yüksek 3.696, en düşük 1.109'dur.

Diğer tarımsal ürünler gibi, buğdayın fiyatı da, ulusal ve evrensel (dünya) ortalamaya göre, değeri üzerinden saptandığında, verimliliği bu ortalamaların altında kalan alanlarda üretilen buğdaydan çiftçi, ürünün içeriği değerinin altında bir para alacak, ortalamanın üstünde verimlilik sağlanan alanlarda ise, ayrıca farklılık rantı da olacaktır.

Devlet tekel fiyatı, ulusal verimlilik ortalamasına göre, maliyet-fiyatına eşitlenen zaman (maliyet-fiyatı, ürüne üretim araçlarından aktarılan değer ile işçi ücretlerini içerir, kâr ve rantı içermez), ulusal ortalamanın altında üreten çiftçi, üçüncünin de bir bölümünü, karşısız bırakmak durumunda kalır; buna karşılık ulusal ortalamanın üstünde üreten çiftçi, üretkenliğin arttığı ölçüde, maliyet-fiyatının üstünde, sermayenin kârını, ve giderek toprağın rantını da ürünün fiyatında gerçekleştirir.

Tarımsal ürünlerin fiyatı, maliyet fiyatı ile birlikte sermayenin kârını da elde edeceği bir fiyata yükseldiği zaman, toprak sahibi rantından vazgeçerek, bir kapitalist çiftçi olarak, toprağına sermaye yatırabilir.

Tarımsal emek üretkenliğinin yüksek olduğu yörelerde, toprak sahiplerinin, kapitalist çiftçiye dönüşmesinin ayrıksın koşulları da ortaya çıkar.

Türkiye'de, bence, tarımda kapitalistleşmenin ve sanyileşmenin özelliğini ve boyutlarını burada aramak gerekir.

V. SERMAYE BİRİKİMİ VE SERMAYENİN İLKEL BİRİKİMİ

Sermaye birikimi, biliyoruz, kapitalist işletmede yaratılan ve biriktirilen artı-değerden oluşur. Artı-değer oranı yükseldikçe, kâr oranı artar. Sermayenin, doğrudan artı-değerden biriktirdiği kısmı, sermaye birikimini oluşturur.

Yineleyelim: Hammadde fiyatlarının düşüklüğü ise, kâr oranının artırır. Tarımsal ürünlerin fiyatları aşağı çekilerek, sermaye, kâr oranını artırır. Tarımsal ürünler açısından devlet tekel fiyatlarının aşağı çekilmesi, özellikle, yoksa, küçük köylülüğün "ücret"ine tekabül eden değerin bir bölümünü ya da tamamını topluma karşıksız bırakması anlayına gelir. Kendileri birer kapitalist işletme olmayan köylü tarım işletmelerinde üretilen ve karşıksız bırakılan değeri, sonuçta, sermaye emerek, kâr oranını arttırır. Sermayenin ilkel birikimi burada gizlidir.

Kendine yeterli toprağı ve üretim araçları bulunan ve kendine yeterli büyülükte üreten küçük köylü ailesi, kapitalist üretim tarzının egemenliği altında, geçimini, ürettiği ürünün kârını büyülükle sağlayamaz, ürünün fiyatına bağımlı hale gelir. Çünkü, üretim ve tüketim amacıyla satın aldığı me-

taların fiyatı ile kendi ürününün fiyatı, onun varlığını sürdürmesinin, yoksullaşmasının ya da zenginleşmesinin belirleyici etkeni olur.

Dolayısıyla, ürettiği "fazla" da, ürününün kendi büyüğe bağlı olmaktan çıkar, sattiği ve satın aldığı ürünlerin fiyatları, bu "fazla"nın sınırlarını belirler. Ürünün kendi büyüğü açısından bir "fazla" üretmiş olsa bile, ürünün fiyatının değerinin çok alına çekilmesi, onu, "fazla"yı karşısız bırakmak durumunda bırakır.

Gelişmiş ülkelerde, sınai ve tarımsal üretme bir bütün olarak bakıldığından, emek üretkenliği arttığı için, bu "fazla" giderek artar, ve kapitalistin bu "fazla"yı o ölçüde daha çok soğurmazı, burjuva demokratik kurallar içerisinde de olanaklı olur.

Ama üretilen "fazla" azaldıkça, bunun doğrudan üreticiden emilmesi, demokratik kurallar yerine, baskı ve zor kurallarını geçirmeyi de gündeme getirir. Hele tüketecigi kadarını üreten yiynalar kabardıkça, ve onların geçim nesneleri, ellerinden bir "fazla" gibi emilmek istediği zaman, baskı ve zor da yeginleşir. Ben, ilkel birikim esittir baskı ve zor, diyorum. İlkel birikimin sınırları genişledikçe, baskı ve zor da artar; demokratikleşme ilkel birikimin sınırlarını daraltır.

Tarımsal ürünlerin fiyatları, işçi ücretleriyle içten birbirine bağlı ve bağımlıdır. Birincisinin düşmesi, ikincisinin de düşmesinin nedeni olur. Ya da ürün fiyatlarının ve ücretlerin düşürülmesinin siyasal koşulları aynıdır: Emekçiler ve onların çıkarlarını savunan kurum ve kişiler üzerinde baskı ve zor. Bu nedenle de, demokratikleşmenin yazgısı, işçi ve (yoksul, cüce dahil) küçük köylülüğün yazgısıyla içinedir, birbirine içten bağlı ve bağımlıdır. □

(1) DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), Yıllıklar (ensunu: 1986).

(2) DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, (ensunu: 1984).

(3) Yıllık Ekonomik Rapor, (ensunu: 1986).

(4) İcen Börkücü, "Köylülüğün Farklılaşması Üzerine", Ülke, 1, 1977.

(5) 1985 FAO Production Yearbook, cilt, 39,

(6) 1981 Köy Envanter Etüdü, (67 il toplamı).

Midhatpaşa Cad. 46/3 ANKARA
Tel: 134 38 33 - 133 60 10

**KENT
ENGLISH**

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER

HAFTA İÇİ KURSLAR: 4 HAZİRAN 1987

HAFTA SONU KURSLAR: 6 HAZİRAN 1987

Tarım Sektörünün Güncel Sorunları

A. Arslan Gürkan - Haluk Kasnakoğlu/B.S.

Birçok başka alanda olduğu gibi, Türkiye'de tarıma ilişkin konularda değerlendirmelere temel olarak alınabilecek kapsamlı araştırmaların, kimi yetkin çalışmalara karşın, henüz yeterli olduğu söylemeyecez. Tarım'ın Türkiye ekonomisinde görelî önemini koruması yanısıra, alanın transformasyonunu amaçlıyan GAP ve benzeri çabalarla tanık olunması yeni ve güncel araştırmaların yapılmasını, yapılanların ise tanıtlarak tartışma platformuna aktarılmasını gerektiriyor. Bu nedenle çalışmalarını son yıllarda Türkiye tarımına ilişkin konularda yoğunlaştıran O.D.T.Ü. öğretim üyeleri Doç. Dr. A. Arslan Gürkan ve Doç. Dr. Haluk Kasnakoğlu ile yaptığımız bir söyleşiyi okurlarımıza sunuyor ve akademik değerlendirmelerinin ilgi çekeceğini umuyoruz.

B.S.

□ **Bilim ve Sanat - Türkiye'nin geçtiğimiz günlerde Avrupa Topluluğuna tam üyelik için başvurusu ve Özal Hükümetinin açıkladığı tarım reformu paketi ile, tarım sektöründeki gelişmeler yeniden gündeme gelmiş bulunmaktadır. Şu sıralarda yayını tamamlanmaktadır ve 1986 yılı ENKA Bilim ve Sanat Ödülleri'nde derece alan "Tarımın Türk Ekonomisinin Gelişimine Katkısı: Bugün ve Yarın" başlıklı çalışmanın konusunu kısaca özetter misiniz?**

□ **Gürkan - Kasnakoğlu -** Türkiye, orta gelir grubuna dahil gelişmekte olan diğer ülkeler gibi, ülke ekonomisi içindeki görelî önemini halen koruyan bir tarım sektörüne sahiptir. Tarımın gayri safi millî hasıla içindeki payı 1950'li yıllarda ortalama % 40'ken, 1980'lerin başında % 20'ye düşmüştür; ancak, hem ülke nüfusun % 45'i kırsal yörelerde yaşamaya, hem de iktisaden faal nüfusun % 55 gibi görelî bir bölümünü geçimini tarımdan sağlamaya devam etmiştir. Tarımın kendine özgü koşulları ve iç dinamığının yaratıldığı fiyat ve gelir istikrarsızlığı, düşük ortalama gelir, dengesiz gelir dağılımı ve benzeri sorunlar, tarımın ülke ekonomisi içindeki önemini oranında

çözümler getirmesi beklenemeyecektir. Bu nedenle; çalışmamızda, şimdîne kadar yeterince işlenmiş konuları tekrarlamak yerine ilerde yapılacak kapsamlı çalışmaların ihtiyaç duyacağı somut yöntem, parametre ve veri tabanlarının oluşturulmasına katkıda bulunmaya çalıştık.

Çalışmamız iki ana bölümde oluşmuştur. İlkinde, 1950-1984 döneminde tarımın hem kendi içindeki, hem de görelî gelişmesi özetlenip, tarım ve doyayı ile ülke ekonomisi için görelî olan ekonomik büyülüklerin nerelerde ve nasıl değişikliklere uğradığı irdelemiştir. Sosyal ve politik koşullarda önemli değişikliklere sahne olan böyle bir dönemin analitik araçlarla incelenmesi, kaba da olsa, ekonomi politik ile ekonomik ilişkiler arasındaki bağlantıyı, ya da ekonomiye yapılan müdahalelerin arzu edilen veya edilmeyen sonuçlarını ortaya koymaya yarayacaktır.

İkinci bölümde de, 1980'li yılların başından beri yavaş yavaş, ama büyük bir kararlılıkla uygulanmaya konulan politikalar paketinin Türk tarımıne yapmaya başladığı etkiler, genel hatalarıyla, geliştirdiğimiz detaylı bir tarım modeli çerçevesinde incelenmiştir.

□ **Sizlerin de şimdî belirttiğiniz gibi zaman içerisinde, tarım sektörünün gerek millî gelir, gerekse nüfus içindeki paylarının azaldığını görüyoruz. Bulgularınız çerçevesinde, bu durumu nasıl değerlendirdiyoysunuz?**

□ Tarihsel gelişime bakıldığından; tarımın, ekonomiye, ekonomik büyümeye, ve ihracat aracılığı ile döviz gelirlerine yaptığı katkı giderek azalmıştır. Bunun en görelî sebebi sanız, tarım dışı sektörlerin görelî olarak daha hızlı büyümesinde yatkınlıkta. Tarımsal üretimin toprağa ve doğa koşullarına, toprak kullanımını ve dağılımının da kırsal yörelerdeki toplumsal ilişkilerle bağlılığı olası; üretici birimlerinin, üretim, kaynak dağılımı ve teknoloji değişimi ile ilgili kararlarına ciddi kısıtlı getirerek,

tarımdaki gelişmelerin niteliğini ve hızını belirleyen en görelî unsurları olmuştur. Sanayide gözlenen büyümeye, bilhassa tarımdaki insan kaynağının diğer sektörlerde hızlı bir biçimde aktarılması için yetersiz kalmış, bugünün ve hatta yarının en ciddî sorunu na köklü bir çözüm getirememiştir. Gelişmiş ülkelerde % 3-10 civarında olan kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı, Türkiye'de hâlâ % 40'in altına düşmemiştir. Bu durumun doğal sonucu sektörler arası ve tarım içindeki dengesiz gelir dağılımı ve tarımdaki düşük gelir sorununa çare

Sanayide gözlenen büyümeye, bilhassa tarımdaki insan kaynağının diğer sektörlerde hızlı bir biçimde aktarılması için yetersiz kalmış, bugünün ve hatta yarının en ciddî sorunu na köklü bir çözüm getirememiştir.

bulmanın toplumsal maliyeti de çok yüksek olmuştur ve de olmaya devam edecektir. Dolayısıyla, yalnızca tarımın salt ekonomik büyülükler içindeki paylarına bakarak, tarım sektörünün yaratabileceği sorunların boyutları hakkında tahminde bulunmak yanlıltıcı olabilir.

□ **Tarımın büyümeye hızında ve ekonomiye katkıda son 35 yıldaki gelişime ve değişmelerin öğeleri ya da kaynakları neler olmuştur?**

□ Demin işaret ettiğimiz noktalara rağmen, tarımdaki ekonomik büyülüklerin tarihsel gelişmesini incelemek; ele alınan dönemdeki eğilimlerin, kalıcı değişikliklerin ortaya çıktığı alt dönemlerin, bu gelişime ve değişikliklere sebep olan öğelerin bulunmasına ve uygulanan politikaların etkileri hakkında bilgi sahibi olmamıza yarayabilir. Gerçekten de, çeşitli ürün gruplarının, verim, alan ve üretimlerindeki büyümeye hızları, 1950-1984 döneminde kapsayacak şekilde incelendiğinde tarım sektörünün performansında görelî bir yavaşlama olduğu görülmektedir. Hayvancılık üretimi hariç diğer tüm ürün gruplarının büyümeye hızlarında 1960'lı yıllarda sonra anamlı düşüşler olmuştur. Bu düşüş,

hububat için 1960; diğer tarla, meyve ve sebze ürünler için 1965 yıllarında gerçekleşmiştir. Hububat üretimi büyümeye hızı ayrıca, 1976 yılından sonra bir kez daha düşmüştür. Hububatın toplam tarım üretimi içindeki önemine paralel olarak, tarımsal ve bitkisel üretimin büyümeye hızı da, yine aynı dönemlerde azalmıştır. Hububat üretimindeki bu gelişim; 1956 yılından önce yıllık % 7,6 olan alan büyümeye hızının, o tarihten sonra % 1'in altına düşmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, incelenen dönemde piyasaların diğer ürünlerin piyasalarından ayırt eden diğer özelliklerdir. İlkinin etkileri, belirlenen gelişmelerde açıkça görülmektedir. Marshall Planı çerçevesinde sağlanan yardımlarla başlatılan makinalama süreci, tarım alanlarının ekstansif marjda genişlemesine sebep olarak, 1950'li yıllarda üretim artışılarına temel olmuştur. 1956 yılında tarım alanlarının üst sınırla dayanmasıyla bu genişleme durmuş, ama 1960'ların başlarında uygulamaya konulan beş yıllık planların entansif marjda yarattığı etkiye üretim, giderek azalan bir hızla da olası, artmaya devam etmiştir. Bu dönemde verimin büyümeye yaptığı katıldıkları artış, uygulamaya konulan politikaların verim üzerindeki etkisi hakkında ipuçları vermektedir. Nitelik, kesit analizine dayanarak tahmin ettiğimiz bir toprak verimi fonksiyonunda, verimi etkileyen en görelî faktörlerin, sırasıyla, gübre ve traktör girdileri olduğu belirlenmiştir. Gübre, yeni tohumluk, sulama alt yapı yatırımları, traktör ve benzine sağlanan sübvansiyonların, bu ilişkideki önemini yadsınamaz. 1980'den sonra, bilhassa gübre ve benzindeki, sübvansiyonların kaldırılmasıyla, bu girdilerin üretim sürecindeki kullanımı ve dolayısıyla bitkisel üretim veriminin önemli ölçüde etkilenebileceği gerçekini göstermektedir. Sanız, 1976 yılından sonra diğer tarla ürünlerinin verimindeki yıllık % 3,2'lik düşüşün en görelî sebebi politikadaki bu değişikliklerdir.

Aslında girdi kullanımını ile ilgili üretici kararlarını etkileyebilecek olan unsurlar iktisadi uyarıcılardır ve üreticilerin bunlara duyarlı olup olmadığı ise "teknik" bir ilişki olan verimden daha çok, arz fonksiyonlarının tahmin edilmesiyle mümkündür. Eğer üreticiler iktisadi uyarıcılarla duyarlısa, bunlardaki değişiklikler, arzda doğrudan alan kullanım desenini ve dolayısıyla

1960'lı yıllarda bu katısını % 70'e ve görelî olan 1970-1980 döneminde ise % 95'lere çıkartmaktadır. Ürün desenindeki değişimlerden kaynaklanan büyümeyen ise, Planlı dönemin başlarında % 21'lik bir katıyla doruğa ulaşmış ve görülmektedir.

□ **Gözlenen bu gelişmelerin en görelî nedenleri nelerdir?**

□ **Toprağa bağımlılık ve kullanım biçimlerinin dışında, bu gelişmelerin şekillendiren ve etkileyen iki unsurdan daha söylemek mümkündür: Uygulanan tarım politikaları ve tarımsal ürün piyasalarını diğer ürünlerin piyasalarından ayırt eden diğer özelliklerdir. İlkinin etkileri, belirlenen gelişmelerde açıkça görülmektedir. Marshall Planı çerçevesinde sağlanan yardımlarla başlatılan makinalama süreci, tarım alanlarının ekstansif marjda genişlemesine sebep olarak, 1950'li yıllarda üretim artışılarına temel olmuştur. 1956 yılında tarım alanlarının üst sınırla dayanmasıyla bu genişleme durmuş, ama 1960'ların başlarında uygulamaya konulan beş yıllık planların entansif marjda yarattığı etkiye üretim, giderek azalan bir hızla da olası, artmaya devam etmiştir. Bu dönemde verimin büyümeye yaptığı katıldıkları artış, uygulamaya konulan politikaların verim üzerindeki etkisi hakkında ipuçları vermektedir. Nitelik, kesit analizine dayanarak tahmin ettiğimiz bir toprak verimi fonksiyonunda, verimi etkileyen en görelî faktörlerin, sırasıyla, gübre ve traktör girdileri olduğu belirlenmiştir. Gübre, yeni tohumluk, sulama alt yapı yatırımları, traktör ve benzine sağlanan sübvansiyonların, bu ilişkideki önemini yadsınamaz. 1980'den sonra, bilhassa gübre ve benzindeki, sübvansiyonların kaldırılmasıyla, bu girdilerin üretim sürecindeki kullanımı ve dolayısıyla bitkisel üretim veriminin önemli ölçüde etkilenebileceği gerçekini göstermektedir. Sanız, 1976 yılından sonra diğer tarla ürünlerinin verimindeki yıllık % 3,2'lik düşüşün en görelî sebebi politikadaki bu değişikliklerdir.**

Aslında girdi kullanımını ile ilgili üretici kararlarını etkileyebilecek olan unsurlar iktisadi uyarıcılardır ve üreticilerin bunlara duyarlı olup olmadığı ise "teknik" bir ilişki olan verimden daha çok, arz fonksiyonlarının tahmin edilmesiyle mümkündür. Eğer üreticiler iktisadi uyarıcılarla duyarlısa, bunlardaki değişiklikler, arzda doğrudan alan kullanım desenini ve dolayısıyla

rak da verimi etkileyecektir. Hem ürün bazında, hem de ürün grupları bazında tahmin ettiğimiz arz fonksiyonları;

İç ticaret hadleri 1979 yılına kadar, fiyat hareketlerinin tarım lehinde gelişliğini göstermektedir. Tarım aleyhine gelişmeler ise dramatik bir şekilde 1977'den sonra başlamıştır.

üreticilerin, ürün ve girdi fiyatlarına duyarlılığı olduğu gerçekini de ortaya koymıştır. Tarım ürünlerini fiyatları ile tarım dışı ürünlerin fiyatlarındaki gelişmeleri ölçmeye yaranan iç ticaret hadlerindeki gelişmelere bakıldığından, bunların da bulgularımıza destek sağladığını görebiliriz. İç ticaret hadlerinin 1979 yılına kadar 100'ün üzerinde seyretmesi, fiyat hareketlerinin tarım le-

hinde gelişliğini göstermektedir. Tarım aleyhine gelişmeler ise dramatik bir şekilde 1977'den sonra başlamıştır. Tarımsal fiyatların oluşumunda destekleme alımlarının önemi ve 1980 yılından sonra alım politikalarındaki değişiklikler düşünülürse, hem bu gelişmelerin hem de üretim ve verim üstündeki etkilerinin normal olduğunu söylemek mümkündür.

□ Söylediklerinizden, Türkiye tarımında ciddi istikrarsızlıkların söz konusu olduğu anlaşılmıyor. Tarımdaki bu istikrarsızlığa ve bunun doğurduğu sonuçlara da değinmeniz mümkün mü?

□ Yukarıda değinilen kısıtlar çerçevesinde, bulunan arz esneklikleri duyarlılığının pek büyük olmadığı da belirtmekte yarar vardır. Tahmin edilen talep fiyat ve gelir esneklikleri de, arzdakine paralel olarak, düşük çıkmıştır. Bu iki unsurun bir araya gelmeyle ortaya çıkan fiyat ve gelir istikrarsızlığı sorununun, hem tüketici hem de üretici refahı üzerindeki

olumsuz etkileri, 1930'lardan beri uygulanan politikaların en önemli amaçlarından birisi olmuştur. Yaptığımız başka çalışmalarında, bu politikaların, hiç olmazsa, fiyat istikrarsızlığı konusunda başarılı olduğunu vurgulamak isteriz. Gelir istikrarsızlığına gelince; incelenen dönemde, istikrarsızlığın kaynaklarında önemli değişikliklere sahne olmuştur. 1976 yılına kadar gelir istikrarsızlığının en önemli sebebini, üretimdeki istikrarsızlık; bu tarihten sonra ise, talepten kaynaklanan istikrarsızlık oluşturmuştur. Bu bulgu, tarım sektörünün uzun dönemdeki

... fiyat ve gelir istikrarsızlığı sorununun, hem tüketici hem de üretici refahı üzerindeki olumsuz etkileri, 1930'lardan beri uygulanan politikaların en önemli amaçlarından birisi olmuştur... bu politikaların, hiç olmazsa, fiyat istikrarsızlığı konusunda başarılı olduğunu vurgulamak isteriz.

gelişmesi konusunda önemli bir uyarı niteliği taşımaktadır. Eğer tarımsal ürünler talebi, üretici gelirlerindeki gelişmeleri etkileyen en önemli unsur haline gelmişse, arzda sağlanacak sürekli ve hızlı gelişmelerin etkisi, talebin fiyat esnekliği tarafından belirlenecektir. Düşük talep esnekliği olan mallerde böyle bir gelişme, fiyatların ve üretici gelirlerinin giderek düşeceğini anlamına gelmektedir. Geliştirdiğimiz tarım modeli çerçevesinde yaptığımız simülasyonlar da bunu destekler niteliktedir. Üretim artışı sağlamak için alınan tedbirler, talep sınırı nedeniyle arzu edilen üretim artışlarını gerçekleştirmeye yeterli gelmemektedir. Piyasa uyarlarına duyarlı olan üreticiler, üretim artışı sonucu gelirlerinin düşeceğini tahmin edebildiği için, üretimi artıracığı yerde, hem ekilen alan kısır hem de ürün dokusunu göreli avantajlarını koruyacak şekilde değiştirecektir.

□ Tarım sektöründeki dengesiz gelir dağılımindan bahsetmiştiniz. Şimdiye kadar uygulanan tarımsal po-

litikaların, gelir dağılımını değiştirmesinin sebeplerini açıklayabilir misiniz?

□ Sanırız, gelir dağılımının en önemli belirleyicisi, toprak dağılımıdır, ve, girdi fiyatlarına uygulanan subvansiyonlar dışında, piyasa mekanizmasına dolaylı müdahaleler, üreticiler arasındaki gelir dağılımına son derece yavaş bir etki yapmaktadır. Ürün fiyat politikalarının üretim üzerindeki etkilerini araştıran başka bir çalışmamızda, politikaların mutlak tarım geliri üzerinde büyük etkiler yaptığı, ancak tarım içi gelir dağılımına hemen hemen hiçbir etki yapmadığını bulduk.

Toprak dağılımının etkisine ek olarak, küçük üreticilerin ürün çeşitlendirmesi yapması ve kente göç edenlerin köy-

Ürün fiyat politikalarının üretim üzerindeki etkilerini araştıran bir çalışmamızda, politikaların mutlak tarım geliri üzerinde büyük etkiler yaptığı, ancak tarım içi gelir dağılımına hemen hemen hiçbir etki yapmadığını bulduk.

le bağlantılılarını tam olarak kopartma- şı olmasi ve bu olgunun en önemli sebepleri arasındadır.

□ Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurusunu, tarım sektörü açısından nasıl değerlendirdiğiniz?

□ Yukarıda da vurguladığımız gibi, Türk tarımının bugünkü temel sorunu, bir arz sorunundan çok, bir talep sorunudur. Yani, elverişli girdi koşulları, emek ve toprak gibi tarımın temel girdilerinin hacim olarak büyük boyutlarda olması ve Türkiye'deki gelir durumu; tarımsal üretimin göreli olarak iç talepten daha büyük olmasına sebep olmuştur. Böyle bir durumda, üretimi kamçılamayan bir yolu, iç talebi genişletmeye çalışmaktadır. Bu ise ancak, gelir bölümünde, besin tüketim harcama esnekliği (veya eğilimi) daha büyük olan, düşük gelir grupları lehine bir değişme ile sağlanabilir.

Sosyal ve politik boyutu da çok önemli olan bu çözüm yoluna alternatif ya da tamamlayıcı başka bir yol ise, dış talebi geliştirmenin yollarını aramaktır.

İşte AT'na tam üyelik ve Orta Doğu ülkeleri ile ticari ilişkilerin yoğun bir biçimde gündeme gelmesinin temelinde, tarım sektörünün talep sorununa çözüm arayışları yatomadır.

□ Türkiye, AT'na üye olduğunda, tarım sektörünün talep sorununa bir çözüm gelmesini bekliyor musunuz?

□ Ortak Tarım politikası, tarım sektörünün talep sorununa iki yönden çözüm getirebilir. Birincisi, yeni pazar olanaklarının gelişmesi; ikincisi de, ortak piyasalarda, özellikle Orta Doğu piyasalarında, rekabet etme durumunda olduğumuz AT ülkeleri ile bugün geçerli olan aleyhimizdeki payın geniştirilebilmesidir. Ancak, AT da talep sorunu ile karşı karşıya. Bu sorunu, kendisine çok pahalıya mal olan garanti alımlarıyla çözebiliyordu. Son yıllarda, bu yükün bütçedeki payının çok artması, örneğin süt alımları, ülkebeli kotalar konmasıyla sonuçlandı. Başka bir deyişle, 1984'den başlayarak, garantili alımlara sınır konulmaya başlandı. Türkiye'nin tam üyeliği için zaman perspektifinin kısa olmayacağı düşünülürse, Ortak Tarım Politikasının, temelde politik pazarlıklar sonucunda alacağı biçim, AT'na üyeliğin Türkiye'nin talep sorununa hangi oranda bir çözüm getireceğini belirleyecektir. Bazı meyeve ve sebzelerin, ülkemizde Avrupa'ya kıyasla daha erken pazara sunulması, zaten daha kârlı olan bu ürünler için yeni pazar olanağı sağlayacağını sanıyoruz.

□ Bu söyledikleriniz, kısıtlama olmadığına, tarımımızın genelde Avrupa piyasalarında rekabet gücünün olduğu anlamına geliyor. Ancak, pek çok çalışmada verimliliğin, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşük düzeylerde olduğu vurgulanmış. Bu çelişkiyi nasıl açıklıyorsunuz?

□ Kanımızca, tarımda verimlilik sorunu ülkemizde en yanlış algılanan olgulardan birisi. Yüksek verim hep, adeta tarım politikalarımızın vazgeçilmez ana unsuru olarak ele alınmakta ve araştırmacılar sürekli, bizdeki verim ile diğer gelişmiş ülkelerdeki verimleri kıyaslayarak, farklı giderilmesi yönünde öneriler getirmektedir. Verimlilik, girdi ve çıktı arasındaki fiziksel bir oran olduğuna göre, önemli olan, çıktıının hangi girdiye oranlandığıdır. Burada yapılması gereken, ya da kritik olan, kit olan kaynak veya girdi ile çıktı arasındaki orandır. Oysa, genel-

likle verim olarak alınan, kişi başına üretim ya da hektar başına üretim olmaktadır. Göreli olarak bu kaynakların kit olduğu Avrupa ve diğer gelişmiş ülkeler için anlamlı olan bu ölçüt, Türk tarımı için aynı derecede anlamlı olmayabilir. Bizde göreli olarak kit olan kaynaklar, emek ve topraktan çok, gübre, traktör, ilaç ve sermaye girdileridir. Dolayısıyla, verim sorununa, hektar başına verim yerine, birim gübre başına veya traktör başına verim açısından bakılmış olsa, Türk tarımının dış piyasalardaki göreli avantajı açısından başka bir resim ortaya çıkabilir. Burada, emek ve toprak verimliliğinin önemini olduğunu söylemek istemiyoruz. Ancak, üretim sürecinin ancak tüm girdileri ile birlikte değerlendirilmesi gereğini vurgulamak istiyoruz. Çalışmamızda, bir tarım sektör modeli çerçevesinde böyle bir değer-

Sorun, bugün bile iç ve dış piyasa sınırlarına çarpmış olan üretim fazlasının ne olacağıdır... GAP'ın başarısı da... talep sorununun çözümü ile yakından ilişkili olacaktır.

lendirme yapmaya çalıştık, ve dış piyasalarda tarımımızın göreli avantaja sahip olduğunu, bu çalışmanın bulgularına dayanarak söyleyoruz.

□ Gündemdeki konulardan birisi GAP. Bu konuda çalışmanızda bir değerlendirme yapıyor musunuz?

□ Çalışmamızda, özel olarak GAP ile ilgili bir değerlendirme yok. Ancak, GAP'ın temelde (sosyal ve politik yönleri dışında), tarımdaki arz sorunu ile ilgili bir girişim olduğunu biliyoruz. Yine bu proje ile, tarımın bölgesel üretim biçiminde önemli değişimler ve potansiyel üretim artıları olacağının kuşku götürmez. Örneğin, Pamuk üretiminde Güney Doğu Anadolu'ya bir kayma olması, Akdeniz ve Çukurova bölgelerinin göreli avantaja sahip olduğu sebze ve meyeve üretiminde yoğunlaşması beklenmekte. Sorun, bugün bile iç ve dış piyasa sınırlarına çarpmış olan üretim fazlasının ne olacağıdır. Başka bir deyişle, GAP'ın başarısı da yukarıda vurguladığımız talep sorunun çözümü ile yakından ilişkili olacaktır.

Siyasi Gündemdeki "Tarım Paketi" ve Bir Değerlendirme

Izzettin Önder^{*}

Bir defa, ekonomiyi ihracat dürtüsüne bağlayıp onu besleyen arter olarak da sanayi kesiminin bir bölümü göz önüne alınınca, kaçınılmaz olarak diğer kesimler ve bu oranda tarım kesimi ciddi ihmallere uğramış oldu... Bugün günde gelen ve "tarım paketi" olarak anılan konu, geçmiş zamanda erozyona uğrayıp, aşınmış bir dokunun onarılma çabalarını yansımaktadır. Diğer bir ifade ile, politik karar alma durumunda olanlar oldukça kısa bir zaman içinde kendi kendileri ile çelişkiye düşerek, önceleri ihmali edilmiş olan bir sektörde yönelik eğilimi içine girmiştir. Böyle bir yönelmenin önceden yapılmış hataların onarılması biçiminde değerlendirilmeye hak kazanmış olabilmesi için bazı koşulları da beraberinde getirmiştir. Bu koşullara bir göz atarak, projenin ileriye yönelik sonuç ve etkilerini görmeye ve böyle bir bütünlük içinde projeyi değerlendirmeye çalışalım...

"Tarım Paketi" olarak adlandırılan ve tarım kesimine halen uygulanmakta olan politikaya ilaveten ve bu kesime 300 milyar lira civarında destek sağlamayı amaçlayan yeni hükümet projesi açıklandı. Projenin sağladığı ikinci olanak; Vergi Usul Kanunu'na uygun düzenlenen müstahsil makbuzu veya fatura esas alınarak ve bunların yıllık tutarları üzerinden Ziraat Bankası veya Tarım Kredi Kooperatifleri kanalı ile ve yıllık % 22 faiz oranlı kredi kılındırılma yoluna gidilecek olmasıdır. Kredilerin miktarı, talep edenlerin belge tutarına bağlı olarak, ilk 1 milyon TL lik bölüm için % 30, ondan sonra gelen 1,5 milyonluk bölüm için % 20 oranında olacaktır. Söz konusu kredi kullanımında ayrıca teminat aranmayaacaktır.

Projenin sağladığı ikinci olanak ise;

süt üreticilerine teşvik primi ödemesi sistemi olup, çiğ süt üreticisi çiftçi, üretici kooperatifler ve tüzel kişilere litre başına 25 TL. ödeme yapılmasıının kararlaştırılmasıdır.

Tarım paketinin üçüncü önemli elemenini da, tarımsal mücadele ilaçları ile hayvan sağlığında kullanılan ilaçların fatura bedelleri üzerinden % 20 oranında yapılacak destekleme yardımı oluşturmaktadır.

Projede yer alan düşük faizli kredi ile tarımsal ve hayvan ilaçlarına sağlanan mali yardım, girdi fiyatları yolu ile hemen tüm kesime yönelik ve tarımsal ürünler arasında diskriminatif bir özgürlüğü olmayan genel destek niteliği taşımaktadır. Buna karşılık, süt üretetine getirilen ve üretilen litre başına uygulanacak olan mali yardım ise ayırcı nitelikli bir destek özgürlüğü taşımaktadır. Böylece hükümet önce tarım kesimine, onun içinde de ayrıcalıklı olarak süt üretimine mali destek sağlamak amacıyla gümektedir.

İLK İZLENİM

Proje ilk görünüm ve çatısı ile, özellikle AT üyeliği eşliğindeki Türkiye açısından olumlu bir izlenim bırakmaktadır. Şöyle ki, bir yandan hükümet tarafından zaman içinde izlenmiş olan sanayii ve özellikle ihracatı desteklemeye yönelik politikalar tarımın ihmali edilmiş olması sonucunu ortaya çıkartmış, diğer yandan da bir türlü etkili denetim altına alınamayan enflasyon tarım girdilerinin fiyatlarını yükselterek, maliyetlerin artmasına yol açmış idi. Tarım aleynine dönem içtihad hadleri sebebi ile de ekonomide oluşan enflasyon tarım kesimi üzerinde ağır bir yük yapmış oldu. Proje ile getirilen önlemler, ilk bakışta, bu kesim üzerinde yoğunlaşmış olan olumsuz etkileri hafifletmeye yönelik gibi görülebilir.

Tarımsal üretimin Türkiye açısından önemi, sadece gıda maddeleri ithalatına ekonominin bağımlı hale getirilmesi amaç ve politikasından kaynaklanmamakta, fakat tarımsal ürünlerin ücret-benzeri bir özellikle sanayii aracılığıyla oluşturmasıdır. Bu durumda, ara-girdi fiyatı, arz yönünden nihai ürünün fiyatının belirlenmesinde, maliyet içindeki ağırlığı oranında etkili olacağının dolayı, girdi fiyatının denetim altına alınması önemli olmaktadır.

Türkiye'nin AT üyeliği gündeminde proje daha da bir anlam kazanabilir. AT ülkeleri, uyguladıkları ortak tarım politikaları içinde ortak fiyat ve satın alma uygulamalarına ilaveten, tarımsal ürünlerde destek ve ihracatta önemli ölçüde mali yardım sistemleri geliştirmiş ve uygulayagelmiştir. At ülkelerinin tarımsal üretimde uyguladığı söz konusu politikalar ve sermaye-yoğun teknoloji bu kesimde önemli üretim artışı ve stok birimleri yaratmıştır. Böylece, AT üyeliği karşısında sadece Türk Sanayii değil, Türk tarımı da düşünülür duruma girmiştir.

Gerek iç ekonomide gerek dış alemde izlenen tüm bu gelişmeler işigi altında tarım kesimine destek sağlamanın gerekliliği olduğu düşüncesine varılır. Özellikle sanayii korunduğu bir dönemde, tarımın ihmali edilmesi hem ülke ekonomisi hem de sektörlerin görelle durumları açılarından fazla olumlu görülemez. Bu yaklaşımla yeni projeye baktığımızda, geriye ve ileriye dönük olarak ve projenin ciddiyeti konusunda önemli kuşkular gündeme gelmektedir.

Bir defa, ekonomiyi ihracat dürtüsüne bağlayıp onu besleyen arter olanlarla

olukça kısa bir zaman boyutu içinde kendi kendileri ile çelişkiye düşerek, önceleri ihmali edilmiş olan bir sektörde yönelik eğilimi içine girmiştir. Böyle bir yönelmenin önceden yapılmış hataların onarılması biçiminde değerlendirmeye hak kazanmış olabilmesi için bazı koşulları da beraberinde getirmiştir. Şimdi bu koşullara söyle bir göz atarak, projenin ileriye yönelik sonuç ve etkilerini görmeye ve böyle bir bütünlük içinde projeyi değerlendirmeye çalışalım.

VE PAKETİN GERÇEK İÇERİĞİ

Once bu proje belirli ve yönlendirici bir plan kapsamı içinde yapılmadığı gibi kesimle ilgili resmi kuruluşların da

Bazı grupların bastırıldığı ve görüşlerinin alınmadığı durumda politikacılar, talebi bastırılmayan grubun yanında yer almış, onun sözcüsü veya koruyucusu konumuna indirgenmiş olur.

görüş ve fikirlerine başvurulmadan geliştirilmiş bir görünüm içindedir. Tarım kesiminin temel meslek kuruluşu olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin projeyi özünde olumlu bulmakla beraber, yetersiz olarak nitelikleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu görüntüler, baştan olduğu gibi, bugün de hiçbir plan-program veya görüşe dayanılmadan, politik amaçlar doğrultusunda bir karar oluşturulduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Siyasilerin zaman içinde tutarlı olmaları onların amaç fonksiyonları içinde yer almamaktadır. Onlar için önemli olan, etkin baskı gruplarının taleplerini tatmine yönelik çaba göstermektir. Kit kaynaklarla tüm bu talepleri tatmine yönelik çabalarla göreli de olsa başarılı olabilmek için, adil olmak veya uzun-vadeli karar oluşturmak yerine, bazı grupların bastırılması yöntemleri çekici hale gelmektedir. Bazı gruplar bastırıldığında ise, kritik politik dönenlerde bu baskının kaldırılması veya hafifletilmesi gerekmektedir ki, böylece politik muhalifet hedefleri geçici olarak gözlerden uzak tutulabilsin. Böyle

Foto: Yalva Tokdili, afsad

[Tarım Paketi'nden "bir kaşık bal" da ona düşer mi?]

bir davranış ise, sadece ciddiyetten uzak olmakla kalmamakta, fakat politik rasyoneller ve demokrasiye de uymamaktadır. Demokratik davranış biçiminde geliştirilen davranış kalıplarında tüm etki grupları söz sahibi haline getirildikçe, politikacılar çok zor olan aralıculuk görevini yüklenmiş olurlar. Bu iş zordur, ama politikacı veya belki de gerçek hayat felsefesine daha uygundur: o da, çeşitli ve çelişik çıkar ve talepler arasında ortayolu veya uyumun sağlanması! Bazı grupların bastırıldığı ve görüşlerinin alınmadığı durumda politikacılar, talebi bastırılmayan grubun yanında yer almış, onun sözcüsü veya koruyucusu konumuna indirgenmiş olur. Bu ise, ikinci sınıf bir pozisyondur, bir görev olarak düşünülmemelidir dahi. Görülüyör ki, demokrasi (sadece,) toplumlarda çeşitli kesitlerin taleplerinin saptanması, olanakların tartışılmış, müseterek bir anlaşma noktasında harekete geçirilmesi ve böylece çeşitli grupların çıkarlarının korunmasında gerekli bir anlaşma zemininin oluşturulması ortamı değil, aynı zamanda politikacıların mesleki gururlarının sağlanması için de gerekli bir önsıldur.

Tarım paketinin geçmişteki plan ve programsızlıklardan kaynaklanan ve ileriye yansyan "yetersiz" olması niteliklerine finansman kaynağının bulunmamış olmasına bağlı olarak ekonomide gözlemlenebilecek çeşitli gelişmeler de ilave olumsuzluklar şeklinde eklenebilir. Bu projenin öngördüğü mali kaynaklar zayıftır. Ziraat bankasının vereceği öngörülen kredilerin, 1988 yılı Büttesinden yapılacak görev zararı transferleri ile karşılaşacağı belirtilmiştir. Gerek bu gerek diğer mali destekler güçlü mali temel bulunduğu sürece uzun vadeli etkili olurlar. Burada "etkili" ifadesi ile şu kastedilmektedir. Eğer, geliştirilen önlemler, ortaya çıkartacakları olumsuz sonuçlarla baştan arzulanın hedefe ulaşmayı güçleştirirse, bu önlemlerin "etkin" olduğu ileri sürülemez. Buna karşılık, geliştirilen önlemler, arzulanın hedefe ulaşmayı güçlitmeyecek, hatta belki de kolaylaştıracak sonuçların ortaya çıkmasına yol açırsa, o zaman bu önlem "etkin"dir, denir. Şimdi, bu yaklaşımla bakıldığına, tarıma sağlanan desteğiin "etkin" olarak nitelendirilebilmesi için, enflasyonist olmaması ve böylece amaçlanan hedefe ulaşılmasında bozucu sonuçların ortaya çıkmaması gereklidir. Böyle bir sonuç ise, projenin finansmanının

sağlam ve adil kaynaklardan gelmesini gerektirir. Oysa, bütçenin % 5 ine yakın ilave bir harcama gerektiren porje için finansman kaynağı sağlanamamış bulunmaktadır. Gösterilen ve büyük bir olasılıkla kullanılacak finansman kaynakları fonlar, bankalar sisteminde borçlanma veya Merkez Bankasından borçlanmadır. Bu arada 1987 veya açıkça belirtildiği üzere 1986 yılı bütçelerine yapılacak başvurular da, halen mevcut kronik bütçe açıkları karşısındadır. Aynı sonuc veya sonuçlara dönüşmeye mahkum görülmektedir. Bu nedenle bütçelere başvuru ayrı bir finansman kalemi olarak alınmayacak, fakat diğerleri üzerinde yoğunlaşacaktır.

Fonlar ve borçlar arasında görelilikler arasında borçlar daha enflasyonisttir.

"Bir kaşık bal" misali geliştirilen tarım paketi, samimiyetten uzak ve politik amaçlı olmak niteliğinden kurtulamayacaktır.

Borçların Merkez Bankasından yapılması halinde, ekonomiye taze para enjekte edilmiş olduğundan, fiyatlar üzerinde artırmayı yende etki görür. Fiyatların artması sonucunda, tarım kesimine sağlanan bu destek, büyük ölçüde hafifler veya ortadan kalkar. Enflasyon, gelir dağılımı bozukluğunu da beraberinde getireceğinden, tarıma sağlanan destek nedeni ile tarım dışı bazı kesimler kârlı çıkabilir. Böylece tarıma destek olarak başlatılan proje, nihai aşamada tarım dışı kesimlere yararlı hale dönüştürür. Bunun sebebi de, bu projenin enflasyonist baskı yaratmış olmasından kaynaklanan destegin kırılganlığıdır.

Projeyi finansmanında kullanılabilecek diğer bir kaynak bankalar sistemidir. devlet hazine bonusu ihraç ederek bankalar sisteme veya o kanalla halka borçlanabilir. Bu mekanizma, sermaye piyasasında kamu kesimini daha yoğun olarak özel kesimle rekabet haline getirmek anlamını taşımaktadır. Bunun sonucunda ise, piyasa faiz haddi yükselme eğilimine girer. Faiz haddi yükselişleri yatırımcıları kısarak, kısa dönemde enflasyonu hafifletirse de, uzun dönemde arzi da kısmış olacağında, enflasyonun yoğun olarak tekrar gündeme gelecektir!

Fonlar da projenin finansman kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Fonlar, kendi kanunları ile belirli amaçlara tahsis edilmiş kaynaklardır. Bütçede birlik ve samimiyet ilkesini zedeleyen fonların kendi amaçları dışında kullanılması, yürütme organını yasama organının üzerine çıkarır. Böyle bir oluşum demokrasi açısından zararlıdır. Fonların kullanımında tek garanti, bunların kuruluş ve önceden açıklanmış amaçları doğrultusunda kullanılmalıdır. Fonlararası aktarmalar yapılması veya daha da vahim olarak fonların kuruluş amaçları dışında kullanılması yürütme organına hiçbir demokrasi kuralı ile açıklanamaz yetkiler sağlamış olur. Böyle bir gelişme seçim ekonomisi ortamında adalet ve siyasal etik kuralları ile bağıdaşmayan sonuçlara yol açabilir.

BİR KAŞIK BAL

Son olarak, projenin bütçeler kanalı ve böylece vergi yükümlülükleri yolu ile finanse edildiği duruma bir göz atarsak, burada da istikrar açısından değil de ekonomide kaynak dağılımı ve adalet açısından çok ciddi sorunlarla karşılaşır. Vergi yükü dağılımı adaletten uzaklaşıkça, getirilen her yük adalet ve kaynak dağılımı açısından sorunlar yaratacak demektir. Günümüz Türkiye'sinde üniter niteliği zayıflatılan ve potansiyel olarak yüksek gelir grupları lehine sedüler hale getirilen, artan oranlılık şiddeti zayıflatılan bir gelir vergisi sistemi, onun yanında hemen tümü çeşitli teşvik önlemleri ile çok geniş bir istisna ve iade sistemi içinde erozyona uğratılmış olan bir kurumlar vergisi sistemi, ortaya çıkan gelir boşluğunun doldurmayı çalışan ve bir dolaylı vergi olan katma değer vergisi sisteminin oluşturduğu adalet-ilkesinden yoksun bir genel vergi sistemi ile bu proje tümü ile finanse edilebilse bile, temeldeki adaletsizlik sorunu çözülmemiş olamaz. Gelir vergisinde, hiçbir ilke ile açıklanamayacak dehşette uygulanan ve bir asgari vergi niteliğinde olan ve tarımsal ürünlerin tesliminde küçük çiftçi muaflığını dahi aşacak biçimde uygulanan stopaj, adaletsizlikler zincirindeki halkalardan sadece birini oluşturmaktadır. Politikaların bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gereklidir ve anlamlı ise, tüm bu olumsuzluklar ortada dururken, "bir kaşık bal" misali geliştirilen tarım paketi, samimiyetten uzak ve politik amaçlı olmak niteliğinden kurtulamayacaktır!

Tarım Sorunları

Tarım Kooperatiflerinin Son 7 Yılı ve 'Özgürlük Paketi'

Akın Birdal

Kir yoksulları, 1980 öncesi ekonomik -demokratik çıkış aralığını, kendi demokratik kooperatiflerinde bulabilmişlerdir. O zaman da egemen güçlerin hismine ve saldırısı na uğramıştır. Yeni bir örgütlenme içinde olusundan ötürü de bu saldıruları savuşturamayıp, büyük zarar görmüştür. Bu yazımızın konusu, demokratik halk kooperatifçiliğinin ne olduğu yada ne olması gereği değildir. Sadece, 12 Eylül'den bu yana, tarımsal amaçlı kooperatiflere yaklaşımın ne olduğu ve günümüzdeki durumlarıdır.

Yoksul bir köylüyle yaşamı üzerine konuşacak olsanız, her geçen günü özlemle andığını göreceksiniz. Köylü size, başta bugdayının, sütünün, etinin kendisine, sattığından daha pahalı mal olduğunu söyleyecektir. Ama şimdilik söylemeyeceği ve umarsızlığı ne yapabileceğidir. Geçmişte, yoksulluğun yalnızlığını geldiğini yaşamış ve kavramıştır. Bunun üzerine birleşerek, kooperatiflerle yoksulluğu yenmeye karar vermiştir. Ama, 12 Eylül'le birlikte kooperatif örgütleri ya kapatılmış yada etkisizleştirilmiştir.

Emekçi köylüler, yedi yıldır daha da yoksullaşmışlardır. Nedeninin IMF, Dünya Bankası ve onun yerli bağlantıları olan tekeli sermayeden kaynaklandığını belki bilmemektedirler. Ancak, tek bildikleri sorumlusunun siyasi iktidar olduğunu.

Geçtiğimiz ay siyasi iktidara açılan "Tarım Paketi" küçük ve orta köylünün, katmerleşen yoksullüğünü hafifletmek için değildir, sadece bir seçim manevrasıdır. E.ken yada olağan seçim gündeme gelir olmasının ardından yatan oy hesaplarına dayalıdır. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na gelen binlerce imzalı üretici mektuplarının dayatması sonucudur. Yoksa, kırsal alanda yedi yıllık acı yumağının çözülmesi olası değildir.

Kir yoksulları, 1980 öncesi ekonomik-demokratik çıkış aralığını, kendi demokratik kooperatiflerinde bulabilmişlerdir. O zaman da egemen güçlerin

Kurulu'nda oy çokuğuyla bozularak, yöneticilerin beraatine karar verilmiştir. Burda asıl söylemek istedim, bu dört yıl içinde KÖY-KOOP'un uğradığı durumdur. KÖY-KOOP'a kayıtlılar atanmış, örgüt etkisizleştirilmiş, daha sonra da tasfiyesine karar verilmiştir. Aynı tüzel kişilikleri olan birlikleri, merkez birliğine, köylerdeki birim kooperatifleri de birliklere bağlı olarak işlevlerini yerine getiremez olmuşlardır. En önemli de baskı ve saldırlılar, politikleşmemiş olan örgüt tabanı için caydırıcılık amacına ulaşmıştır.

Yedi yılın, kooperatifçilik üzerindeki olumsuzluklarını izlemeyi sürdürmek. Daha önce, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı Köyişleri Bakanlığı'na dönüştürülmüş son dönemde ise Dünya Bankası'nın önerisi doğrultusunda bir reorganizasyonla Bakanlık kaldırılarak, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı içinde erilmiştir. Böylece, tarımsal amaçlı ve demokratik yapılı kooperatiflere devletin sınırlı destek alanı kapatılmış, "köyümüz ve köylümüz'e sahiplenme, sadece radyo programlarında kalmıştır.

"Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak önlemleri alır" hükmü, 1961 Anayasasının 51. maddesinde kalmıştır. 1982 Anayasasının 171. maddesi ise "Devlet milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır, kooperatifler Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz, siyasi partilerle iş birliği yapamaz" diyerek kooperatifçiliği tüm denetim sınıfsal ve yasal vesayeti altına alarak, üreticilerin üretikleri üzerindeki söz ve yönetim hakkını ortadan kaldırmıştır.

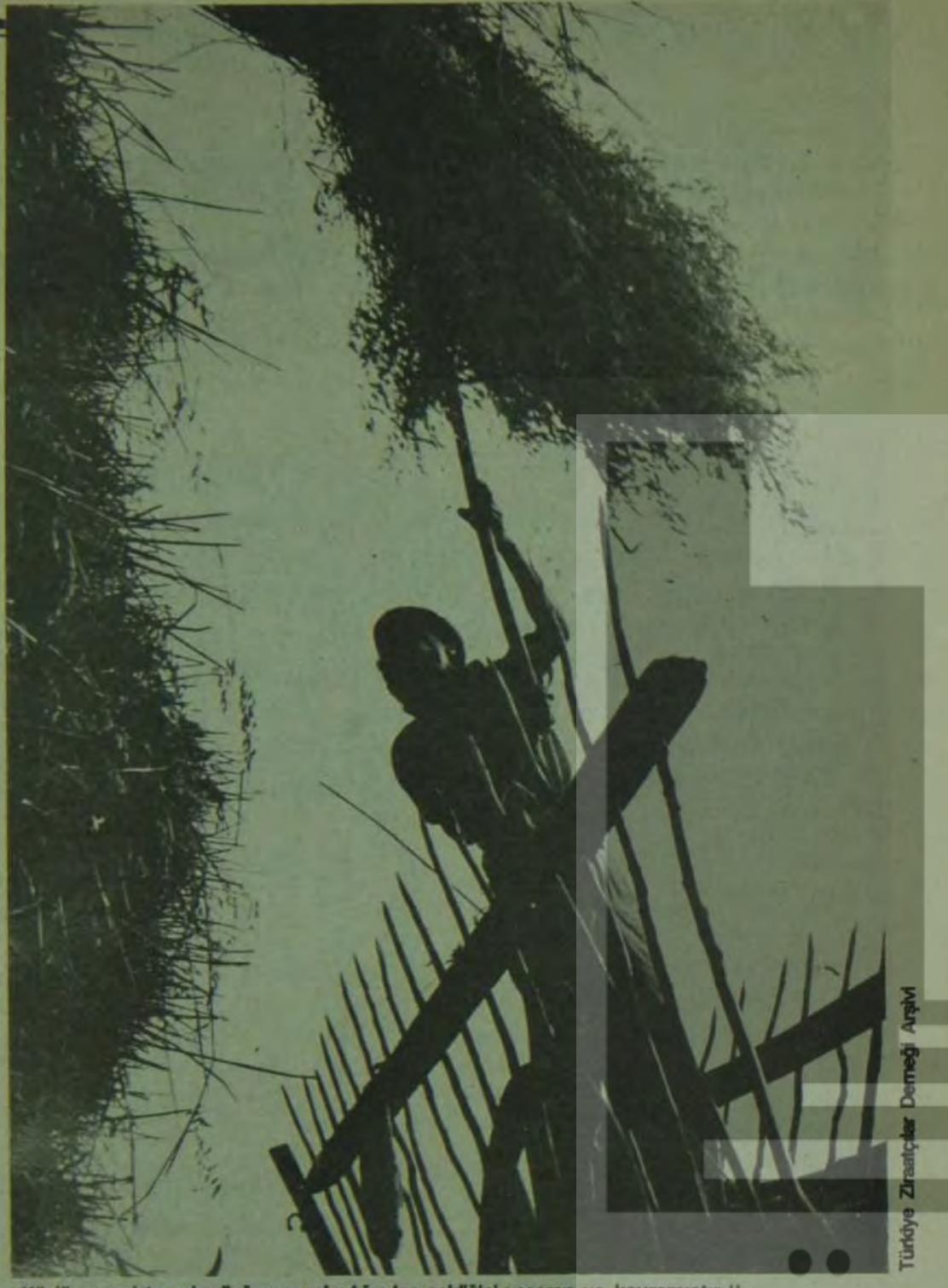
Yine, IMF ve Dünya Bankası'ndan alınan izciyet üzerine, tarımsal amaçlı ve köy kalkınma kooperatiflerine, proje dayalı, karşılıksız verilen "hibe" kal-

dırılmış, devlet yardımı olarak sadece kredi bırakılmıştır. Aynı program çerçevesinde, kredi faizleri yükseltilmiş, bu nedenle krediden yararlanma yüzdesi de çok aşağılara düşmüştür. Önceden alınıp da, ödenmesi geciken kredi, faizleyle yüzde 35'lere ulaşmış, gerek üreticilerin gerekse kooperatiflerin ödemede bulunması güçleşmiş, ödeyemeyenlere haciz gelmiştir.

Demokratik Halk Kooperatifleri diye adlandırılan ve 1163 sayılı yasa da yolu kooperatiflerin kuruluşları özendirilmekten çıkarılmış, ekonomik ve siyasi baskılar sonucu işlemes duruma getirilmiştir. Yedi yıl önce sayıları yaklaşık 8 bin olan Köy Kalkınma Kooperatiflerinin sayıları 1984'te 5974'e, 1985'te 5579'a 1986'da da 5485'e düşürülmüştür. Kaldı ki, Bakanlığın kendi istatistiklerinde gösterilen bu rakamlar da gerçek olmayı, kurulu gösterilen kooperatiflerin yüzde 95'i çalışmamaktadır. Bunlardan, KÖY-KOOP'a bağlı olan 2747 Köy Kalkınma Kooperatifsi, 1980'den sonra siyasi bir kinkle cezalandırılmış, kredi ve hibeleri kesilerek, üretimleri durdurulmuş, mandraları kapanmış, milyonlarca lira tutan tarımsal işletmeleri çürümeye terkedilmiştir. Son altı yılda, yatırım için toplam 3.870.697.000 TL kredi verilmiş. Bundan da 1980'den sonra kendi yandaşlarına kurdurdukları 22 kooperatif yararlanabilmıştır. Oysa, köy kalkınma, orman köyleri kalkınma, toprak su, ürünler, hayvan üreticileri, tedarik ve pazarlama, çay istihsal ve satış, pancar istihsal ve satış, elektrik üreticileri, toprak ve tarım reformu, tarım kredi kooperatifleri olarak adlandırılan tarımsal amaçlı kooperatif sayısı 1986 yılı sonu itibarıyle 11.644 olarak görülmektedir.

KOOPERATİFLER YASASI DEĞİŞİKLİĞİ GÜNDEMDE

Şimdi, 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının değişikliği gündeme getirilmektedir. Anayasadan kooperatiflerle ilgili 171. maddesine gönderme yapılarak hazırlanan "Kooperatifler Çerçeve Kanunu Gerekçesi"nde, kooperatifler serbest piyasa ekonomisi içerisinde işler duruma getirmenin özellikle, günümüzün gereksinmelerine tamamen uygun düşeceği ve uygulanan ekonomi politikasına yardımcı olacağı belirtilemektedir. On yedi yıldır yürürlükte olan 1163 sayılı yasanın, 1982 Anayasasının kooperatifler için getirdiği, dev-

"Köylü, geçmişte yokluğuundan yalnızlığından geldiğini yaşamış ve kavramıştır."

letin kontrol ve denetimini esas alan hükümleri, ulusun gereksinmelerinin değişmesi, ekonomik etkinliklerin serbest piyasa ekonomisi koşullarına doğru yönelmesi gibi nedenlerle günümüz gereksinmelerine karşılık veremez duruma geldiği de belirtilerek, Bakanlıkça hazırlanan "çerçeve kanunu"nda özetle şu değişiklikler öngörülmüştür:

- Kooperatifler ve üst kuruluşlarının sağlıklı bir biçimde örgütlenmeleri ve ekonomik yönden güçlü bir yapıya kavuşmaları.

- Kooperatiflerin dağınıklikten kurtarılarak, kooperatif çeşitlerine göre kuruluş, işleyiş ve denetimle ilgili bakanlıkların hangisi olacağuna açıklık getirilmesi...

- Ortağına ve çevresine yararlı hizmet götürmeyen ve amacına uygun çा-

lışmayan kooperatiflerin hukuki varlığının sürdürülmemesi.

- Kooperatif ve üst kuruluşlarının bir gereksinme sonucu kurulması.

- Kooperatiflerin Devlet nizamını sağlaması ve ideolojik sapmalara yönelik önleyici biçimde gelişmeleri, hedef alınmıştır.

Bu hedef, yedi yıldır Türkiye'de izlenen ekonomik-siyasal ideolojinin, kooperatiflere yansımاسından başka bir şey değildir.

Adı geçen yasa tasarısı henüz Başbakanlığa sunulmuşken, 67 ilin Valiliğine gönderilen genelge ile, çıkarılacak yasanın öngördüğü hükümlerin uygulanması istenmiştir. Nitekim, yeni başvurularda kurucu ortak sayısını 7 yerine 15, taahhüt sermayesinin de azami sınırının 30 bin lira olması istenmiştir.

Demokratik ve çok amaçlı halk kooperatifciliğinin merkez örgütü KÖY-KOOP, birlilikler ve birim kooperatiflerin tasfiyesinin gerçekleştirilmesinden sonra, demokratik olmayan, ama gelen siyasi iktidarların seçimlerine ve yaklaşımlarına göre biçimlenebilir, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerine de ceki-düzen (!) verilmesi kararlaştırılmıştır. "Bu çalışma, Türk Hükümeti tarafından Dünya Bankası'nın ve Tarım Kredi Kooperatifleri yöneticilerinin tam desteğiyle başlatılmış olup bunların Türk Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin zamanla ve mümkün olduğu ölçülerde, güvenilir, güçlü Türk

Devletin destekleme alımlarında kullanılan ve devlet ofisleri görevini yapan Tarım Satış Kooperatifleri, üreticilerin ürünlerini iç ve dış pazar dalgalanmalarına karşı korumayı üstlenmişken, ticari reeskort yöntemleri uygulanan ticari şirketlere dönüştürülmüştür. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, bu dönemde sağ partilerin kadrolaşma odaklı olmuştur.

SDACSIT PROJESİ VE AMAÇLANAN "ÖZEL SEKTÖR KOOPERATİF YAPISI"

Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ise, siyasi iktidarın bu dönemde en sıkıntılı ve en güçlü yapılanmaya kavuşturduğu örgütlerden biri olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin ekonomi-politikasında asıl belirleyici olan IMF ve Dünya Bankası, ülke tarımı ve

kooperatifciliğine de damgasını vurmıştır. Siyasi iktidarda, ABD'nin Agricultural Cooperative Development International adlı uluslararası bir danışmanlık şirketine SDACSIT Projesi hazırlanılarak, Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin modeli saptanmıştır. "Bu çalışma, Türk Hükümeti tarafından Dünya Bankası'nın ve Tarım Kredi Kooperatifleri yöneticilerinin tam desteğiyle başlatılmış olup bunların Türk Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin zamanla ve mümkün olduğu ölçülerde, güvenilir, güçlü Türk

ANAP'ın "Tarım Paketi"nin içeriği A.B.D.'de hazırlanmış ve TÜSİAD'ın önerileri doğrultusunda paketlenmiştir... Emekçi sınıf ve tabakaların beklenmesi ve özlemlerine karşılık verecek paket 'Özgürlük Paketi'dir ki, o da ancak emekçilerin kendi elleriyle sarılacak ve kendi ellerde açılacaktır.

Çiftçisinin giderek büyüyen ve niteliği değişen finansman gereksinmelerini daha geniş ve sağlam olanaqlarla karşılayabilecek, daha etkin hizmet verebilecek bir özel sektör kooperatif yapısına dönüştürülmesi amaçlanmaktadır" denerek tarım kredi kooperatiflerinden ne anlaşıldığı ortaya konulmuştur. SDAC-

SIT projesi, Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürlüğü'nün başına getirilen eski MHP adayının, gelecek bir hükümete görevine son verileceği gerçekliğini de göz önüne alarak, gerçekleştirilecek kooperatif sisteminin yerlesmesine yönelik önlemlerin ve politikalardan olması gerektiğini öğütmüştür.

Dahası, 1983'le birlikte, IMF'nin istediği doğrultusunda, tarım ilaçları ve tarım makinalarına devlette sağlanan sübvansiyonların kaldırılmasını, buna ek olarak, fiyat destekleme sistemini "koruyucu taban fiyatı" uygulamasına dönüştürerek, 1982'de 19 olan desteklenen ürün sayısının 1985'de 13'e indirilisinin; tarım ekonomisinin rasyonelliği ve yapıcılığı açısından, yerinde bulunduğu da belirtmekten geri kalmamıştır. Sonuçta da, bu proje ile, Türkiye'nin ekonomik, politik ve toplumsal bir değerlendirmesi yapılarak, Tarım Kredi Kooperatifleri için bir model sunulmuştur.

Göründüğü gibi yedi yıldır, tarımsal amaçlı kooperatifler, ya işlemez duruma getirilmiş yada izlenen ekonomi politikalarının çıkmazını geçiktirebilmenin araçları olarak düzenlenmiştir. Cumhuriyetle birlikte "İstihsal, Alım Satım Kooperatifleri" ile başlatılan kooperatifçilik, birçok kurum gibi geriletilmiş ve yozlaştırılmıştır. Tarımın ve demokratik kooperatifçilik hareketinin gelişmesi ve etkinlik kazanmasının önündeki aracılık tescili tüccar ve toprak ağalığının sömürüğe ağına, şimdi emperyalizmin mali kurumları da eklenecek uluslararası bir boyut kazandırılmıştır.

Demokratik Halk Kooperatifciliği, emekçi köylülerin ekonomik-demokratik ve politik mücadele aracıdır. Emekçi sınıf ve tabakaların, kendi demokratik hak ve özgürlüklerinin kazanılmasının ve korunmasının araçları olan örgütlerin kuşatılmasıyla, onların zararına olan ekonomi politikaları uygulanmaya konulmuş ve 1982 Anayasası ile de bu uygulamalar yasal güvencelere kavuşturulmuştur.

ANAP'ın "Tarım Paketi"nin içeriği A.B.D.'de hazırlanmış ve TÜSİAD'ın önerileri doğrultusunda paketlenmiştir. "Hür Teşebbüs" de bir Sanayi Paketi istemiştir. Emperyalizmin ve tekelci sermayenin hazırladığı paketlerden kimlere ne çıkacağı belli dir. Emekçi sınıf ve tabakaların beklenmesi ve özlemlerine karşılık verecek paket 'Özgürlük Paketi'dir ki, o da ancak emekçilerin kendi elleriyle sarılacak ve kendi ellerde açılacaktır.

"Emekçi köylüler, yedi yıldır daha da yokluşlaşmışlardır."

14 Haziran "Toprak Bayramı"dır

Yücel Çağlar

Evet, belki, özellikle yeni kuşaklar bilmiyor; ancak, 11 Haziran'ı izleyen ilk pazار olan "14 Haziran" gününün "Toprak Bayramı" olarak kutlanması gerekiyor. "Gerekliyor", çünkü, 15 Haziran 1945 günü çıkarılan 4760 sayılı yasa şimdilerde de yürürlüktedir ve bu yasanın 1. maddesine göre; "Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden pazar günü her yıl 'Toprak Bayramı' olarak kutlanır". Dönemin Erzincan Milletvekili Ş. Sökmensüer ile B.K. Çağlar, Yozgat Milletvekili Z. Arkant, Kütahya Milletvekili H. Pekcan, Tunceli Milletvekili S. Silan ile Gümüşhane Milletvekili R. Gureli, "Topraksız ve az topraklı çiftçileri topraklandırma yolu ile refaha kavuşturacak Toprak Kanunu'nun kabul ve tasdik edildiği günün, memleket ölçüsünde bir bayram havası yaratacağı" finansıyla Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun 11 Haziran 1945 yılında TBMM'de kabul edilmesinden hemen sonra bir yasa önerisinde bulunmuştur. Önerilerinin gerekçesinde belirtiklerine göre "Toprak Bayramı"nın; "... resmen de millete mal olması ve her yıl bir muayyen günde kutlanması, halkçı ve devrimci zihniyetlerinin bir yeni belirtisi olacaktır". Öneri, TBMM'de hemen hemen hiç tartışılmadan benimsenerek yürürlüğe girmiştir. Aradan geçen 42 yıl boyunca "Toprak Bayramı"nın kutlanmasına yönelik herhangi bir ciddi düzenleme yapılmamıştır. Nasıl yapılabildiği ki; ünlü 17. maddesi de değiştirildikten sonra "halkçı ve devrimci" içeriğinden hemen hemen tümüyle arındırılan "Çiftçi Topraklandırma Kanunu", bilindiği gibi, topraksız ve az topraklı çiftçilerin bayram yapmalarını gerektirecek biçimde uygulanamamıştır.

BITMEYEN MASAL: TOPRAK DAĞITIMI

Sabiha Sertel'in aktardığına göre daha 1920'li yıllarda M. Kemal Atatürk toprak reformu doğrultusunda kimi çabalara girmiştir, ancak, bilinen nedenlerle bu çabalardan sonuna degen sürdürmemiştir. Bu arada "Medeni Kanun" yürürlüğe konarak, kişilere sahip oldukları toprakları dilekleri gibi kul-

Foto: Sabiha Sertel

Harran, Urfa ["Köyü Memleketin Efendisidir," K. Atatürk.]

bahçe arazileri kamulaştırma dışında bırakılmış, daha sonra da yasada yapılan değişikliklerle gerçek kişiler ve özel hukuk kişilerine ait arazilerden yapılacak kamulaştırma alanları daha da daraltılmıştır.⁽⁴⁾

1973'te ise, 1757 sayılı "Toprak ve Tarım Reformu" yasası çıkarılmıştır. 1978 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılan bu yasa, bilindiği gibi yalnızca Urfa yöresinde uygulanmış, büyük bir kısmı taşlık ve kayalık olmak üzere 1,6 milyon dönüm toprak kamulaştırılmış ve yürürlükten kalkıncaya degen de 1.175 aileye 176,5 bin dönüm toprak dağıtılmıştır.⁽⁵⁾

Soruna 1982 Anayasası'nda da yer verilmiş ve 44. maddesiyle devlet; "... toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunan çiftlikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri" almaktır. Türk çiftisinin çalışabileceği bir toprağa malik olmasını vatan için sağlam bir temel saymaktadır" demesine karşın 1944 yılı sonuna degen, 2510 sayılı "İskan Kanunu"na dayanarak, 4,6 milyon dönüm toprak rastgele dağıtılmıştır.⁽⁶⁾ 1945 yılında ise ünlü "Çiftçi Topraklandırma Kanunu" adlı yasayı çıkarmakla yetmiş, bu yasanın uygulanması doğrultusunda herhangi bir somut adım atmayı. Kisacası, "topraksız ve az topraklı çiftçilere toprak dağıtılması masası" henüz, "mutlu" bir sonla bitirilmemiştir. Bitirilmediği, yani, anılan milletvekillerinin önerilerinin gerekçesinde belirtikleri gibi; "topraksız ve az topraklı çiftçilere topraklandırma yolu ile refaha kavuşturulması" sağlanmadığı için olacak ki, henüz 4760 sayılı "Toprak Bayramı" yasasının gerekleri yerine getirilememektedir.

TOPRAKSIZLIK 1980'LER TÜRKİYE'SİNDE DE TEMEL SORUNLARDAN BİRİDİR

M. Kemal Atatürk, İ. İnönü ve hatta C. Bayar'ın topraksız ve az topraklı çiftçilerin yeterli genişlikte toprağa kavuşturulması gerektiğini her fırsatla vurguladıkları 1930'larda topraksız ve az topraklı çiftçilerin sayılarıyla 1980'lü yıllarda karşılaştırı-

dığında bu gerçek kolaylıkla kavranabilecektir. Ömer Lütfi Barkan, Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'de görüşmesi sırasında "Geçici Komisyon'un topraksız ve az topraklı çiftçilerin sayısıyla ilgili saptamalarını söylece değerlendirmektedir: "Komisyonun verdiği rakamlara toprağa muhtaç az topraklı köylerin yekun ve hesap edilirken yalnız 20 dönümden az topraklı olan ailelerin sayılması lazımlı gelmektedir. İnanmak istemediğimiz bu hesap doğrusa, kullanılan ölçünün kifayetsizliği yüzünden çok yanlış bir neticeye varıldığını söyleyebiliriz. Gerçekte 20 dönüm haddi, Türkiye'nin hemen hiçbir yerinde, yeter bir toprak haddi ortalaması olarak kabul edilemez. Bu haddi ortalamada olark, hiç olmaz ise yüz dönüm kadar çıkarmak lazımdır. Bu vaziyette ise toprağa muhtaç köylülerin yekunu Komisyon raporunda tahmin edildiği gibi 1.001.520 olmayıp, 1.993.054 aile olması lazımdır."⁽⁷⁾ Barkan, Esat Adil Müstecabioğlu'nun 31.3.1945 tarihli Tan gazetesinde çıkan yazısından aldığı belirttiği bilgilere göre 1940'larda Türkiye'deki çiftçi ailelerinin işledikleri toprakların genişliklerine göre oransal (%) dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo (1)

1945 Verilerine Göre	
İşlenen Toprağın Genişliği (Dönüm)	Aile Sayısı (%)
Topraksız	5.50
1-10	22.10
10-20	14.56
20-30	11.25
30-40	8.32
40-50	6.61
50-75	10.18
75-100	6.76
100-200	7.98
200-500	2.87
500-1000	3.70
1000 Dönümden Fazla	0.17

Kaynak: Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meselesi, Gözlem Yayıncılık, 1980, İstanbul, 477

Barkan'ın belirtigine göre Tablo 1'deki doküm, Tarım Bakanlığının 35 ilde yaptığı ankete sonuçlarından hareketle elde edilmiştir ve aynı yaklaşımla topraksız ailelerin sayısı da 128.690 olarak hesaplanmıştır.⁽⁷⁾ Oysa, 1962-1969 döneminde Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan "Köy Envanter Etütleri"ne göre Türkiye'de 4 milyon 131 çiftçi ailesinden 1 milyon 268 bini topraksızdır. Yine Köyişleri Bakanlığı tarafından 1981 yılında yapılan bir başka "Köy Envanter Etütleri"ne göre ise 5 milyon 283 bin çiftçi ailesinden 1 milyon 434 bini topraksızdır.⁽⁸⁾ Öte yandan, "Köy Envanter Etütleri"nin saptamalarına göre, "Topraklı Çift-

çi Ailelerinin Arazi Dağılımı" ise Tablo 2'deki gibidir.

Tablo (2)
1981 Verilerine Göre

İşlenen Toprağın Genişliği (Dönüm)	Aile Sayısı (%)
0 - 25	57.68
26 - 50	20.73
51 - 100	13.42
101 - 200	5.94
201 - 500	1.91
501 - 1000	0.23
1000 Dönümden Fazla	0.09

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 30.074 Küymüzün Köy Envanter Etütleri 1981, s. 56.

Bir "Toprak Bayramı" olduğunu biliyor mu?

toprakların işletmeler arasında dağılımı, hem mülkiyet hem de işletme genişliği yönünden son derece dengesizleşmiştir. Topraksız ve az topraklı çiftçilerin sayısı, yaklaşık iki kat artmıştır. Verimi artırıcı girdilerin ve tarımsal

ürütim tekniklerinin kullanımı, ürün çeşitliliğinin, destekleyici devlet politikaları vb. oluşumlar topraksız ve az topraklı çiftçilerin varlıklarını, sefalet sınırında da olsa bir ölçüde sürdürmelerini sağlayabilmisti. Ancak, öyle görünüyor ki, artık "deniz bitmiştür"; topraksız ve az topraklıların bir kesişiminin İsləndirilmesini sağlayabilecek yaygınlıkta sanayileşmenin sağlanması, bir kesişimin de yeterli nitelik ve nicelikte toprağa kavuşturulması ve demokratik kooperatiflerde örgütlenmelerinin sağlanması gibi kötencili düzenlemeler gerçekleştirildiğinde "Toprak Bayramı"nın kutlanmasının da "başa baharlara kalacağı" kuşkusuzdur. □

(1) Orhan İzzet KOK, "Toprak, Toprak Reformu, Hukuk" Toprak Reformu Kongresi (1978), TMMOB Hattı ve Kadastrol Mühendisleri Odası, Ankara, 1978, s. 111

(2) Duran TARAKLI, Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları ODTÜ, Ankara, 1976, s. 291

(3) A.g.y. s. 290.

(4) A.g.y. s. 275.

(5) Gülen KAZGAN, "Tarım", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 2429, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

(6) Ömer Lütfi BARKAN, Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1980, s. 476, 477.

(7) A.g.y. s. 476.

(8) Ziya Gökalp MÜLAYİM, "Topraksızlık Sorunu", 3 Nisan 1985 tarihli Cumhuriyet, s. 2

SONUÇ OLARAK

Özellikle kırk yıla yakın bir süre boyunca sürdürülmesine çalışan kapitalist kalkınma çabalarının tarım kesimindeki olağan bir sonucu olarak bugün, Türkiye'de işlenen

Bize Türkülerimizi Söyletmeyorlar, Robson

*Bize türkülerimizi söyletmeyorlar, Robson
inci dişli zenci kardeşim
kartal kanatlı kanaryam*

Türkülerimizi söyletmeyorlar bize.

Korkuyorlar Robson

*Şafaktan korkuyorlar,
Yağmurda çırpıplak yılanır gibi ağlamaktan,
simsiki bir ayvayı dişler gibi gülmekten
korkuyorlar.*

*Sevmekten korkuyorlar, bizim Ferhad gibi
sevmekten*

*(Sizin de bir Ferhadınız vardır, elbet Robson,
adı ne?)*

*Tohumdan ve topraktan korkuyorlar,
akan sudan ve hatırlamaktan korkuyorlar.
Ne iskonto, ne komisyon, ne vade isteyen bir*

*dost eli
sıcak bir kuş gibi gelip konmamış ki
avuçlarının içine.*

*Ümitten korkuyorlar Robson, ümitten
korkuyorlar, ümitten,*

*Korkuyorlar, kartal kanatlı kanaryam
Türkülerimizden korkuyorlar.*

27 Ağustos 1949'da ABD İnsan Hakları Derneği'nin Harlem Şubesi New York yakınında Peekskill'de bir Robeson konseri düzenler. Konser ırkçı-faşist gruplar tarafından engellenir, konseri izlemeye gelenler saldırıyla uğrar. Üç gün sonra Harlem'de 8000 kişi toplanır. Verilemeyecek konserin 4 Eylül'de yapılması kararlaştırılır. O gün, konser alanını kolkola girerek çevreleyen 2500 gönnüllünün koruması altında, 20.000 kişi Robeson'ı izler. Ama ne varki konserin bitiminde polisler otobüs ve otomobilleri ormanlık içinden geçen dar ve yokuşlu bir yola sokarlar. Ormanlıkta yüzlerce faşist pusuya yattı. Konvoya hücum ederler. Yüzlerce yaralı vardır. Bu olayları Bursa Hapishanesi'nde öğrenen Nazım Hikmet o yılın Ekim ayında "Bize Türkülerimizi söyletmeyorlar, Robson" şirini yazacaktır. G.G.

Sevgi, Çıkar Yolu Bulur

Siyasi rejim açısından bir met-cezir (gelgit) ülkesi haline getirilmek istenen Türkiye'nin aydınları, ne zaman başları derde girse dünya aydın kamuoyunun, dünyanın emekten yana olan insanların yakın moral desteğini hemen yanbaşlarında bulurlar. Bu durum, Türkiye'nin, kendi sınıflarının bilincine sahip çıkan emekçileri için de geçerlidir. Ama itiraf etmek gereklidir ki bu uluslararası dayanışma bugün tek taraflı işliyor. Çoğu aydınımız dünyanın bir başka noktasındaki bir aydınının, bir emekçinin başına gelenleri pek sığdı sığdı yaşarmış gibi gözükmüyor.

Bir Amerikalı ayına, Paul Robeson'a, yapılanları yüreğinin derinliklerinde duyabilecek ve duygularını dizeleriyle ölümsüzleştiren bir Nazım Hikmet dünden bugüne, günümüz aydınlarına bu konuda da ışık tutuyor.

Nazım'ın ünlü şiirine konu olan, ve daha sonra, 1950'de, onun açlık grevi yaptığı günlerde, serbest bırakılması için ABD'de de düzenlenen gösterilere önderlik eden Paul Robeson'in "Here I Stand" adlı kitabından Güney Gönenç'in yaptığı seçmeleri, yine Gönenç'in çevirisiyle sunarken Nazım'ı ve "Robson'u birlikte anıyoruz. B.S.

Antifaşist savaşım ve bu savaşında öğrendiklerim abeni yeniden Amerika'ya çekti. İngiltere'de bir yıl daha kaldım ve işçi hareketine girdikçe yerimin Amerika'da olduğunu daha iyi anladım. Manchester'da bir dostun insana özgü acıların ve yüce amaçların, geçmişin ordüğü ağların ikimizi nasıl birbirimize bağıtladığını anlatısını ve tüm

insanlığın bir bütün oluşturduğu kavramının kafamda nasıl biçimlendiğini anımsıyorum. Bu arkadaş, babasının, desinin Manchester'daki büyük dokuma fabrikalarında çektiği acıları, sefaleti anlatıyor; onların dokuduğu pamuk, çok uzaklarda, Amerika'da, emeklerini ve alınlarının terini pamuk tarlalarına döken zenci kölelerin, benim insanlarınım, bizzat babamın ürettiği pamuktu. Amerikan İç Savaşı'nda, Manchester'lı işçiler, Kuzeyin ablukasından dolayı İngiltere'ye pamuk gelememişti, bu da onlar için büyük sıkıntılar doğurdu halde, köleliğin kaldırılmasından yana olanları desteklemişlerdi. Oysa fabrikatörler ve onların hükümeti kölelikten yana olanlara arka çıkmıştı. Ortak çıkarlara yönelen ve uluslararası kardeşlik kavramını yaşama geçiren gücleri daha iyi anladım, kavrıldım... Gal'li madenciler, savaşımın temelinde sınıf ayrimının bulunduğu ve ben her ne kadar ünlü ve varlıklı isem de, kendi gibi işçi sınıfından olduğumu, yerimin de işçilerin yanında olduğunu vurguladılar. Amerika'da yalnızca patronlar yoktu ya, orada da işçiler vardı. İngiliz işçileri arasında kardeşliğin elini nasıl bulduysam Amerika'da da bülüm diye düşündüm... 1939'da ABD'ye döndüm.

Başka ülkelerdeki dostlarla ilişkili kurmamın engellendiği şu son 7 yılda "Sevgi, çıkar yolu bulur" şarkısındaki sözlerin doğruluğunu düşündüm hep. Mektupla, telefonla, telgrafla, yurtdışına gidip dönen dostlar aracılığıyla dünyanın her yanından dostluk ve sevgi mesajları aldım... Kanada'ya bile gitmemin yasaklandığı yıllarda (ki ABD'den Kanada'ya geçmek için pasaport bile gerekmeyen) Kanada'lı maden işçilerinin tam Kanada sınırında düzenledikleri konserlerimi anımsıyorum. 1952'de Maden İşçileri Sendikası'nın kongresine çağrıldığım halde Kanada'ya geçmemeye izin verilmemişti için gidemediğimde, Washington evaleti ile Kanada arasındaki sınırda düzenlenen konsere kilometrelere öteden beni dinlemeye, dostluklarını sunmaya ve kültür alışverişine konan duvarları protesto etmeye koşan 30.000 Kanadalı'yı anımsıyorum. Bu sınır konserleri aynı yerde üç yıl daha sürdü. Sonunda ABD hükümeti gerilemeye ve pasaport gerektirmeyen ülkelere gitmemeye koyduğu yasağı kaldırmaya mecbur oldu. Kardeşliğin eli; evet, ben bu eli Kanada'da da buldum.

Daha birkaç hafta önce (1957 yazında) Gal'li madencilerle bir konserimde yeniden birlikte olmanın zevkini yaşadık. Geleneksel bir Galler festivali düzenlemiştik, ve benden bu festivalde telefon aracılığıyla bir konser vermemi istediler. Bu olayın beni ne kadar çok etkilediğini anlatamam. Çünkü işte beni böylesine kendilerinden sayan insanların karşısındaydım, onları göremiyordum da, kendimi bu dostlara hiç bu kadar yakın hissetmemiştim.

Bu telefonlu konserlerin ilki 26 Mayıs 1957'de Londra'da bin kişilik bir salonda verilmişti. Konser, İngiltere Paul Robeson Komitesi'nin düzenlediği bir toplantı vesilesiyle gerçekleştirılmıştı. Bu komitenin varlığı ve çalışmaları ABD'de hiç bilinmiyor. Ülkemdeki "hür basın" da buna ilişkin bir satır haber çikmasını hâlâ bekliyoruz. Her gün başlığının altına "basılmaya uygun bütün haberler" deyimini böbürlenerek yazan New York Times da aynı yolun yolcusu. Bu komitede ondan fazla Parlamento üyesinin ya da birçok tanınmış yazar, bilim adamı, tiyatrocu, hukukçu ve sendikacının bulunduğu Amerikalılar için kötü haber olsa gerek ki tümüyle gizli tutuluyor...

"AMERİKA'NIN BÜTÜN YÜKÜNÜ ÇEKEN VESAİRELER"

En başka şunu açıkça ortaya koyayım: Ülkenin söyleyi, Beyaz ağababalar benim hakkımda, görüşlerim hakkında ne düşünüyorlar, hiç mi hiç umurumda değil. On yılı aşkın bir süredir bana ellişinden gelen zulmü yaptılar, iftira ederek, üzerine kalabalıkları saldırtarak, sanatımı, mesleğimi yürütmemi engelleyerek, yurtdışına çıkma hakkımı elimden alarak. Ben de bunlara, Amerika'nın bu gerçek düşmanlarına sadece şöyle diyorum: "Peki beyler, Ben de sizlerden hiç hoşlanmıyorum!"

Ama ülkenin her yanında rastladığım sıradan insanların Amerika'sını seviyorum. Greverine katıldığım işçilerin, otomobil işçilerinin, tayfaların, ahçıların, garsonların, madencilerin, teknik ve çelik işçilerinin, yabancı kökenlilerin, çeşitli etnik gruplardan olanların, özellikle yakınlık duyduğum Yahudi'lerin; orta sınıfın ilericilerin, sanatçılardan, bilim adamlarından, öğrencilerin Amerika'sını. Sık sık seslendirdiğim "Amerikalılar Balad" adlı parçada "Amerika'nın bütün yükünü çeken o 'vesaireler, kusuratlar'" diye anılan insanların Amerika'sını...

ÖZGÜRLÜK İÇİN Mİ KÖLELİK İÇİN Mİ

... Ertesi yıl faşist vatan haini Franco, Hitler'in ve Mussolini'nin silah gücünü ardına alarak Cumhuriyet'e saldırdı. Bu, 2. Dünya Savaşı'nın provasıydı: Guernica'nın bombardımanı molozlığını haline getirilmesi, birkaç yıl sonra Rotterdam'ın, Varşova'nın, Coventry'nin, Stalingrad'ın ve en sonunda da Berlin'in uğrayacağı yıkımın habercisiydi. Batılı güçler pek sessizdi, Etiyopya ve İspanya'nın üzerine çökken felaketten hiç de etkilenmiş benzemiyorlardı. Faşist İtalya hakkında önlem alınmasını oylarıyla reddedenler, Cumhuriyet İspanyası için silah ambargosu koymaktan çekinmediler. Almanya'da sosyal demokratlara, komünistlere, liberalere, sendikacılara, Yahudilere ve öteki "aşağılıkırkılıklardan insanlara yönelen Nazi terörü karşısında kayıtsız kaldılar.

İngiltere'de konuk olarak ağırlandığım, çay ikram edildiğinde Lord Falancıya ya da Leydi Filancıya kibar sohbetlerin yapıldığı malikanelerde sessizlik ve durgunluk egemendi. Hitler ve Mussolini? Evet, mayaları bozuktu, kaba ve nezaketsiz adamlardı. Ama üst sınıfların İngilteresi iki diktatörün yaptıklarından aslında memnundu. Bir kere, Nazi-Faşist ortaklı Anti-Komintern Paktı'ndan kaynaklanmamıştı? Hitler'le Mussolini ne de olsa Avrupa'yı Bolşevizmin tehdidinden koruyup kurtarmak için ortaya atılmıştı mıydı? Üstelik Almanya'da da, İtalya'da da işçilerin saçmalıklarına son verilmiş, sendikasız bir düzende sanayi ve iş alemi büyük gelişme göstermiş değil miydi? Savaşa gelince, eh, bu sorun da Münih Konferansı'nda Çekoslovakya Hitler'e kurban olarak verilip çözülmüştu. Hem, Naziler harekete geçecek olurlarsa hangi yöne gideceklerdi? Doğuya doğru, değil mi? Bu da, doğrusu, pek kötü bir şey olmayacaktı.

Londra'daki büyük bir mitingde yaptığım ve radyodan da yayımlanan bir konuşmada görüşlerimi açıkladım: "Her sanatçı, her bilim adamı, simdi, bugün, kararını vermeli-

cusu oldu. 1917-18 yıllarında Amerikan ulusal futbol takımında yer aldı. Kolej şeref listesine geçerek bitirdi. 1922'de de Columbia Üniversitesi hukuk bölümünden mezun oldu. Ancak zencilerin hukuk mesleğinde çalışabilimelerine olanak yoktu. Tiyatroyu seçti. Province-town Oyuncuları'na katıldı. (Bu topluluk, bugün "Off-Broadway" tiyatrosu diye anılan tiyatronun kaynağını oluşturan topluluktur.) Eugene O'Neill'in oyunda gösterdiği başarı ile kısa zamanda büyük ün kazandı: 1924'de "All God's Chillun Got Wings"ın başarısı herkesçe kabul edilen baş oyuncusuydu. Bir yıl sonra "The Emperor Jones"u oynadı. 1925'te aynı oyunla Londra'daydı. Aynı yıllarda şarkıcı olarak da ününü duyurmaya başladı. 1925'te Londra'da zenci lahlilerinden oluşan ilk konserini verdi. 1928'de Jerome Kern'in "Show Boat" adlı müzikalinde "Old Man River"ı söyleyerek hem oyunculuk hem de şarkıcılıktaki üstün yeteneğini birarada gösterdi. Yine Londra, Robeson'ı Shakespeare'de görünen ilk şehir oldu. 1931'de orada Othello'yu oynadı.

1934'te SSCB'ye, daha sonra da İspanya İç Savaşı sırasında, İspanya'ya gitti. Madrid'i savunanlara türküler ile destek oldu.

1939'da ABD'ye döndü. 1949'da Paris'teki "Barış Yandaşları Birinci Dünya Kongresi"ne katıldı. Orada "Nazım Hikmet'i Kurtarma Komitesi"ni oluşturularak. Bütün dünyada barış, demokrasi ve kardeşliğin simgesi oldu, ama kendi ülkesinde sürekli baskı altındaydı. 1950 yılında ABD dışına çıkıştı. 1956'da "Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Komitesi"ne sorguya çekildi. Yurtdışına çıkışme hakkını geri almak için 8 yıl mücadele verdi. Ama bu 8 yıl içinde de, sesiyle, bütün dünya halklarına ulaşmayı başardı.

1950'de, Nazım'la birlikte ilk Uluslararası Barış Ödülü'nu alan beş kişi arasındaydı: O beş kişi, İspanya'dan Picasso, ABD'den Paul Robeson, Polonya'dan Wanda Jakubowska, Şili'den Neruda ve Türkiye'den Nazım Hikmet'ti.

Paul Robeson, ardından imrenilesi bir yaşam çizgisini bırakarak 23 Ocak 1976'da ABD'de öldü.

İMRENİLESİ BİR YAŞAM ÇİZCİSİ

Robeson: Şimdi bildirimi okuyabilir miyim?

Kearney (üye): İsterseniz Stalin'den aldığınız övgülerini okuyun.

Robeson: Stalin'den övgü almadım.

Walter (başkan): Rus hükümetinden mi aldınız?

Robeson: Amerika'da birçok kuruluş övgüsünü kazandım. Dünyanın birçok ülkesinde madalya aldım. Barış çalışmalarım için. Ben barıştan yanıyorum. Yoksa siz savaştan yana misiniz Mr. Walter? Yoksa siz de bazı Temsilciler Meclisi Üyeleri gibi

savaşta Hitler'i desteklemiydik" mi dıydınız?

Paul Robeson, 1956'da "Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Komitesi"ne sorguya çekilirken böyle söyleyordu

Coc yonlu bir insan olan Robeson 9 Nisan 1898'de New Jersey yakınlarında Princeton'da doğdu. 1860'da kaçarak kölelikten kurtulmuş, Presbiterian bir papazın oğluydu.

Rutgers Üniversitesi kolejinin hem parlak bir öğrencisi, hem de ünlü bir spor-

dir. Başka seçenek yoktur. Mücadeleyi uzaktan, göklerden izlemek olanaklı değildir. 'Tarafsız gözlemci' diye bir şey yoktur... Bu savaşta her yer cephe. Korunaklı bir cephe gerisi söz konusu değildir... Sanatçı özgürlük için mi, kölelik için mi savaşım vereceğine karar vermelidir. Ben bu mücadelede yerimi alıyorum... Bilincsiz bir inanca değil, zorlamaya değil, ama bilinçli olarak, sizlerle birlikte, İspanya'nın yasal hükümetinin, ülkenin evlatlarının seçilmiş hükümetinin yanında yerimi alıyorum."

IRMAKLARIN ŞARKISI

Avrupa'daki dostlar, Dünya Sendikalar Federasyonunun bir kültürel projesi üzerinde çalışıyordu. Benden de bu yapımı bir şarkıyla katkıda bulunmamı istediler. 1954'te aldığım bir mektupta kısaca böyle yazıyordu. Şarkının notası ve sözleri de gönderilmişti, bestecisi ve söz yazarı ise belirtilmemişti. Sözler Almancayı, ama şarkısı

Ama biliyoruz ki, bir gün barış filmleri ülkemize yine gelebilecek, barış şarkıcılarına pasaport verilecek. Tüm ırmakların en güçlüğü olan Irmağın, halkın coşup sel gibi akan barış ve özgürlük isteminin, önünde hiçbir engel dayanamayacak.

İngilizce olarak ve eşiksiz söylenecekti... Şarkı barış, özgürlük ve tüm ülkelerin çalışanlarının kardeşliği üzerinedi. Öneriyi hemen kabul ettim. Ama bu işin ardından nasıl kalkacaktım? Londra'da ve Hollywood'da filmlere şarkı söylediğim günleri anımsadım. Görkemli, ses geçirmez, mükemmel akustikli stüdyolar... Yönetmen, yardımcısı, ses mühendisleri, kulağına kulaklıklarıyla orkestra şefi, muhteşem bir orkestra, bir teknisyenler ve yardımcı personel ordusu, pahalı araçlar, aygıtlar.. Ve bana yalnızca şarkımı söylemek kalındı. Şimdi bu iş biraz farklı olacaktır, anlaşılan... Peki, olsun bakalım dedim, ben de kendi kendimin yapımçısı olurum.

Yapımcı Robeson olarak ilk isim pek zor değildi: Şarkıcı Robeson'a şarkıyı öğrenmeye başlamasını söyledim. Zaman kisayı ve sözleri İngilizcye çevirecek birisini buluncaya kadar Almancası üzerinde çalışabilirdim. Kendi evim olmadığı için, Harlem'de papazlık yapan kardeşimin oturduğu kilise lojmanını "stüdyo" olarak seçtim... Şarkının sözleri 6 büyük ırmak (Mississippi, Ganj, Nil, Yangtze, Volga ve Amazon) ve bu ırmakların bereketli ovalarında yaşayan emekçiler üzerineydi ve Almancası çok güzel ve duygulandırıcıydı... Bir gün prova yaparken bir dostum, yazar Lloyd Brown uğramıştı, ona İngilizcye çeviri işini açtım, yardımını diledim, kabul etti... Güzel. Şarkı sözleri, notalar, şarkıcı hazır, sıra kayıt işine geldi, zaman da daraldı; sayın yapımcı, şimdi ne yapacağız?

Büyük sermaye firmalarının stüdyolarını kiralamayı derhal reddedecekleri kesindi. Küçük firmalar da korkuyordular. Kulaklarını McCarthy'nin ulumalarına ayırmış kayıt mühendislerinin çalışmaları sabote ettiklerine de bir süre önce tanık olmuşum, onların kulakları bir barış şarkıcısına tümüyle kapıldı.

Çözümü elektrik mühendisi olan, kayıt işlerinde de epey

deneyimi bulunan oğlum Paul buldu. Bu işin ses mühen-disliğini kendisi yapacaktı. Hemen seyyar teypini lojmana getirdi. Tabii iş kayıt yapmaya gelince koşulların bu iş için pek de ideal sayılamağını anladı. Çevrede koşuşup bağıran çocuklara sus demek gerekiyordu ("Şşş, Paul amcanız plak doldurmaya çalışıyor"). Tam şarkının ortasında çalar da işleri bozar diye telefonu da kestik, ama otomobil kornalarını kim engelleyecekti?... Evet, çocuklar bağırtılar, taksiler kornalarını çaldı, kaç kez de tepe-minden uçaklar geçti... Şarkıdaki altı ırmak, yinelene yinelene altmış ırmak oldu. Ama sonunda başardık. Şimdi ince bir teyp şeridinin içinde akan altı Irmağı küçük bir kutunun içinde denizlerin öte yanına gönderdik.

Aylar sonra büyük Hollanda'lı yönetmen Joris Ivens'in "Irmakların Şarkısı" adlı belgesel filmine ilişkin gazete kupürleri ulaştı elime. Eleştirmenler filmi "bir başyapıt", "anıtsal bir çalışma", "insana adanmış, emeği yücelten, sömürgeciligi lanetleyen bir yapıt" olarak niteliyorlar ve film için bestelenen özgün müziği "olağanüstü" buluyorlardı. Ve bu besteci... evet bu besteci, Şostakoviç'ten başkası değildi! Ve şarkısı sözlerini yazan da Bertolt Brecht'ti! Metin Vladimir Pozner'in, filmin tanıma afisi ise Picasso'nundu.

Sanat ustaları, barış savaşçıları... Ne olağanüstü bir film kumpanyasıyla birlikte çalışmışım! Bana yapılan bu çağrı beni onurlandıran; bir Amerikalı Zencinin bir Hollandalıya, bir Rusla, bir Almanla, bir Fransızla ve daha birçok sanatçıyla barış ve özgürlük yolunda çalışmasına olanak sağlayan ne güzel bir davranıştı!

Ertesi yıl Kanada'ya gidebildim ve Harlem'deki bir evde tüm dünyaya bir barış şarkısını iletten bu filmi bir senfona salonunda görmek fırsatını bulabildim. Pek çok ülkede milyonlarca insan "Irmakların Şarkısı"nı görmüş ve Arapça Japonca, Farsça, Çince, Çekçe, Slovakça, Lehçe, İngilizce, Rusça, Fransızca yada bir başka dilde izlemiştir. Ne var ki ülkem, Amerika'nın insanların bu olanak tanınmamıştı.

Ama biliyoruz ki bir gün barış filmleri ülkemize yine gelebilecek, barış şarkıcılarına pasaport verilecek. Tüm ırmakların en güçlüğü olan Irmağın, halkın coşup sel gibi akan barış ve özgürlük isteminin, önünde hiçbir engel dayanamayacak.

Yaşamı Örnek Olsun*

İbrahim Mersin: Bilime Olan İnancım Tüm İnançlarımın Üstündedir.

"İbrahim Mersin 48 yaşında öldü. Olen her insan topraga verilirken iyi insandi denilir. Ama İbrahim Mersin, 'iyi insandi' denmenin yetmediğini bilen, insanlara insan olmanın sorumluluğunu göstermeye çatışan örnek bir insandi. Aydındı. 48 yıl, 480 yıl gibi dopdolu yaşamını sürdürdü. Son günlerinde, 'oldugu değil, birikimimi ve tecrübelerimi halkına veremedigim için üzülüyorum' diyebilen bu yürekli, bu yiğit insan; köylülerin sorunlarının çözümü için sadece

kooperatif örgütlenmesinin yetmediğini gerekli siyasi mücadeleye atılmıştı. Yaşamı hepimize örnek olsun."

Toprağa verilirken hakkında bunlar söylenen İbrahim Mersin 1939 yılında yoksul bir ailenin altıncı çocuğu olarak dünyaya geldi. Din eğitimi aldı; hafızlık, imamlık, müezzinlik yaptı. Ama yeniliğe, bilime tutkundu. "Bilime olan inancım, tüm inançlarımın üstündedir." diyen Mersin'i daha sonra kırsal kesimde başarılı bir kooperatifçi, siyasi alan-

da da başarılı bir mücadele adamı olarak izliyoruz; 1963'de Yön dergisinde görüşlerini yansitan derginin deyimiyle: "Sosyalist Bir Din Adamı"dır, 1965'te TİP'de ve daha sonra bu partinin Muğla İl Başkanlığı yapacaktır, doğduyu yer olan Karabörtönlü'de Arıclar Kooperatifinde önderdir, Köy-Koop'a bağlı Muğla Kooperatifler Birliği'nde ikinci başkanıdır...

İbrahim Mersin, insan sevgisiyle dopdolu bir yürekle yaşadı. Siyasi yaşamında, hep "birlik"ten, "beraberlik"ten yana oldu. Kendi deyimiyle, ormana hep yüksek bir yerden bakarak güzelliğinin tadına vardı.

Ne mutlu ona.

(*) Reşat Uygur'un aynı başlıklı yazısından özetenmişir.

Tarım Sorunları

Çağımızın Serfleri:

Tarım Emekçisi Kadınlarımız

TÜLIN HOŞGÖR^(*)

Kadın sorunu bakımından kırsal alan çok engebeli ve çeşitli tuzaklarla doludur. Yüzyıllar boyunca kemikleşmiş kısır döngüler kırmak için, çok fazla çaba gerekmektedir. Üretim güçlerinin kontrolünü ele geçiren erkek, bundan yararlanarak, toplumsal örgütlenmenin tüm kurumlarını ve kültürünü, kendi ideolojisine göre oluşturmuştur. Erkeğin kontrol ettiği bu sürecin ürettiği kadın, böylece bu sistemin bir çıktıları olarak yaşama katılmaktadır. Öte yandan, erkek kültürünün ekonomik, ideolojik ve ahlaki kontrol mekanizmaları ile kuşatılmış bulunduğuundan, kendi geri konumunu yeniden ureten sosyal ve kültürel sistem bir girdisi de olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler tarımında gerçekleşen yapısal değişme, emek kullanım biçimleri açısından cinsiyete dayalı farklılaşmayı doğrudan etkilemektedir. Özellikle, emek-yoğun ve geneliksel üretim tekniklerinin kullanılduğu verimsiz alanlarda, kadın işgücü kullanımını yoğunlaştıran bu farklılaşma, kapitalist üretim ilişkilerinin kadın üzerindeki sömürüsünü daha da ağırlaştırmaktadır.

Tarimsal artıgın büyük bir bölümünü üreten kadın emekçiler, insanın ezilimini belirleyen tüm düzlemler içindeki hiyerarşilerin en altında yer alıkları için daha fazla sömürülmemektedirler.

Onlar, herseyden önce, evrensel gelişme hiyerarşisinin geri bir konumunda bulunan yoksul uluslararası insanlardır. Sonra, "çağdaşlaşma", "büyüme" veya "kalkınma" sancıları içinde devinen ülkelerin, kır-kent ilişkisi ve ekonomik gelişmesinin faturasını, sırtlarına yüklediği bir toplumsal kesimin üyesidirler. Ardından, kırsal kesimlere egemen sınıf hiyerarşileri içindeki yerlerinden ötürü, bir kat daha ezilmektedirler. Ve son olarak bir de "kadın" olmalarından, yani erkek kültürünün

KIRSAL KADIN NEDEN ÖNEMLİ?

Tüm yaşamları, neredeyse üretimle (çalışma ile) özdeleşen ve bir yazgı gibi boğaz tokluğuna, hiçbir şey beklemeden çalışan bu kadınların^(*) önemini vurgulamaya yarayacak birkaç boyuttan söz edilebilir:

IDEOLOJİK BOYUT YA DA CİNSİYET BOYUTU

Kırsal kadın sorununun cinsiyet açısından önemi, kadının özgürlüşmesi yoluundaki çağdaş gelişmelerden en az

yararlanan bir grup olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaşadığımız çağda, kadının insanı varlığını geliştirmeyi ve emeği üzerindeki kontrolünü artırmayı amaçlayan çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Daha pek çok sorun bulunsa da, kentsel alanlarda yaşayan ve tarım-dışı kesimlerde çalışan kadın emekçilerin, çalışma hakları ile sosyal güvenlik kurumlarının birlikte güvencelerinden yararlanmaları, pek çok ülkede yaygınlaşmaktadır. Bu gelişmelerden haberi bile olmayan kırsal kadın, hem gündelik hemde çalışma yaşamı çözüm bekleyen sorunlarla yüklüdür. Bu yüzden, kadın çalışmalar aksından, öncelikli bir alan olması düşünülebilir.

Aslında kadın sorunu bakımından kırsal alan çok engebeli ve çeşitli tuzaklarla doludur. Herseyden önce, yüzyıllar boyunca kemikleşmiş kısır döngüler kırmak için, çok fazla çaba gerekmektedir. Üretim güçlerinin kontrolünü ele geçiren erkek, bundan yararlanarak toplumsal örgütlenmenin tüm kurumlarını ve kültürünü, kendi ideolojisine göre oluşturmuştur. Erkeğin kontrol ettiği bu sürecin ürettiği kadın, böylece bu sistemin bir çıktıları olarak yaşama katılmaktadır.

Öte yandan, erkek kültürünün ekonomik, ideolojik ve ahlaki kontrol mekanizmaları ile kuşatılmış bulunduğuundan, kendi geri konumunu (kadın konumunu) yeniden ureten sosyal ve kültürel sistemin bir girdisi de olmaktadır. Bu çok sistemli örgütlenmiş devreleri değiştirmek elbetekti kolay olmayacağından, ancak başırtıldığından, yalnız kadın cinsinin özgürleşmesi açısından değil; tüm insanlığın, kendini çepeçevre saran yabancılaşma çemberlerini aşarak "insanlaşması" bakımından da önemli bir adım olacaktır.

Sınıf ve cinsiyet hiyerarşileri, asıl da öylesine birbirlerine eklenmemiştir ki, birindeki açı değişikliği, ister istemez öteki ekseni de yerdinden oynatacaktır. Zaten, sınıf ve cinsiyet hiyerarşilerinin

cisi kadının, işbölmündeki konumunu belirleyen, onun yeniden üretim rolü olmaktadır. Ve yeniden üreticiler olarak sahip oldukları değer çoğu kez onların gerçek üreticiler olarak belli bir statüye sahip olmalarını önlemektedir.

Kırsal kesimde, emek-yoğun ve zaman tüketici ev işleri ve sorumlulukları, kadının emek verimliliği sorunu açısından önemli açmazlar yaratmaktadır. Genel olarak, kadının emek verimliliğinin düşük olduğu savını ciddi bir biçimde ele alıp,ardındaki gizli gerçekleri gün ışığına çıkarmakta yarar vardır. Kadınlar, özellikle de tarım kesimi kadınları zaten verimliliği düşük, emek-yoğun ve tekdüze işlerde çalışmaktadırlar. Yüksek verimli, zayıf, çok teknolojik

*Ne istatistiklerde, ne de
ulusal gelir ve işgücü
değerlendirmelerinde
kadın hesaba katılmaz...
Piyasanın "görünmez
eli", değer üreten
kadını da, onun ürettiği
değeri de bu yolla
görünmez
kulahılmaktadır.*

yakacak ve su sağlanması, giyeceklerin ve bir takım ev eşyalarının hazırlanması, kişilik giyeceklerin saklanması gibi emek ve zaman yoğun işlerin de peşinde koşturmak durumundadır. Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de tarlada, başında, bahçede durup dinlenmeden saatler boyu çalışmak zorunda kalıyorsa, bu onun ne denli yüksek bir üretim potansiyeline ve verim düzeyine sahip olduğunu kanıtı değil midir?

rekmektedir. Toplumsal değiştirmeyi, belki bir yörungeye oturtmak ve alternatif bir toplum için gerekli kuşakları yetiştirmek istiyorsak, işe kadından başlamak; toplumu "insanileştirmek" istiyorsak, kadının insanı varlığını özgürleştirmek zorunda değil miyiz?

SOSYAL VE KÜLTÜREL BOYUT

Sosyal değişme ile, üretim ve yeni-
den üretim kalıplarındaki değişme ara-
sında sistematik bir ilişkinin bulunduğu
bilinmektedir. Bu yüzden "köylü
toplum" niteliklerinin tanımlanması,
"kırsal kadın" tanımlaması ile de iliş-
kilidir. Burada, işgücü nitelikleri kadar,
kırsal kadının sosyal ve kültürel özel-
likleri de önem taşır. Köylülük ilişkile-
rinin çözülmeye yüz tuttuğu toplum-
larda, kadın yeni ikilemlerle karşılaşır.
Bir kere, kadınlar, toplumsal hiverar-

Kadının statüsü ile üretim sürecin-
deki rolü ve tarımsal üretim biçimleri
arasındaki ilişki pek çok ülkede yapı-
lan çalışmalarla amprik olarak bulgu-
lanmış bulunmaktadır. Bu konuda,
Türkiye'de de araştırmalar yapıp, son
30-40 yıldır tarımda etkisini sürdürün-
yapısal değişmenin, kırsal kadının işgü-
cü nitelikleri ve işgücü kullanım kalıpl-
ları; üretime katkısı ve üretkenliği ile
sosyal ve ekonomik statüsü üzerindeki
etkilerini saptamak gerekmektedir.

Özellikle de, geçimlik tarım ekonomisinden çıkış, pazar ekonomisine girişin geliştirdiği sosyo-ekonomik farklılaşmanın, kadının statüsü üzerinden

deki etkileri irdelenmelidir. GAP türü devlet yatırım projelerinin gündemde olduğu günümüzde, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların empoze etmeye çalıştığı veya gelişmiş ülkelerin bize transfer etmeye çalıştığı kalkınma yaklaşım ve stratejilerini benimsemeden önce, büyük ölçekli tarımsal yatırım projelerinin, kadın nüfus üzerinde yolaçabileceğİ etkiler önceden bilinmeli dir. Bu duyarlılık, yalnızca tarım ekonomisi ve istihdam bakımından değil, toplumun gıda üretimi beslenmesi ve kırsal toplulukların refah düzeyi açısından da önemlidir. Çünkü kırsal kadının geliri ile ailesinin refahı arasındaki ilişki artık bir varsayımdır, doğruluğu pek çok gelişmekte olan ülke deneyimleriyle kanıtlanmış bir olgudur.

Türkiye'de ticari tarımın gelişmesinin, kadın üzerindeki etkisine ilişkin iki olasılık söz konusu olabilir:

Çay, tütün, fistık gibi bitkisel üretilim veya el sanatları gibi kadın işgücüne dayalı, ucuz ve emek-yoğun teknolojileri kullanan ürün talebine bağlı pazar ekonomisinin gelişmesi bu alanlarda kaçınılmaz olarak kadın işgücü kullanımını yoğunlaştırmaktadır. Buna karşılık, tahıl üretimi gibi mekanizasyona ve sermaye-yoğun teknolojilere dayanan pazar ekonomisinde ise, kadının üretime girdisi marjinalleşmektedir. Çünkü, bu durumlarda kadına, çapa, həsat gibi nitelikli olmayan, ücretsiz veya mevsimlik işler kalmaktadır. Böylece, her iki olasılıkta da, pazarla bütünleşme, pazar ilişkisini kuran erkeğin, kadın işgücü üzerindeki kontrolü artmaktadır.

KADIN İŞGÜCÜ KULLANIM
KATEGORİLERİ

Kadının istihdam statüsünün en önemli değişkeni, işgücü kullanım biçimi ve bu işgücü üzerindeki kontrol gücüdür. Aşağıda, tarım üreticisi kadınların üretim süreci içindeki konumlarını, bu değişken açısından tanımlamaya çalışacağız.

Ülkemizde, toplam köylü nüfusun % 51'ini kadınlar, toplam kadın nüfusun % 64'ünü ise kırsal kesim kadınları oluşturmaktadır. Buna karşılık, tüm çalışan kadınların % 87 gibi çok yüksek bir oranı, tarım kesiminde çalışıyor gözükmeektedir. Bu oran, tarım kesiminde yaşayan aktif kadın nüfusun hemen hepsinin doğrudan üretmeye katkıyor olması demektir. Gerçekten de,

Foto: Cerkes Karadağ, afşad

"Bir yanda son derece yorucu ve tüketici ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olan kadın, öte yandan hayvan bakımı, yakaçak ve su sağlanması, gyeceklerin ve birtakım ev eşyalarının hazırlanması, kişlik ylyeceklerin saklanması gibi emek ve zaman yoğun işlerin de peşinden koşturmak durumundadır."

birbiri içine geçen dışlıları, birbirlerini destekledikleri sürece her ikisinin de varlığı güvence altına alınıyor olmamakta midir?

Ayrıca kadın ve erkek, ailenen örgütleniş biçiminden ötürü birbirlerine öylesine kelepçelenmiş durumdadırlar ki, birinin tutsaklı ilk bakışta ötekinin göreli bir ayrıcalık ve üstünlük sağlıyor gözükse de, gerçekte ötekinin zincirlerini hizaz daha kısaltmamakta mıdır? "aracı" rolüne bürünmektedir. Bir yan- dan da, kadının başkaları ile ilişkisi söz konusu olduğunda, onun hak ve çıkarlarını, onlara karşı gözeten bir "koruyucu" kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. Paradoksal olsa da, erkeğin bu çift boyutlu kontrol işlevinden

Bu arada yeri gelmişken, kadın çalışmalarının gerek ideolojisi, gerekse stratejisi açısından önemli gördüğümüz
gibi bir şıkkı boyutu da var. Bu, genel
türde, kırsal kesimde kadın emeğini, er-
keğin denetiminden kurtarmak oluk-
ça zor bir iş olacaktır.

stratjisi açısından onların görevini bir noktaya kısaca değiştirmek istiyoruz. Tüm üretim biçimlerinde, kadının ortak statüsü, cinsiyete dayalı bir işbölmü tarafından belirlenmiş olmakla birlikte, hiçbirini bunu kapitalist üretim biçimini kadar net bir biçimde formüle etmemiştir. Bu yüzden, bu sistem içinde kadının özgürlüşmesi için yalnızca sınıf hiyerarşisinin, ya da yalnızca cinsiyet hiyerarşisinin değişmesi veya ortadan kalkması yeterli olmayacağıdır. Kadının her iki hiyerarşi ekseni üzerindeki konumunu birarada dikkate alan yaklaşım gerekmektedir.

Kırsal toplumlarda erkeğin, kadın emeği ve dolayısıyla onun tüm insanı varlığı üzerindeki kontrolü birden fazla yolla sağlanmaktadır. Herşeyden önce, geleneksel aile yapısı gereği herşeye sahip olan erkek olduğundan ve sahip olduğu mal varlığı içinde kadın da yer aldığından erkeğin kadın üzerindeki her türlü kullanım hakkı kendiliğinden doğmaktadır. Erkeğin kontrol işlevini ye-

ni, tanımı gereği, kadının çalışması işgücü olarak tanınmamaktadır. Bu yüzden gerek yasaların ve istatistiklerin dilinde, gerekse kalkınma program ve politikalarında hedef olarak hep erkek alınagelmiştir. Standart işgücü katagorileri de erkeğe göre düzenlenildiğinden, kadın belli işgücü katılım formları içine oturtmak doğal olarak güçleşmektedir. Bu yüzden de, işgücü ölçüm teknikleri, genel olarak kadın istihdamını tam olarak göstermekten uzaktır.

line bütünlüğünden. Bir yan-
linın başkaları ile ilişkisi söz
uğunda, onun hak ve çıkar-
lara karşı gözeten bir
” kimliği ile karşımıza çıka-
r. Paradoksal olsa da, erke-
boyutlu kontrol işlevinden
al kesimde kadın emeğini, er-
timinden kurtarmak oldu-
ğış olacaktır.

ONOMİK BOYUT

ının ekonomik bakımdan
m ekonomilerinin ana gücü-
dukları halde, büyük ölçüde
şı kalmalarından kaynaklan-

mektedir.

Kırsal kesim söz konusu olduğunda, kadınların işgücü katılımını kesin çizgile-
ri ile ayırma güçlüğü, durumu daha da
ağırlaştırmaktadır. Tarım üreticisi ka-
dının ev ve tarla işleri öylesine içe geç-
mişir ki, ekonomik anlamda işgücü
katılımının nerede başlayıp nerede bit-
tiğini ayırdetmek hemen hemen olanak-
sızdır. Kırsal kadın, tarla, bahçe ve ahi
işlerini ev işlerinin bir uzantısı olarak
yapmaktadır. Oysa, kapitalist üretim
ilişkilerinin doğasından ötürü⁽²⁾, çalış-
ma ve gündelik yaşamı tam bir özdeş-
lik içinde bulunan kırsal kesim
kadınının, ögesi olduğu üretim ve ye-
niden üretim süreçleri, hatta yeniden
ürütimin⁽³⁾ kendi içindeki alanları bile
birbirinden ayırmaktadır. Üretim sü-

EKONOMİK BOYUT

ersal kadının ekonomik bakımdan
hemî, tarım ekonomilerinin ana gücü-
ü oluşturdukları halde, büyük ölçüde
ekonomi dışı kalmalarından kaynaklan-
maktadır.

Tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, (a) üretim, (b) ürün değerlendirmeye, (c) dağıtım, (d) ürünlerin saklanması ve奔 maddelerinin hazırlanması gibi ekonomik faaliyetler başta olmak üzere, tarım üretimi büyük ölçüde kadın neğine dayanmaktadır. Buna karşılık ekonomik anlamda herhangi bir işgüdücüne degerine ahip olmamalarının başlıca nedeni, öteki alanlarda olduğu gibi, reçiler arasındaki bu kopukluk, kadının emek bütünlüğünü olduğu kadar onun insanı varlığını da parçalayıp bozmaktedir. Daha son raki paragraflarda sözünü edeceğimiz sosyal ve kültürel "rol ikilemi"nin tırnelinde yatan nedendenlerden biri de, belki bu parçalanma ve kaynaklanmaktadır. Kadının insan varlığındaki parçalanmanın en önemli sonucu ise, onun üretici rolünün ve potansiyelinin daha kolay kontrol edilebilmesidir.

Kırsal alanda, kadının ekonomik ve sosyal konumunu zayıflatılan sistemli bir mekanizma işlemektedir. Tarım üretimi

kırsal alanda çocuklar, neredeyse elle ri kaşık tuttuğu yaşlardan başlayarak üretme katılırlar. Yaşlılar ise, elden ayaktan düşünceye kadar çalışmayı sürdürürler. Dolayısıyla, tarımsal aktif nüfus gerçekte, daha geniş yaş gruplarını kapsamaktadır.

Tarımsal üretimde kadın İKO'ları (ışgücüne katılım oranları), erkek İKO'larından yüksek olmakla birlikte, sayımlardan ve istatistiksel hesaplama lardan bunu çıkarmak kolay değildir. Çünkü Türkiye'de yapılan nüfus ve tarım sayımları, aile üyelerinin tümüyle ve eşit biçimde üretme katılıkları varsayımına dayandıklarından, eksik sayılm ve verilerde yanlışlık kaçınılmaz olmaktadır. Bu yöntemde, tüm "aile reisi" erkek sayısı kadar, kadın ışgücünün bulunduğu veri alındığından, üretme katkılmakta olan pek çok kadın ışgücü baştan dışlanmaktadır. Ayrıca, bu yöntemle, ailedeki gerçek ışgücünün sahibini saptamak da olağan olmaktadır; gerçekte çalışan kadın olsa bile, "aile reisi" statüsünden ötürü, ışgücü sahibi erkek gözükmemektedir. Bu yüzden, yalnızca "yardımcı aile ışgücü" statüsünde değil, "mevsimlik" ve "ücretli" işçi statüsünde çalışan kadın ışgücüne ait verilere de dikkatle yaklaşmamız gerekmektedir.

Bölge özelliklerine göre, ülkemizde % 50-80 arasında değişen iş türünü, kadının üstlendiği görülmektedir. Özellikle, insan gücü kullanımının yoğun olduğu tarımsal işletmelerde, ışgücünün en az % 80'ini kadınların, bu oranında en az yarısının 14 yaşından küçük kızların oluşturduğu sanılmaktadır.

Kadın ışgücünün, en yoğun olarak kullanıldığı başlıca tarım işleri şunlardır: çapalama, seyreltme; küçük ve bavur iş işletmelerde orak-tırpanla hasat; sap derleme; tütün, çay, findik, üzüm, incir, sebze, meyve, zeytin ve pamuk toplama; anason, susam, yer fistığı, haşhaş, patates, misir, çeltik, soğan, havuç, şeker pancarı, ıçılık ve ayçiçeği toplanması, düvenle veya sap-döverle harman işleri; öküz ve at arabası ile taşmacılık; tütün dizme, üzüm, incir kurutma; çuvallama, kasalama, eleme, kırma, sıralama; hayvan bakımı ve hayvan ürünlerinin de gerlendirilmesi... Görüldüğü gibi, em ek-yoğun, ücreti az, teknede ve zama n alıcı tarımsal faaliyetler, kadın em ekçiler tarafından yerine getirilmektedir.

İşgücü kollarım biçimleri açısından, tarım üreticisi kadınları söyle sınıflanabilirler:

a) Ücretsiz-yardımcı aile ışgücü: Tarımsal aktif kadın nüfusun % 86'sı, bu statü içinde, hiçbir gelir karşılığı olmadan çalışmaktadır. Bunlar ya kendi topraklarında, ya da kocası ile birlikte başkalarının toprağında ortakçı-kiracı olarak çalışmaya olan ve ne kendi emek-güçleri, ne de ürettikleri değer üzerinde herhangi bir kontrol olağanlığı sahip olmayan kadınlardır.

b) Mevsimlik tarım işçi: Bu statüdeki kadın, mevsimlik işlerde kocasıyla birlikte, aile ışgücünün bir parçası olarak çalışmaya ve çoğu kez doğrudan gelir olağanına sahip bulunmamaktadır. Çünkü, mevsimlik işlerde ücret, kişi başına hesaplansa bile, kadın ve çocuklar aile ışgücünün bir parçası olarak düşünüldüğünden, ödeme birimi aile ve dolayısıyla erkek olmaktadır.

c) Sürekli veya geçici işçi: Sürekli ve

Kadına öylesine çelişkili bir sosyal rol yüklenmiştir ki, bir yanda geleneksel değerlerin kurbanı olduğu halde, öte yanda bunların savunucusu ve yeniden üreticisi olabilmektedir.

Ücretli işçi konumunda çalışan kadınların oranı çok düşük olup (% 1), daha çok kamu işletmelerinde görülmektedir. Öte yandan ajanın ya da büyük çiftçilerin topraklarında, kocasının yanısıra sürekli veya geçici; ya da kendi başına geçici işlerde (birkaç günlük çapa işi gibi) ücretli çalışan kadınlar da bulunmaktadır. Sözde, belli bir gelir elde ediyor gözüken bu kadınların, emek gelirleri üzerindeki kullanım haklarını önleyen pek çok mekanizma işlemektedir. Ödemeler ya aynı yapılmakta, ya aile ışgücü hesabı yoluyla kocaya ödenmekte, veya ışgücü ödemeleri önceden ve toptan ya da sonradan ve toptan yapanlar gelirin kadının eline geçmesi önemektedir.

Çalışma karşılığında herhangi bir ücret haklarının olmaması veya bu ücret el konulması, yalnızca gelir açısından değil, öteki çalışma hakları açısından da önemlidir. Herşeyden önce, yukarıda sıralanan ışgücü kullanım sınıflarından hangisi içine girerse girdin tarım üreticisi kadınların çalışma koşulları çok ağırdir. Çalışma saatı gibi bir

kavram söz konusu değildir. Gün doğumlu ile başlayan çalışma, gün batımı ile biten şanslıdır. Ücret, çalışma saatlerine kendiliğinden bir düzenleme ve sınırlama getirecek bir mekanizma işlevi görebilecektir. Tarımda uygulanan asgari ücret uygulamasından, mevsimlik işçi veya sürekli işçi statüsünde özel işletmelerde çalışan kadın üreticilerin de yararlanması, kadın kendi emeği üzerinde kontrolünü sınırlayan nedenlerden ötürü büyük ölçüde önlenmektedir.

Sosyal güvenlik hakları açısından kadın emekçiler, bu kesimde tümüyle korumasız durumdadırlar. Tarıma yönelik sosyal güvenlik uygulamaları zaten çok yeni ve oldukça sınırlıdır. Ancak, gelecekte sosyal güvenlik uygulamalarının tarımda yaygınlaşması durumunda bile, kadınlar üreticilerine yönelik engellemelerden ötürü, "filen" kapsam dışı kalmayı sürdüreceklerdir. Oysa yaşıltık, hastalık ve analık sigortaları başta olmak üzere sosyal ve ekonomik haklara en fazla onların gereksinimi bulunmaka ve en çok da onlar hak etmektedirler.

En çarpıcı biçimde kadın üzerinde görüleceği üzere, kadının ışgücü katılımının yüksek olması ona statü sağlama ya yetmemektedir. Eğitim, örgütlenme ve kadına doğrudan gelir sağlayacak istihdam olanakları ile güçlendirilmeyen kadının, tam tersine sosyo-ekonomik konumu zayıflatılmaktadır. Ağır ve elverişsiz koşullarda, daha çok çalışmaya mahkum edilen kadın, kültürel ve sosyal katılım düzeylerinin düşüğü sıkılıkla görülmektedir. Erkekler açısından ise, böyle bir olgu söz konusu olmaktadır. Özellikle İslam ülkelerinde daha sık gözlemediği üzere, erkeğin ekonomik gücünün ve denetiminin azalması, aile içi baskı ve şiddetin artmasına yol açmaktadır.

Acaba, yalnızca aile içi baskının değil, toplumsal ve siyasal şiddetin arkasında "erkek terörünün mayalanması" gibi bir gerçek de bulunmakta mıdır? □

(1) Kırsal kadın asılnda, geniş bir nüfus kategorisini temsil etmektedir. Bu kategorinin içinde öncelikle, tarım kesiminde yaşayan ve bitkisel üretim ile hayvancılık gibi tarımsal faaliyetlere doğrudan katılan kadınlar girmektedir. Ayrıca kırsal kesimde (köy-kasaba) yaşayan da, tarım-disi faaliyetlerde (el sanatları, küçük tarım veya tarım-disi sanayide) çalışan veya hiç çalışmayan kadınlar da bu tanım içinde yer almaktadır. Bu yanda, kırsal kadın tanımını daha çok dar anlamda, yalnızca tarımsal faaliyetlerde bulunan üretici kadınları kapsayacak biçimde kullanacağımız.

(2) Burada, kapitalizmin, üretim ve yeniden üretim süreçlerini birbirinden ayrı olarak örgütleyen doğası kaldırılmıştır.

(3) Yeniden üretim: a) biyoloji yeniden üretim, b) ışgücünün yeniden üretilmesi, c) toplumsal yeniden üretim alanlarından oluşmaktadır.

ÖLÜM Tacırleri Ankara'daydı!...

Musa Aydoğanoğlu

Dikkat: bu bir silah
pazarının amblemidir!

de olan Mirage 2000'lərden de iki filo alabileceğini bildirdiler.¹¹

Ankara'da silah pazarlığıyla ilgili görüşmeler sürdürülürken, gene Ankara'da bir başka yerde, Etimesgut Türkkuşu Tesisleri'nde 27 Nisan'da açılan IDEA-87 Savunma (!) Sanayii Fuarı'nda, Türkiye bütçesinin dörtte birine yakın bir değerde, üç milyar doların üzerinde, tekli iş bitiren tabancalarдан, en gelişmiş silahlarla donatılmış toplu yok eden savaş uçaklarına; çok seri hafif silahlarla donatılmış toplu yok eden panzerlerden, engel tırmışmayan Leopard tanklarına kadar yığınla silah sergilendi.

Hem de Bursa'nın kılıç-kalkan ekipinin gösterileri eşliğinde...

ÖLÜM TACIRLERİNİN GETİRDİĞİ OYUNCAKLAR

Türk ABC ve Alman MONCH firmalarının ortaklaşa düzenledikleri ve 27 Nisan-1 Mayıs tarihleri arasında toplam beş gün süren sergiye; ABD, İngiltere, Federal Almanya, Fransa, İtalya ve İsviçre gibi dünyanın en fazla silah ticareti yapan ülkelerin yanı sıra: Hollanda, İsviçre, Norveç, Belçika, Kanada, Avusturya, Çin, Pakistan, Tayvan, Danimarka, Singapur ve İspanya dahil toplam kırk ülkeden; aralarında ünlü Lockheed, General Dynamics, FMC, Kraus Maffei, British Aerospace, Dassault ve Renault gibi büyük silah teknellerinin bulunduğu; Colt Industries, International inc., Dornier GmbH, Helicopter Textron, CASA, Merconi, Westinghouse Defense, Euromissile, SAT, General Defense International Divison, Otomarsan, MTÜ Motoren, RLM Defense Engineering, OIP Optique NV-SA, Hall and Watts Ltd., Pilatus Aircraft Ltd. ve E. Lacroix... gibi 38'i Türk olmak üzere toplam 403 firma katıldı.

Ankara'da tanesi yaklaşık 20 milyon dolar (16 milyar TL.) olan Tornado uçaklarından iki filo (40 adet) alımı üzerinde görüşmeler yapılrken bir alternatif daha gündeme geldi: Fransız Dassault Breguet firmasının ürettiği "Mirage 2000" uçakları...

Türkiye'deki trilyonluk silah pazarının tümünü tek başına İngilizlerin kapması olanaksızdı. Çünkü Fransa, Federal Almanya ve İtalya gibi ülkeler de zorluyorlardı bu pazarı. Nitekim yetkililer, F16 ve Tornado gibi çağın ölüm canavarlarıyla boy ölçülebilcek düzey-

Etimesgut'taki Türkkuşu Tesislerinde toplam 57 bin metre karelik bir alana yayılan ve dünyanın üçüncü büyük silah sergisi olarak nitelendirilen ve bir jandarma birligiyle, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı timler tarafından sıkı emniyet kordonuna alınan IDEA-87 Savunma (!) Sanayii Fuarı'nda, Türkiye bütçesinin dörtte birine yakın bir değerde, üç milyar doların üzerinde, tekli iş bitiren tabancalarдан, en gelişmiş silahlarla donatılmış toplu yok eden savaş uçaklarına; çok seri hafif silahlarla donatılmış toplu yok eden panzerlerden, engel tırmışmayan Leopard tanklarına kadar yığınla silah sergilendi.

27 Nisan'da yapılan bu büyük silah fuarının açılışını Başbakan Turgut Özal'ın yapması bekleniyordu. Böylece trilyonluk bir pazara yakışan da buydu. Ama Özal o saatte gelemedi. İngiltere Savunma Bakanı George Younger, NATO Askeri Komite başkanı Altenburg, yabancı ülkelerin büyuk yetkilileriyle askeri ateşeleri ve fuara katılan firmaların yetkililerini daha fazla bekletmemek için Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk yaptı açılışı. Silah tıccarları bir yandan standları gezen seçkin yetkililere üretikleri silahların hedef şartsızlığını, öldürücü özelliklerini, büyük bir iştahla anlatırlarken,

öte yandan İngiliz Tornado, Fransız Mirage 2000 ve İtalyan G-222 savaş uçakları dikkine yükseliş çivileme inişleriyle büyük bir "ölüm şovu" düzenlediler.

F-16'lar ise aslan payını kapmanın kayıtsızlığı içinde biraz uzaktan keyifle izliyorlardı.

Washington izlenimleri

Türkiye'nin dostları kimler?

Haluk ŞAHİN

TÜRKİYE'nin ABD'deki dostlarının kimler olduğunu gerçekten merak edenler, bu sorunun cevabını Washington'da buldu: **Silah tükccarları**. Ayrıca bu "dostlar"ın Türkiye'de neler yaptıkları ve neler yapmayı planladıklarını da öğrendiler.

Başbakan Özal'ın Washington'da bulunduğu dört gün süresince Türkiye ile ilgili program iki ayrı kanaldan ilerledi. Birinci programda, **Beyaz Saray** yakınındaki **Madison Oteli**'ne karargâh kurulan Bay ve **Bayan Özal**'ın toplantı maratonu vardı. İkinci programda ise **American Friends of Turkey (AFOT)** yani, Türkiye'nin Amerikalı Dostları Vakfı'nın yıllık toplantısı ve etkinlikleri yer alıyordu.

AFOT'un toplantısi, **Potomac Nehri**'nin öbür yakasında **Amerikan Savunma Bakanlığı** Pentagon'un yakınındaki **Crystal City**'nin yeni otellerinden birindeydi. Burada dört gün süreyle, Türkiye konusunda birtakım konuşmalar ve tartışmalar yapıldı. **Başbakan Özal**'ın da katıldığı bir yemek ve balo verildi. **AFOT**'un bir de sergisi vardı. Bu sergi, Türkiye'nin Amerikalı dostlarının başında silah tükccarlarının bulunduğu açıkça ortaya koyuyordu. Serginin standlarının yüzde doksan, ABD'nin belli başlı silah tükccarları tarafından tutulmuştu. En son radar sistemlerinden otomatik tabancalarla kadar her çeşit silahın tanıtımı yapılmıştı. Daha çok bir silah fuarını andıran salonun bir köşesine sıkışmış silahsız bir iki firma, yanlışlıkla başka sınıfa

özal astronomik ücretlerle tutulmuş pilotların bu soluk kesici şovlarının öylesine etkisinde kalmış olmalı ki, sık sık hayranlığını dile getirip bu gösterilere kendi de katıldı. Önce Tornado ve Mirage 2000 uçaklarının pilot kabinlerine tırmanıp gazetecilere bol bol poz verdi. Ardından başta Colt tabancaları ol-

mak üzere birçok silahları bir sanat yapımı gibi inceledi. Ve M-16 makineli tüfeğiyle yaptığı isabetli atışlara ne denli "asker bir millet" olduğunu kanıtladı.

Halkın "at, avrat, silah" duygularını pekiştirmek için, özellikle TRT ve yanlı basının reklamlarıyla, silahların en geniş kitleye izletilmesi için yoğun bir çaba harcandı. Başkan Özal fuarın iki gün daha uzatılmasını istedi. Fuar uzatılmadı ama 200 bini aşkın insana da ölüm tacirlerinin bu soğuk oyuncaklarını gösterebilme başarısına ulaştılar.

Yiyecek, giyecek ya da kitap fuarı olmadığına göre, bu insanların silah fuarında ne işleri vardı?.. Silah tükccarının bu sorusuna, fuar yetkililerinin verdiği yanıt ilginçti:

"*Bunlar silah alımlarında tercih yapılırlar, halkla yetkililer arasında iletişim kurmaya yarayabilir.*" di.

Bir yanda böylesi ilginç (!) düşüneler üretilirken, öte yanda: fuar için beş günlüğü 100 bin TL'ye kiralanan mini etekli kızlar arasından bir de "fuar güzeli" seçilerek ne denli "batılı" olduğumuz gösterildi.

KİM, NE SATACAK?

Bu magazin haberleri bir yana, asıl konu: silah pazarında ne tür pazarlıklar yapıldığı?

F-16 mi, Mirage 2000 mi, Tornado mu?... Ankara'da her biri için ayrı ayrı yeşil ışık yakılmasına ve başına iki filo (40'ar adet) alınacak diye haberler yansımıştır. Bu yardımın amacı, Türkiye'deki "anti-Amerikan yayılara karşı çıkmak" idi. Ayrıca, gene Türkiye'de "gençlik ve demokrasi" konulu konferanslar düzenlemiştir. Bu panoda AFOT'un 1987'de yapmak istedikleri de açıklanıyordu. Bunlardan birisi, gençlik ve demokrasi konferanslarını ülkenin çeşitli yörülerine yaymak, ötekisi ise, Batı'da yayılmış politik bazı kitapları Türkçe'ye çevirmekti.

İnsan bunlara baktıktan sonra, "Türkiye'nin Amerika'daki dosta bunlardan ibaret ise, düşmana ihtiyacı var mı acaba?" diye sormadan edemiyor...

40

"Türkiye'nin ABD'deki dosta: Silah tükccarları"nın niyetini Haluk Şahin 8 Şubat 1987 tarihli Hürriyet'te yazdı.

Foto: Musa Aydoğanoğlu

Ölüm Tacirlerinin Oyuncakları: bunlar Fransa'dan...

İtalyan Augusta firması da, F-16 testislerinde kendi helikopterlerinin ortak üretimi için TUSAŞ yetkilileriyle görüşmelerle bulundular.

Öte yandan Avrupa'nın onde gelen elektronik kuruluşlarından Fransız Thomson firması yetkilileri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gereksiniminin yanı sıra, özellikle Ortadoğu ve Asya-Afrika ülkelerine pazarlanması amaçlıyor.

Fuara büyük ilgi gösteren bir başka ülke de Çin Halk Cumhuriyeti'ydı. Çin bir yandan kendi kamu kuruluşu 'Norinco' şirketiyle fuara katılırken, öte yandan ortak projelere girmek için Türk yetkilileriyle temaslarda bulundu.⁽²⁾

PAZAR YALNIZCA TÜRKİYE Mİ?

Ünlü Leopard tanklarının üreticisi Federal Alman Krupp Mark firması ise, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki tankların modernizasyonu konusunda temaslar da bulundu.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın büyük ilgisini çeken ve zırhlı taşıyıcı araçlar alanında dünyanın onde gelen adımlar attılar. Ama onların salt Türkiye'ye yalnızca yetinmeyecekleri taştan belli oldu.

Federal Almanya'nın onde gelen sanayii kuruluşlarından MBB, yetkilileri İngiliz ve İtalyan firmalarıyla ortaklaşa ürettikleri "Tornado" savaş uçaklarının Türkiye'de gördüğü ilgiyi değerlendirmek için üst düzeyde yoğun temaslarda bulundular. MBB, yetkililerinden Dieter Roder, Türkiye'nin şunda üretmeyi hedeflediği "F-16"ların yanısıra tamamlayıcı bir uçağa gerekşim duyduğunu belirterek, Tornado konusunda ciddi bir eğilim gösterilmemesi halinde Federal Alman Hükümeti nezdinde finansman için girişimlerde bulunabileceklerini kaydetti.

Amerikan'ın Hughes ve Norveç'in Kongsberg firmaları da, alçak irtifa havaya savunma sistemleri konusunda ortak üretim yapmak için ASELSAN ile görüşmelerde bulundular.

Koç Holding ile İngiliz Rover firması, Türkiye'de Land-Rover tipi Jeep üretmek için anlaşmaya vardılar. Fir-

MKEK'dur. Bu kuruluşla yığınla görüşme isteği var, fuar boyunca bu görüşme istekleri gerçekleşecek." diyorlar ama hemen ardından şunu ekliyorlardı:

"Ayrica bu firmalar Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini kullanmak istiyorlar."

"Yurt dışı araştırmalarımızda gördüğümüz en çarpıcı nokta Yunanistan'da yer alan aynı konudaki Defendory Fuarı idi. Buraya 500'e yakın yabancı firma katılmak istediler. Fakat kendilerine sorulduğunda, ilgilerinin Yunanistan değil, Ortadoğu ve Kuzey Afrika olduğu, fakat buralara hitap eden ve yakın fuarın burasının olduğu idi. Dolayı ile bu potansiyel Türkiye'ye kaydırılabilir."⁽³⁾

Nitekim, başta İran, Irak, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan ve Malezya'dan olmak üzere, fuarın pek dikkati çekmeye -doğrusu da çekmemeye çalışan-, ama beş gün boyunca da büyük bir dikkatle silahları inceleyen konukları vardı ve bunlar silah alıcılarıydı. Fuar düzenleyen ABC firmasının yetkililerine göre, 500-1000 civarında olduğu tahmin edilen bu alıcıların hangi silah şirketleriyle ne tür bağlantılı yaptığı gizli tutulmasına karşın, Ankara'daki büyük otellerin lobilerinde büyük pazarlıklar yapıldığı da bir gerçek.

Fuara büyük ilgi gösteren bir başka ülke de Çin Halk Cumhuriyeti'ydı. Çin bir yandan kendi kamu kuruluşu 'Norinco' şirketiyle fuara katılırken, öte yandan ortak projelere girmek için Türk yetkilileriyle temaslarda bulundu.⁽²⁾

"Yurt dışından katılan firmaların yarar ortamını söyle birleştirdik. Bu firmalar Türkiye'ye mal satmak için geliyorlar. Savunma Bakanlığı Tedarik Dairesi'ne mal ve ürünlerini, daha önce temsilcilikleri vasıtasyyla gönderdikleri mamulleri kendileri getirip göstermek istiyorlar. Bunun dışında Savunma Sanayii fonu ile Türkiye'de çeşitli şekilde yapılabilecek üretimler konusunda görüşmek istiyorlar. Son yıllarda yerli sanayicilerin istekleri doğrultusunda ortak yatırıma girmek istiyorlar, bu görüşmelere bir örnek

(1) Hürriyet, 25.4.1987.

(2) Cumhuriyet, 30.4.1987.

(3) Savunma ve Havacılık Dergisi, Nisan/Mayıs Sayısı, S. 45-46.

İsveç'te Basın Özgürlüğü ve Gazeteciler Sendikası

Östen Johansson/Ahmet Erol-Safa Gürsoy

"Basın Özgürlüğü'nden ne anlamak gereklidir? İsveç Gazeteciler Sendikası Başkanı Östen Johansson bu konuda ilginç şeyler söylüyor. Johansson ayrıca, bu özgürlüğü her dönemde korumak ve geliştirmek için gazetecilerin ve örgütlerinin payına düşen sorumluluğu hatırlatıyor ve buna ilişkin İsveç deneyimini anlatıyor.

Ahmet Erol ve Safa Gürsoy'un 1901 yılında kurulan ve bugün 14.135 üyesi bulunan İsveç Gazeteciler Sendikası (SJF) Başkanı Östen Johansson ile yaptıkları aşağıdaki söyleşinin, basın özgürlüğünün askıda olduğu ülkemizde, bugünkü durumun Kuzey ve Batı Avrupa standartlarına göre değerlendirilmesine yönelik saptamalara katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Östen Johansson, İsveç Gazeteciler Sendikası'nın 15 yıldır başkanı.

lüğünü sadece kazanmak yeterli değildir. Bu özgürlüğü her dönemde korumak ve geliştirmek gazetecilerin ve örgütlerinin birinci ve en önemli görevidir.

Ayrıca, toplumsal gelişmeler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sürekli olarak, yasaların gözden geçirilmesini de gündemde tutuyor. Değişik dönemlerde iktidar olan gerici güçler, kazanılmış haklarımıza kısıtlama girişimlerinde bulunmuşlardır. Gerek toplumsal gelişmeleri sürekli izleyebilmek ve gerekse basın özgürlüğünü genişletmek için savaşım vermek sendikal birliğimin güçlü olmasına bağlıdır. Basın ve düşünce özgürlüğü konusunda tüm gazetecilerin siyasi düşünce ayrılığı göstermeden ortak hareket etmeleri önemlidir. Bizde bu, her zaman böyle olmuştur.

□ Devletin ve milletin güvenliği gereğince kimi belgeler basından gizlenebilir mi?

□ Kitap yok etme veya yakma gibi bir uygulama oldu mu o yıllarda?

□ Kitap yok etme veya yakma gibi bir uygulama kabul edilebilir gibi değil. İnsan bu tür uygulamalar için kelime bulamıyor. Biliyorsunuz bu tür uygulamalar Hitler Almanyası'nda oldu. Bize, İsveç'te, ikinci Dünya Savaşı yıllarında (1940) Göteborg'da çıkan "Handelstidningen" gazetesi Hitler'in baskısı ile dağıtmayı durdurdu. 1930'larda da İsveçli naziler bir kısım kitapları yakma girişiminde bulundular ama, karşı koymalar sonucu başaramadılar.

Devlet kurumlarındaki yazılı-sesli ve kayıtlı tüm belgeleri tek tek kişiler ve basın yayın inceleyebilir.

Devlet ve belediye memurları çalışanları işleriyle ilgili konularda istedikleri kişilere görüş bildirebilirler. Gerekli gördükleri takdirde basın ve yayına diledikleri açıklamayı yapabilirler.

Tüm duruşmalarda basın ve yayın

□ İsterseniz önce, İsveç'te basın ve düşünce özgürlüğü konusunu ele alalım. Bugünlere nasıl gelindi?

□ Bu konuda sanıyorum İsveç'in ilginç bir durumu var. Basın, yayın ve düşünce özgürlüğü Kral III. Gustav zamanında, 1765'te çıkartılan Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Ve bu düzenlemeye hala yürürlüktedir. Yani basın ve düşünce özgürlüğü Anayasal bir hak olarak, 1765'ten beri vardır. Ancak, uygulamada çeşitli baskılarla karşılaşmıştır.

1809 yılına kadar, Anayasa'da olmamasına karşın, dini konuları eleştiren yazınlara sansür konuyordu ve bu yazınlara yayınlanamıyordu. Yine 1850 yılında liberal bir grubun çıkardığı "Aftonbladet" gazetesi hergün yasaklandı. Bu yasaklama 38 gün sürdü. Ancak, gazeteyi çıkartanlar da hergün

bulunabilir. Politik karar organlarının karar toplantılarına katılabilir basın ve yayın temsilcileri.

Elbette kamu görevlilerinin sıra saklama yükümlülüğü de vardır. Bir kişinin özel yaşamı ile ilgili bilgileri açıklayamazlar. Kamu görevlisi, görevi gereği, bir vatandaşın özel yaşamı ile ilgili bilgi alırsa bunu açıklayamaz.

Devletin ve milletin güvenliği gereğince basın açıklayamayacağı bilgiler de vardır. Örneğin, savaş uçaklarındaki pilotların isimleri ve ev adresleri açıklanamaz.

Bu belirttiklerimin dışında, kamu kurumları, basın ve yayına yardımcı olmak zorundadır. Örneğin, bir olayla veya konu ile ilgili olarak bir gazeteci yazı veya haber yazacak. O konuda veya olayla ilgili kişi hakkında resim yoktur. Gazete veya gazeteci pasaport dairesinden veya başka bir kurumdan resim, fotoğraf ister. Resim veya fotoğraf gönderilmek zorundadır. Ayrıca, başbakanlığa, bakanlıklara ve diğer kurumlara gelen tüm yazıları ve giden yazıları gazeteci inceleme hakkına sahiptir.

□ Bu uygulama nasıl oluyor?

□ Gazeteci sabah bakanlığa, bakanın veya genel müdürün yanına gider ve günaydın, der oturur. Gelen ve giden yazı ve mektupları açar bakar; bu kadar basittir. Önemli gördüğünü fotokopisini alırdır, haber yapar veya yazı yazar. Geçenlerde, bakanın birine, evine bir vatandaşın mektup gelmiş. Bakan, mektubu bakanlığı ile ilgili gör-

düğünden bakanlık kaydına vermiş ve gerekli işlemi yapmış. Eğer bakan, bu mektubu özel mektup diyerek, bakanlıkta işleme koyması, basında eleştirilirdi. Zaten, mektubun bakanlığa getirildiği de bir gazetecinin mektupları incelemesi ile öğrenildi.

□ Bize biraz da, İsveç'te gazetecilerin örgütlenmesinden, örgütlerinden söz eder misiniz?

□ 1800'lü yılların sonlarında gazeteciler her işyerinde ayrı ayrı dernekler kurdu. Basın özgürlüğünü ve mesleki çıkarlarını bu dernekler aracılığı ile

Basın özgürlüğünü sadece kazanmak yeterli değildir. Bu özgürlüğü her dönemde korumak ve geliştirmek gazetecilerin ve örgütlerinin birinci ve en önemli görevidir.

korumaya ve geliştirmeye çalışırlar. Bu dernekler birlikte de hareket etse, elbette güçlü bir savaşım verilemeyecek. Nitekim, bu ayrı ayrı kurulan dernekler Stockholm'de biraraya geldiler ve birleşme kararı aldılar. İşte, bu birleşme sonucu sendikamız (SJF) 1901 yılında kuruldu. İsveç'te bu alandaki tek sendikal örgütür.

Elbette bu yıllarda sözleşme ve grev hakkımız yoktu. İşverenler örgütümüzü bu yıllarda tanımadılar. 1928 yılında sözleşme hakkını elde et-

tik. Grev hakkını ise memur kesiminde olduğu gibi 1966 yılında kazandık.

Bu arada bir konuyu vurgulamak istiyorum. Belki ilginç bir durumdur. Bizde gazeteciler arasında hiç bölünme olmadı. Sağ ve sol düşüncedeki tüm gazeteciler sendikal haklar ve basın özgürlüğü konusunda ortak hareket ettiler ve ortak savaşım verdiler. Örneğin, ilk dernekleşme aynı anda tüm işyerlerinde kuruldu. Amaç, sendikal haklar konusunda ortak savaşım vermekti. Bugün de aynı şekilde bu birliğimiz sürdürmektedir. Ben sosyal demokrat. Sendikanın 15 yıldır başkanlığım. Sadece sosyal demokratoyerler değil, komünistlerin, sağcılar yani çok farklı siyasi görüşlerden olanların oylarıyla seçilmekteyim.

□ Ülkemizi tanıyor musunuz?

□ Ülkenizi tanıyorum. 15 yıl önce gittim. Ve bütün Anadolu'yu dolaştım. Bugün ülkenizde sendikal hak ve özgürlüklerden ve basın ve düşünce özgürlüğünden söz edilemez. Baskı gören, yargılanan meslektaşlarımızla üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşlar aracılığı ile dayanışma gösteriyoruz. Meslektaşlarımızın güç koşullar altında görev yaptıklarının biliyoruz. Dayanışmamızı sürdürceğiz. Basın ve düşünce özgürlüğünün olmadığı ülkede demokrasiden, demokratik kurallardan söz edilemez.

Ve devletin ve milletin güvenliği gereğince, kimi bilgiler ve belgeler gizli kalamaz. Bu bir sansür uygulamasıdır.

rek Savcılığa çağrıldılar. 22 Mayıs 1987 günü, aralarında Türk Tabipleri Birliği Başkanı Prof. Dr. Nusret Fişek'in de bulunduğu, nükleer savaşa karşı yirmi hekim ve hekim olmayan sağlık personeli Savci önune çıkararak Derneği'nin amaçlarını ve yasallığını anlattılar.

Sağlık emekçilerinin dünyanın 52 ülkesine yayılan ve gün geçtikçe kitleleşen nükleer savaş karşıtı çalışmalarının ülkemizde engellenmeye çalışılması, kamuoyunda ve hekimler arasında tepki ile karşılandı. NÜKLEER SAVAŞIN ÖNLENMESİ İÇİN HEKİMLER DERNEĞİ yöneticileri, haksız gereklere Derneklerinin çalışmalarının durdurulması üzerine, Dernek faaliyetlerinin yeniden sürdürülmesi için yasal işlemlere başladılar.

Nükleer Savaşa Karşı Hekimler SAVCı Önünde...

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin Çalışmaları Durduruldu

25 Şubat 1987'de Ankara Valiliği tarafından evrakları kabul edilen tazelik kazanan NÜKLEER SAVAŞIN ÖNLENMESİ İÇİN HEKİMLER DERNEĞİ'nin çalışmaları Emniyet Müdürlüğü tarafından durduruldu. Dernek Başkanlığı'na 30 Nisan 1987 günü gönderilen yazida, 'Nükleer savaş gibi hassas ve topyekün vatandaşları yakından ilgilendiren bir konuda hiç sorumluluğu olmayan Dernek yönetici ve üyelerinin rastgele açıklamalar yapmalarının kamuoyunda panik yaratabileceği' ileri sürüldü. Ayrıca,

'Dernek amaç ve çalışma konularının, kanunlarla kuruluş ve görevleri belirlenen Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile İçişleri Bakanlığı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü gibi kurumların görevleri ile çakışlarından görev ve yetki karmaşası doğabileceğii' belirtilirken Derneği'nin kurucuları ve amaçları yönünden kurulması yasaklanmış derneklerden sayıldı iddia edildi.

Dernek çalışmalarının durdurulmasını izleyen günlerde Dernek kurucularının bazıları Emniyet Müdürlüğü görevlilerince 'ziyaret' edile-

Aziz Nesin'in T.Y.S. Genel Kurulunu Açış Konuşması Yedibuçuk Yıllık Aradan Sonra

12 Eylül döneminde yargılanan TYS yöneticileri duruşmada; (Soldan Sağa)
A. Kabacalı, D. Ceyhun, Ş. Kurdakul, A. Nesin, (en sağda) O. Apaydin

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, yedi buçuk yıllık "zorunlu" bir aradan sonraki ilk genel kurulu, iki ay önce, 31 Mart'ta toplandı. 12 Eylül döneminde faaliyeti durdurularak yargı önüne çıkarılan dernek ve sendikal örgütler arasında önemli bir yeri bulunan T.Y.S.'nin yeniden faaliyete geçişini basınımda yerine yer almazı.

Biz, Türkiye'de demokrasinin kurulmasına ve özgür düşünce ortamının yaratılmasına yoğun katkıda bulunacağına inandığımız T.Y.S.'ye yeni çalışma döneminde başarılar dilerken Genel Başkanı Aziz Nesin'in Genel Kurulu Açılış konuşmasını -sendikanın daha önceki maddi olanaklarına ilişkin açıklamaları içeren bölümleri dışında- tarihsel bir belge olarak aynen yayınıyoruz.

B.S.

Arkadaşlarım! Buradan sizlere "arkadaşlarım" diye seslenmem; toplantı konuşmalarında söylenilen o kalışmış "arkadaş" seslenmesi değildir. Biz gerçek arkadaşız. Sendikamızın kuruluşundan bu yana ve özellikle son yedibuçuk yıldan beri oyle zor ve sıkıntılı günleri birlikte yaşadık, oyle tehlili yerlerden birlikte geçtik, oyle acıları ülestik, oyle zorlu engelleri birlikte aştık ve belaları birlikte göğüsledik ki, bu ortaklaşa savaşımdızın sonda yüzüğüyle ve onurla verdigimiz sınav, bizleri gerçek arkadaşlar yaptı. Gerçek arkadaşlığı anladığım sudur: Artık bizler birbirimizi iyi ve kötü yanımızla tanıyoruz, yiğitliklerimizle ve kaytarmalarımızla, efsıklıklarımızla ve üstünlüklerimizle tanıyoruz ve kısacası bizler birbirimizi insan olarak seviyoruz. Yedibuçuk yıl sonra bir arada olmanın, zamanı bölüşmenin, yeniden dağışmanın sevincini yaşıyoruz.

Bu işadamımız, toplanmadığımız bu yedibuçuk yıldan, yönetim kurulu olarak sizlere neler getirdik? Bunlar çalışma yazanlığımızda, hesap yazanlığımızda ve denetici yazanlığımızda vardır. Sendikamız için gösterdiği özerilerine hayranlık duyduğum ikinci başkanımız Deniztaş Ceyhun, en başta ben olmak üzere hepimiz sunulmuştur. İşte, bir araya gelemediğimiz bu yedibuçuk yıldan silere getirip sunabildiğim en güzel şey bu dayanışmadır.

Suna içtenlikle inanıyorum ki, biz onsekiz yıl önce yazanlığımızın Asım Bezirci, sizlere duyuysuzluk üzerine açıklamalarla kalmışızızızdır. Bu işadamımızın da v. 21 yadı, hala... mali em

sinin sanığı olsayıdı, aynı direnci, kendine güvenenlerin aynı dayanışmasını gösterecekti. İşte bu inancım yüzünden, yedibuçuk yıl önce sendikamızın kaldığı yerden başlayarak, daha büyük coşkuya, daha güçlü dayanışmaya yeni atılımlara gireceğine inanıyorum.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın birtakım ilkelere vardır. Bunları yazılı değil, aramızdaki sözlü anlaşmalardır ve töre biçiminde yerleşmiş ve gelenekselmiştir. Bu ilkelere den biri sudur: Yasallı... Bir her ne yapılık yasal yapıtkı ve yasal olmaya büyük özen gösterdi. Hem de beğenmediğimiz, eleştirdiğimiz, bütün gücümüzle değiştirilemeye çalıştığımız yasaların disina çıkmadık. Beğenmediğimiz için de o yasalara saygımadık, ama onlara, kılı kılma uyduk. Çünkü, yasalara uymamanın bir çıkış yolu olmadığını ve olmayacağıni deneyimlerimizle biliyoruz. Bu, bir ulaşma, iktidarla uyum sağlama değildi. Eylemimiz de bunu kanıtlamıştır.

Çok şasılı bir durumdur; biz yasalara uymaya denilen özen gösterdiğimiz, yasaları uygulamak görevleri olan yönetim de tam tersine yasaları bozmaya ve bizi zorda yasa dışına çekip suçu duruma düşürmeye çalışmıştır. Buna karşın, yasaları bozmamamız yüzünden sendikamız kapatılmış, hiçbir üyemiz tutuklanmamış ve üç yıl süren yargılanmamız sonunda sendikamız kalmamıştır. Şunu da açıklamam gereki ki, kapatılan, üyeleri tutuklanan ve mahkum edilen sendikaların yasa dışına çıkışlı olduklarını kesinlikle söylemek istemiyorum. O sendikaların durumu bûsbütün başkadır.

Bir başka ilkemiz de, birincisi gibi çok yandır: Açıklık... Birbirimize, yönetimle her durumda açık olduk. Bütün işlerimizde iç ve dış ilişkilerimizde, eylemlerimizde, davranışlarımızda ve hesaplarımızda alabildiğine açıkız.

İlkelerimizden biri de, hiçbir zaman sendikamızın yönetimini bir partinin, bir fraksiyonun, bir grubun eline teslim etmedik,

hiçbir siyasal görüşün doğrultusuna bırakmadık. Buna karşılık, sendikamızın üyeliği için hiçbir sınırlama da getirmedik. Her dünya görüşünden, her siyasal düşünceden, her parti, her fraksiyon ve gruptan yazı emekçileri sendikamıza üye olabildiler, yönetimde görev alabildiler ve bunun böyle olmasına özellikle çaba gösterdik. Ancak, hiçbir siyasal görüş grubu sendikamızı kendi görüşlerine göre yönlendirmezdi. Her siyasal görüş içimizdeydi, ama tek siyasal görüş sendikamıza yön veremezdii.

Bundan sonra da sendikamızın bu ilkeleri uygulayacağına inanıyorum.

O çalkantılı yıllarda, saydığım bu üç yılın ilkeyi uygulayamamız, doğrusu hiç de kolay olmadı. Yönetim kurulundaki arkadaşların ortaklaşa çabalaryl, şimdi çok kolay gibi görünen bu güçlüğü yenmeye başarıbildik.

Seçeceğiniz yeni yönetim kurulunun da gelenekselleştirdiğimiz ve daha saymadığım ilkelere sürdürümesini dilerim.

Bizler Türk Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerini bozmak suçundan yargılardı.

Yönetim kurulu üyeleri ve yönetim kurulu dışındaki arkadaşlar olarak da birbirimize öyle alımsız ki, önceden aramızda hiçbir anlaşma yokken, savunmalarımız kendiliğinden bir ortaklaşalik kazandı. Biz onsekiz sanık yazar, duruşmalarda aşağı yukarı bir tek kişi, bitek yazar gibi konuştu. Gerçek takım birlikte işte budur. Savunmamız iki çizgide toplandı:

Suç diye gösterilen hiçbir yazımı, sözümüzü, eylemimizi, davranışımızı yadsımadık. Hepsini benimsedik ve bunları yapmaktan onur duyduğumuzu ve bunları yapmanın görevimiz olduğunu söylediğimizde. Ama bunların hiçbirinin, cezalandırılmamızın istendiği ceza yasası maddelerinin kapsamına girmemesini de kanıtladık.

İkincisinin ne olduğunu burada söylemeyeceğim, söyleyemem. Gizli olduğu için değil, politik olduğu için... Bildiğiniz gibi sendikaların politikaya uğraşmaları yasaklanmıştır. Açıkça durum sudur: Mahkemelerde, hem de sikiyelmetin mahkemelerinde samık olarak söyleyebildiklerimizi, burada sözde özgür bir insan olarak söylememiz yasaklanmıştır.

Önce de söylediğim gibi, yasa yararak politika yapmıyorum ama, bu antideprem yasağı getiren yasanın yasal yoldan değiştirilmesi için de elbet elimden geleni yapacağım.

İşin doğrusu aranısa, derneklerin politika yapmalarını engelleyen yasa tam olarak uygulanmamaktadır. Pek çok dernek rahatlıkla, hem de hükümet üyeleri ve yetkililerinin yanında bile politika yapmakta, ama bu yüzden hiçbir kovututmaya ugramamaktadırlar. Çünkü yaptıkları politika, iktidarın politikasına uygun politikadır.

Şimdi size bir örnek vereceğim. Saniyorum ki, sendikamızın yeni seçilecek yönetim kurulunun, çalışmaya başlayınca yapması gereken ilk işlerden biri, Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türklerine uygulamakta ol-

lurlar, ama yazarlar ölümlerinden sonra da yaşarlar. Bizim sendikamızın bugünkü üyesi, örneğin yüzül sonra yine sendikamızın üyesidir.

Hep başarılarımı anlatıp övdündük. Oysa pek çok yanlışlarımız, yanlışlarımız, aksaklılarımız, eksikliklerimiz, hesapsızlıklarımız da olmuştur. Bilmeyorum, arkadaşlarım okuyacakları yazarlardan bunları da yer almış mı? Yazanları ben yazmış olsaydım bunları da koyardım. Neydi yanlışları? O denli çok, anlatmaya kalksak, iki günlük kurultay sürecimizi doldurur, yine de hepsini anlatamayız.

Türk edebiyatı demek, Türkiye Yazarlar Sendikası demektir. Ne var ki, bundan önceki iktidarlar da, bugünkü iktidar da Türk yazarlarına uzak, soğuk ve yabancılardır. Onlar bizi nice seviyorsa biz de onları onca severiz.

Dünyada en çok tanınan sanatımız, Türk edebiyatıdır. Durum böylesen, yazarlardan bir devlet sanatçısı seçilmemiş (atanmadı). Benim kişisel kanıma kalırsa çok da yerinde ve iyi olmuştur.

Önceki iktidarlar gibi bugünkü iktidar da, kendi doğrultusunda yazar yetiştirmek başındadır. Yazar olarak kimse tanıyalı bilmediği kişilere yazar örgütleri kurduarak bunları desteklemekte, bu örgütten olanlar bakanların kolları kanatları altında şinmektedir, radyoda, TV'de yer almaktadırlar. Yapay yollarla yazar yetiştirmeye çalışmaktadır. Oysa bütün dünya bilir ki, Amerika'dan getirilen tohumlu misirla iyisidir, İsrail'den getirilen Holstain tohumu aşınarak çok sü veren kocabalar yetiştirdiği gibi, Suudi Arabistan'ın kızın çol yeliyle seralaraya yapay yazar yetiştiremez.

Sendikamızın bundan sonra yapacağı ilk işler sanırım ki sunlar olmalıdır:

Once geçen dönemimizin özeleştirisini yapmalıyz.

Ekonominin durumumuzu düzeltip sendikamız bir yer sağlamalıyız.

Iktidarın yasalaştırdığı telif hakkı kurumunun nasıl oldu bittiğini getirdiğini açıklayıp kanıtlayarak, bu kurumun sağlıklı ve demokratik bir örgüt biçimine dönüştürmesini sağlamaya çalışmalıyız.

Yurttaşlıktan çıkarılan yazar arkadaşımızın sorunlarıyla uğraşmalı ve haklarının alınmasına çalışmalıyız.

Sıkıyelmetin mahkemesindeki yargılanmamızı kitaplasmalıyız.

Bulgar Yazarlar Birliği'ne, Bulgaristan Türklerine yapılan işlemleri kınadığımızı bildiren ve bu antideprem ve antisosyalist tutuma karşı tepkilerini istedigimizi anlatan yazılar yazmalıyız.

Ismail Beşikçi de içinde, cezaevlerindeki yazar ve sair arkadaşlarımızın sorunlarıyla yakından ilgilenebiliriz.

Ve daha yapacak pek çok işlerimiz var.

Eskiinden daha çok çalışıp daha büyük işler başaracağız ve daha güçlü demokratik kültür savasını vereceğiz.

Matematik ve Korku

Dr. Ali Nesin

Çocuklarımızın, matematiğten korkmamaları için ne yapmalıyız?

Matematikçiler, oyunu çok severler. Hiçbir oyun bulmadıklarında da matematik yaparlar. Çünkü matematikçiler oyun oynayarak matematikçi olmuşlardır. Ama matematikçilerin oynadıkları oyunlar normal oyunlardan değişiktir. Onların oynadıkları oyunları kimin kazanacağı önceden belliidir. Bu yüzden, matematikçiler oyunu tam anlamıyla oynamazlar. Nasıl oynarsam kazanırım diye düşünürler. Aşağıda örnekler vereceğiz. Ama önce sorumu zu yanıtlayalım: Çocuğunuzun matematiği sevmesini istiyorsanız ona oyun oynatın. Satranç bunlardan biri... Başka oyunlar da var.

Korku kadar bir insanı yönlendiren, zamanına göre güç veren yada zayıflatın bir duyguya yoktur sanıyorum. Korkudan; nefret, saygı, alay, yüreklik, hatta bu duyguların tümü birden doğabilir.

Matematiğten ve genel olarak bilimden, korkuluğu yadsınamaz bir gerçektir. Karanlıkta duyulan korkuya benzer bir duyguya kaplar içimizi matematiğin karşısında. Bu duyguya yalnız sokağın adama özgü değildir, bir matematikçi de aynı duyguya kapılır. Ama matematikçi o duyguya yener. Önünde yollarca çözülememiş bir problem ve beyaz bir kağıt vardır. Edilen kalmaz matematikçi. Sorunun bir kişisinden dalar; olmadı, bir başka kişisinden... Kolay kolay pes etmez, yıllarını, hatta yaşamını adar soruna. Eğer yenilirse korkudan değil mertçe bir savaş sonrası yenilmişdir. Ve kimbilir, belki de sorunun ileride çözülmesine bir katkıda olmuştur.

Korkudan alay nasıl doğar? "Ben matematiğe o kadar kötüyüm ki, lisedeyken, hocamız, bir defasında, şey sormuştu, hanı ne derler, hah işte ondan. Ben de 3,5 demiştim. Anla işte, benim matematiğim o kadar zayıftır. Ha ha ha!" Bu tür konuşmaları ne kadar çok dinlemişimdir. Bu öykülerin genel-

likle size nasıl hayran olduklarını söylemek için anlatırlar. "Yahu o kargacık burgacık yazılıları nasıl anlısun? Valla aşkolsun". Kişi önce kendisiyle alay eder, sonra matematiğe (kargacık burgacık)... Aslında amacı kendisiyle değil matematiğe alay etmektedir. Ama buna cesaret edemez.

İsviçre'de bir arkadaşım evine davet etmişti. Daha lisedeyim o zamanlar. Çocuğun babası köylü. Patates, havuç tarlaları var. Liseyi bitirince ne yapacağımı sordu. Matematikçi olacağımı söyledim. Adam bir neşeliendi, bir neşeliendi... Dolaplardan şarap şişeleri indi, bardaklar doldu... "Matematiğe" diye bardak bardak şarap mideye götürdü. Kafayı iyice bulanca, arkadaşının babası bir dosya koydu önde. İçinde çözdüğü problemler var. Her akşam yemekten sonra matematiğe yaparmış, problem çözermiş. Üstelik problemleri de kendi buluyormuş. Bir tanesini hiç unutmayacağım. Saatin üç iğnesi: yelkován, akrep ve saniye iğnesi, saat kaçta üstüste gelirler? Tabii saat 12'de ve 24'te üstüste gelirler, ama bunların dışında... O kadar kolay bir problem değil, hele bir ilkokul mezunu için... Bu problem için aylarca uğraşmış, sonunda bulmuş yanıt o nasırlı, kaba elliyle inci gibi bir yazı yazıp dosyasına koymuştur. Düşündükçe gözlerim yaşarır...

- Yemek yapmasını da biliyor musun? diye sorar.

Ve tabii serüven burada biter. Delikanlı için matematik, öyle bir

bilinmeyendir ki matematikçi bir kızın elini tutmak bile onu kendine yabancılaştırır. Ha yeşil bir Marsh'ın yumuşak, yapışkan elini tutmuştur, ha bir matematikçinin... Allah korusun, bir de Marsh öpmeye kalkarsa...

Bizde bilim adamina, bilime, öğretmene saygı duyulur diye bilinir. Ben aynı kanıda değilim. Çünkü bilim adamina saygı duyulan bir ülkede yardımcı doçentlere 150.000 lira aylık verilmez. Bu düşpedüz bir saygısızlıktır. Yaşamını bilime adamış bir kişiye, ev kirاسını ödeyebileceği bir aylık vermeme onur kıricıdır, aşağılamadır. Salt bilim adamina değil, bilime, dolayısıyla çağına hakarettir. Saygısızlık hafif bir deyim.

Belki de, "bunlar nasıl olsa Marsh, Marshya para ne gerek" diye düşünmüşlerdir.

İsviçre'de bir arkadaşım evine davet etmişti. Daha lisedeyim o zamanlar. Çocuğun babası köylü. Patates, havuç tarlaları var. Liseyi bitirince ne yapacağımı sordu. Matematikçi olacağımı söyledim. Adam bir neşeliendi, bir neşeliendi... Dolaplardan şarap şişeleri indi, bardaklar doldu... "Matematiğe" diye bardak bardak şarap mideye götürdü. Kafayı iyice bulanca, arkadaşının babası bir dosya koydu önde. İçinde çözdüğü problemler var. Her akşam yemekten sonra matematiğe yaparmış, problem çözermiş. Üstelik problemleri de kendi buluyormuş. Bir tanesini hiç unutmayacağım. Saatin üç iğnesi: yelkován, akrep ve saniye iğnesi, saat kaçta üstüste gelirler? Tabii saat 12'de ve 24'te üstüste gelirler, ama bunların dışında... O kadar kolay bir problem değil, hele bir ilkokul mezunu için... Bu problem için aylarca uğraşmış, sonunda bulmuş yanıt o nasırlı, kaba elliyle inci gibi bir yazı yazıp dosyasına koymuştur. Düşündükçe gözlerim yaşarır...

İşte bu adam bilime saygı duyar. Çünkü bu adam bir teorimin kanıtlanması için harcanan emeğin değerini bilir. Artık o matematiğten korkmaz, tam

tersine matematiğe sahip çıkar.

Korku sağılsız olarak gelişirse çok tehlikeli olur. Korkunun, alaya, saygı yada başka bir duyguya dönüşmesi pek o kadar tehlikeli değildir. Ama insanı sessiz bırakın korkudan korkmaz. Pulunu koyacak yer bulamayan ilk oyuncu kaybeder. Bu oyuncu, iki oyuncudan biri tarafından kazanılır. Ama, ben diorum ki, iki oyuncudan biri öyle oynayabilir ki (tabii bu oyuncu karşı oyuncunun oyununa göre değişir) oyunu mutlaka kazanır. Yani iki oyuncudan birinin "her-zaman-kazanan-bir-strateji"si vardır. Öbür oyuncu ne kadar didinirse didinsin, ne kadar düşünürse düşünün hiç bir yararı yoktur, çünkü "her-zaman-kazanan-bir-strateji"si olan oyuncunun, öbür oyuncunun planını bozabilecek bir oyuncu vardır. Hangi oyuncunun böyle bir strateji vardır ve bu strateji nedir? İşte matematikçi, bu oyunu oynamaz, stratejiyi bulur.

Oyunu her zaman birinci oyuncu kazanır. İlk pulunu masanın göbeğine, tam ortasına koyar; sol elini ceketinin sağ kısmasına sokar ve tepeden bakarak ikinci oyuncunun hamlesini bekler. İkinci oyuncu pulunu nereye koymuşsa, birinci oyuncu, o yerin, masanın merkezine göre simetriğine pulunu koyar. Şekilde de görüldüğü gibi, birinci oyuncu, ikinci oyuncunun çaprazına oynar hep. Böylece birinci oyuncunun her hamlesinden sonra masanın üstündeki pulların konumları simetrikler. Her pulun karşısında bir pul, her boş yerin karşısında bir boş yer vardır. Dolayısıyla, ikinci oyuncunun oynayabileceği her yerin masanın merkezine göre simetriği boştur. Yani birinci oyuncu her zaman yer bulabilir ve oyunu, bu biçimde oynarsa, kaybedemez. Demek ki kazanır.

Kissadan hisse: bazen nasıl kazanacağımızı değil, nasıl kaybetmeyeceğimizi düşünmeliyiz.

2) Bu oyundan iki kişilik bir oyun, 25 sayılarından başlayarak her oyuncu, öbür oyuncunun en son söylediği sayıdan bir ya da iki çıkarır. Örneğin, birinci oyuncu, ilk hamlesi 25'ten 1 ya da 2 çıkarır, yani ya 24 der yada 23. Diyalim 24 dedi. Sıra ikinci oyuncuda. Bu oyuncu ya 23 yada 22 diyebilir. Diyalim 22 dedi. Birinci oyuncu ya 21, yada 20 diyebilir. Oyun böyle devam eder. İlk defa 0 (sıfır) demek zorunda kalan oyunu kaybeder.

Bu oyunda da iki oyuncudan birinin öyle bir stratejisi vardır ki, öbür oyuncu ne oynarsa oynasın bu oyuncu mutlaka kazanır. Kimin ve nasıl bir stratejisi vardır?

Düşünelim:

0 (sıfır) diyen kaybediyor, demek ki, 1 diyen kazanıyor (çünkü öbür oyuncuya 0 (sıfır)'dan başka seçenek kalmadı), demek ki,

2 yada 3 diyen kaybediyor (çünkü öbür oyuncu 1 diyebilir ve hatta 2), demek ki,

4 diyen kazanıyor (çünkü öbür oyuncu 3 yada 2 demek zorunda), demek ki,

5 yada 6 diyen kaybediyor (çünkü öbür oyuncu 4 deyiverir), demek ki,

7 diyen kazanıyor, demek ki,

8 yada 9 diyen kaybediyor, demek ki,

10 diyen kazanıyor...

Kazanan numaralar: 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22. Birinci oyuncu 22 diyecek, ya 23, yada 24 diyecek. İkinci oyuncu 22 diyebilir. Sonra birinci oyuncu ne derse desin, ikinci oyuncu 19 diyecek, sonra 16, sonra 13, 10, 7, 4, 1 ve zavallı birinci oyuncu 0 (sıfır) demek zorundadır (-1 yasak).

Burada ilginç olan, problemi bitmiş varsayıp, sonda başlamamız ve başka oyun:

3) Bu oyundan tek başına oynanır. Malediz olarak 10 tavla puluna gereksinimiz var. Bu 10 tavla pulunu tek sırada olarak önüne dizin. Yapabileceğiniz hamle şu: herhangi bir pulu, iki pul atlayarak üçüncü pulun üzerine koymak. Örneğin,

hamlesini yapıp

elde edebiliriz. Arkasından

hamlesini yapıp

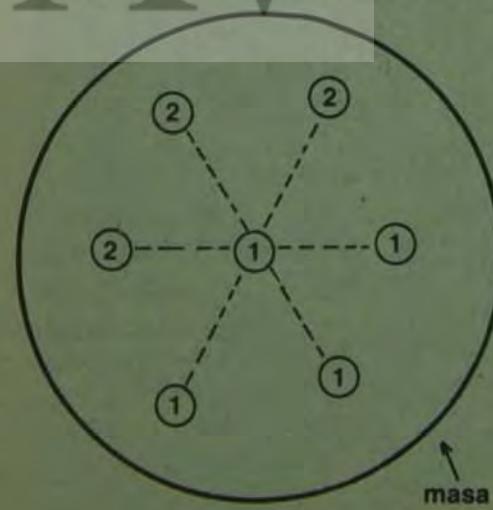
elde ederiz. Sonra da

konumunu elde edebiliriz.

Promblem, beş hamlede pulları ikişer ikişer toplayabilmek, yani

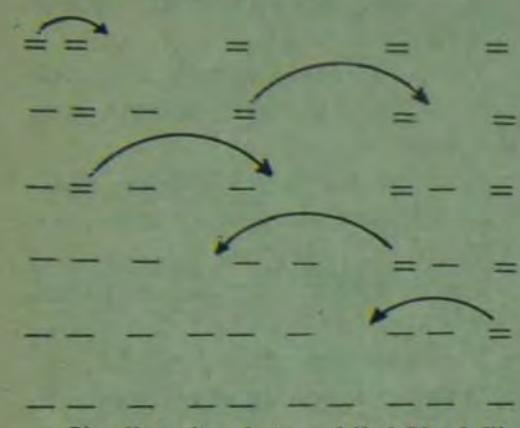
konumunu elde etmek.

Düşünelim. Beş hamlede... Demek ki bir pula ancak bir defa dokunabilirsınız. Bundan sonrası kolay: problemi bitmiş varsayıp, sonda başa doğru gidin. Varsayıp ki biri problemi çözmiş, filme almış, siz de filmi sonda

1) Bu oyundan, yuvarlak bir masanın çevresinde, yuvarlak pullarla (örneğin

başa doğru oynatıyorsunuz. Pulları önnüze ikişer ikişer dizin. Önnüzde 5 kümə pul olması gerekir. Şimdi daha önce yapılmış olduğunu varsayıdığınız hamleyi geriye alın, devam edin:

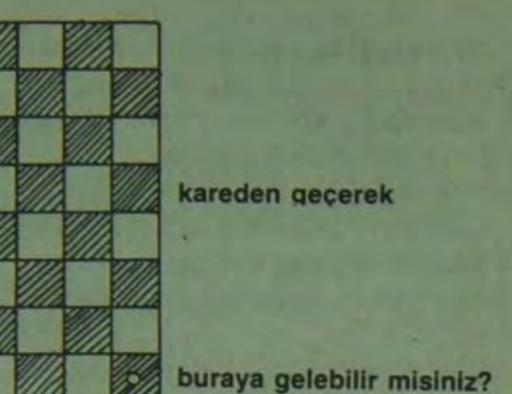
Şimdi geriye doğru gidin! Yani fili tekrar baştan oynatın.

4) Yine tek kişilik bir oyun, önnüze bir dama tahtası alın. En üst sol kareye bir tavla pulu koyn. O pulla şu hamleyi yapabilirsiniz: dama tahtasının üstünde pulu, bir kare aşağıya, yukarıya sağa yada sola kaydırabilirsiniz. (çarpaz yasak). Yani dama tahtasının ortasındayken 4, kenarlarda ama köşelerde değilken 3, köşelerdeyken de 2 hamle yapabilirsiniz. Problem, bu hamlelerle, bütün karelerden geçerek ve yalnızca bir defa geçerek, pulu en alt sağ

kareye getirebilir misiniz? Getirebilirseniz nasıl, getiremezseniz niye?

Doğru yanıt, "hayır getiremem"dir. Niye mi? Dama tahtasında 64 kare vardır. Her kareden yalnızca bir defa geçerek ve her kareden geçerek en alt sağ köşeye gitmemiz gerektiinden, tam 63 hamle yapmamız gerekiyor. Yani 63 hamlede siyah bir kareden siyah bir kareye gitmemiz gerekiyor. (En üst sol ve en alt sağ kareler siyah karelerdir.) Oysa 63 tek bir sayı, ve tek sayıda hamlede, ancak beyaz bir kareye gidebiliriz. Öyle değil mi? Siyah kareden başlıyor, bir hamle sonra beyazdayız, bu beyaz kareden iki hamle yapsak kendimizi yine beyazda buluruz!

Soruyu "63 hamlede siyah bir kareden, siyah bir kareye gidebilir miyiz?" diye sorsam, yanıtın "hayır" olduğu

nu hemen bulurdunuz. Demek ki bazı soruların yanıtı samıldığından daha da basitmiş. İlk önce karmaşık gibi gözüken bir sorun gayet basit adımlarla kolaylaştırılabilir. Bir de aynı soruya bir dama tahtası üzerinde değil de, herhangi bir 8×8 kare üzerinde sorsaydık yanıtını bulmak daha da zorlaşırı. Önce bu 8×8 kareyi, dama tahtası haline getirmek zorunda kalacaktık, yani bir takım kareleri siyaha boyayacaktık... Sorunu bu basit duruma getirebilmek için bazen günlerce çalışmak zorunda kalabılırsınız. Şimdi siz çocuğunuza yukarıdaki sorulardan birini sorup, düşünmesine fırsat vermeden yanıt da söylemeyeceğinizde, çocuğunuz haklı olarak, "Aaaa! Ne kadar basitmiş" der ve yanıtını bulanıverdiğin değerini anlayamaz.

En iyisi, bu yanıtları kimseye söylemeyeceğiniz. Aramızda kalsın. □

Gunnar Myrdal Öldü

STOCKHOLM - (BİLİM VE SANAT) İsveçli Nobel Ekonomi ödülü sahibi ve ekonomi-politik dalında uluslararası ün yapmış olan Gunnar Myrdal 17 Mayıs günü Stockholm'de öldü. Bir süre önce ölen tanınmış barış emekçisi ve kadın hakları uzmanı Alva Myrdal'in eşi olan Gunnar Myrdal, ekonomi-politik, sosyoloji ve 'ırk politikası' konularında 900'ü aşkın çalışma yayınlamış, başta ABD olmak üzere birçok ülkede büyük saygınlık kazanmıştır.

Gunnar Myrdal'ın ilgi sahası çok genişti. Ekonomi kuramlarının, toplum içindeki kurumların yapısını göz önüne almadan gerçekçi olamayacağını savunurdu. En önemli yapıtlarından olan "An American Dilemma" ile ABD'deki ekonomik

uygulamalar ile kurumların ilişkilerine eğilmiş, zencilerin haklarını elde etmeleri konusunda yalnız kendi çabalarının yeterli olmayacağı, tüm toplumun yapısında önemli değişiklikler yapılması gereği sonucuna varmıştır. Ekonomisinin, toplumdaki kurumlardan bağımsızlığı, çalışmayaçğını ileri sürek bir çeşit "uygulamalı ekonomi" anlayışını getirmiştir. 1974'te Friedrich von Hayek ile Nobel Ekonomi Ödülü'nü paylaştı. 1933'de Cenevre'de profesör olan Myrdal, daha sonra İsveç sosyal demokrat partisi safarlarında yer aldı. İki ayrı süre içinde toplam 6 yıl parlementerlik, üç yıl da ticaret bakanlığı yaptı. Politikacı olarak başarılı olmadığı söylenebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası Avru-

Buradan başlayarak
ve her
kareden geçerek
buraya gelebilir misiniz?

Okuyucularımızdan

"İzlediğimiz Tiyatro Özlediğimiz Tiyatro mu?" Üzerine

Bilim ve Sanat Benimsiyor mu?

Yücel Erten'den Ayşegül Yüksel'in geçen sayımızda yer alan "İzlediğimiz Tiyatro Özlediğimiz Tiyatro mu?" başlıklı yazısı ile, 73. (Ocak 1987) sayımızda yer alan "AST: Çeyrek Yüzyıllık Demokratik Kurum" başlıklı söyleşide iliskin bir mektup aldık. Bu mektubu öncelikle, okuyucularımızın Bilim ve Sanat'a yönelikleri eleştirilere de sayfalarımızda yer verme ilkemiz gereğince yayınıyoruz.

Mektupta doğrudan Bilim ve Sanat'a yönelik sorunun yanıtını Sayın Erten, ve okuyucularımız, 75. (Mart 1987) sayımızın "Derginin Fikri de Bu mu?" başlıklı sunu yazısında bulacaktır. Biz, söz konusu "sunu" umuzun doğrudan sanat konularının tartışıldığı alanı da kapsadığını düşünüyoruz. Sayın Yüksel'in, gelecek sayımızda, konuya açıklık getireceğine ve belli noktalarda buluşulacağına inanıyoruz.

B.S.

Sevgili Varlık Özmenek,

Bir rejisör olarak, şimdiye dek, tiyatro yazılarına yanıt yetişirme telâşına kapılmadım. Doğrudan bana yönelik ağır eleştirilere bile (hafiflerine de!) yanıt verme gereğini pek duymam. Ancak, Bilim ve Sanat'ın MAYIS sayısında Ayşegül Yüksel'in yazısını okuyunca; Türk tiyatrosunun son yirmi yılını yargılamaya biçiminden ırıldım ve su birkaç satır yazmadan edemedim.

Sözkonusu yazida Bilim ve Sanat'ın ayrıca büyüterek çerçeveye içine aldığı bölüm şöyle:

"Tiyatro eski bir sanattır. Her gün yeniden yaratılmazsa 'sanat' niteliği 'zanaat' e dönüşür. Bu dönem izlediğim oyular arasında tiyatro sanatını yeniden yaratma adına ortaya konan tek büyük çabaların 'Değişim' oyununda yansadığını söyleyebilirim. Bizim tiyatromuzda yaratıcılık adına yirmi yıldır yapılan, ender olarak sunulmaktadır 'seçenek'leri sonuna dek sörürüp yozlaşdırılmıştır."

Ayşegül Yüksel'in bu söylediklerini anlamıyor muyum, yoksa alinganlık mı ediyorum bilmem ama; Türkiye'nin tiyatro yaşamının son yir-

mi yılina yönelen bu yargıyı umursamamak, kendime de başkalarına da saygısızlık olur diye düşünüyorum. Bu yüzden şu soruları kaçınılmaz buluyorum:

Bilim ve Sanat, nice çabaların bir kaleme silindiği izlenimi veren bu yirmi yıl yargılamasını ve içerik sorunun neredeyse ölçüt olmaktan çıktıığı bu sezon değerlendirmesini benimsiyor mu?

Benimsiyorsa; bu yargıya gerekçeler, bulgular ve kanıtlar getirilmesi gerekmek mi?

Eğer Bilim ve Sanat dergisi bu görüşlere katılmıyorsa, Ayşegül Yüksel'den şu soruların yanıtını almamıza aracılık eder mi?

1- 1967 öncesinde durum neydi ki, yirmi yıldır süren bir yozlaşmadan söz ediliyor? Türk tiyatrosu yirmi yıldır 1967 öncesine özlem mi duyuyor?

2- Yirmi yıldır ender olarak sunulan ve sonuna dek sörürüp yozlaştırılan seçenekler nelerdir? Nasıl sörürüp yozlaştırılmıştır? Bunları adı adı örneklemek ve açıklamak gerekmek mi?

3- Böyle bir yargı, örneksiz ve açık-

lamasız kalırsa; "süpürücü genelleme"lere benzeme mi?

4- Ayşegül Yüksel, "Vur Eleştirmene" başlığı altındaki ek yazısında, eleştirmenlerin bir kaleme silinip atılmasından, yok sayılmasından yakınıyor. Tiyatromuzun son yirmi yılı ile son sezonu üzerine "süpürücü" denilebilecek yargılan birkaç paragrafa boca edivermek, yakındığı tutumun bakışlığını (simetriğini) olusturmuyor mu?

Soruları çoğaltmak olası. Bunun için, tiyatrocu olsun olmasın; gerek Bilim ve Sanat ilgililarının, gerekse tüm okurların yazısı dikkatle okumaları yeterlidir. Sanırım. Ben, Bilim ve Sanat'a ve Ayşegül Yüksel'e duyduğum sayının gereği olarak; soru soruyor, yanıt bekliyorum.

Elim değişken, derginin Ocak 87 sayısında yer alan bir yanlış da tarih karşısına düzeltmiş olayım. O sayının AST ile ilgili tiyatro söyleşisinin sonunda, Şahin Yenişehirlioğlu söyleyecek:

"Devlet Tiyatrolarının İstanbul Festivalinde sergilediği oyular çerçevesinde Hırcın Kız'ın 1000 kişilik salonlarda seyirci ortalaması 200 civarında dönüyor..."

Benim Devlet Tiyatrolarında sahnelediğim Hırcın Kız'ın başına hiç böyle bir iş gelmedi. Rumelihisarı dahil, Ankara, İstanbul ve İzmir'de oynandı her yerde, seyirci doldu ve taştı. Oyun, yetişkin, aşkin izleyiciye ulaşıp 100'ün üzerinde temsil yaptı. Şahin Yenişehirlioğlu yanılıyor.

Sevgiyle ve dostlukla.

Yücel Erten
Mayıs 1987

Bu bir ilandır...

Why were you born?
Purpose and reason for your earthly life.

Free information: Universal Life,
Postfach 5643, D-8700
Würzburg, W.-Germany

Berlin'in 750. Yıl Şenlikleri

Hangi Kültürel Etkinliklerimizle Katılıyoruz?

Gülşen Karakadioğlu

Türk Kültürü Berlin kentinin 750. yıl kutlama şenlikleri ve benzeri etkinliklerde deve güreşine indirgenerek temsil edilmek durumunda kalacaktır. Bunu hak etmediğimizin bilinciyle birlikte üretimlere doğru...

Bugünlerde Berlin'in 750. kuruluş yıldönümü şenlikleri başlıyor. Yıllık bir program dizisiyle kutlanacak olan bu yıldönümünde, Türk kültürel ve sanatsal etkinliklerine de hayli geniş yer veriliyor. Önce, Berlin'de yaşayan Türk aydın ve sanatçıyla hazırlamaya çalışılan ancak bu başarılımayınca Berlin Kültür Senatosu'nun kararlarıyla şekillenen program; Yıldırım Gürses yönetiminde çok sesli Türk sanat müziği konseri, Mevlvi ve Folklor gruplarının gösterileri, Gaziantep yoresi Bakır İşleme sergisi, Olgunlaşma Enstitüsü'nün moda gösterisi gibi etkinlikleri içeriyor. Bunlara ek olarak yağlı güreşler ve deve güreşleri de program içinde yer alıyor. Ayrıca Berlin'li kimi sanatçının yapıtları da sergilenecek: Sayalı Dadaş'ın Götz Bernau'yla, Adil Aslan'ın Carlo Domeniconi'yle Kammerorchester eşliğinde, Tayfun Erdem ve Özay'ın kendi grupları eşliğinde konserleri, Metin Talayman, Ergin İnan, Mehmet Aksöy, Azade Köker, Gülen Artun ve Seyit Bozdoğan'ın katılımlarıyla resim ve yontu sergisi bunlar arasında. Yapılan bir açıklamaya göre Aziz Nesin, Pınar Kür ve Refik Durbaş da Türkiye'den çağrıllar.

Berlin, Federal Almanya'da Türk işçilerin en yoğun olarak bulunduğu

kentlerden biri. Berlin aynı zamanda Orta Avrupa'nın en yoğun kültür sanat akışının yaşadığı bir büyük kent. Sanatta, yazından müziğe dek Türk sanatçılar da kentin yoğun yaratıcı ortamına katkıda bulunuyorlar.

YANIT BULAMAYAN SORULAR: I...

Ancak sanatçıların katkısını salt yaratıcı ortam için düşünmek yeterli mi sorusu geliyor akla. Acımasız büyük kent ilişkilerinde bunalan işçinin yanlarında soluk alıp veren sanat ortamını, bu ilişkilerden soyutlamak olası mı? Kendine bir yaşam biçimi tutturmayı çalışan, çoğunlukla köy kökenli işçi ve ailesinin kavgasına katkıda bulunmak asal gerekliliklerden değil mi? Göçmen işçinin yaşam kavgasının açazı nedir?

Şöyle bir bakıldığından görülmüyor ki, göçmenlikte "geriye dönme" umarsızlığı tek umar, çözüm olup çıkmıştır. Göçmen işçi yıllarını bu amaca

ründürüp geçirmekte, yaşamını yaşadığı yer ve zaman için düzenlemek yerine, yaşayacağı yer ve zaman için adeta saklamaktadır. Üstelik "geriye dönme" zamanı geldiğinde bunun, sözcük anlamıyla çakışmayan bir gerçeklik olduğu fark edilmektedir. Çünkü artık, ne "geri dönen yer" bırakılan yerdir, ne de "dönenler" yıllar önce gelenler.

Bırakılan yerde, yaşanan hızlı sosyolojik değişimini getirdiği bazı erozyonlarla değerler farklılaşmış, bambaşa bir yapı olmuşmuştur. Göçmen işçi ise Anadolu'nun çeşitli yörelerinden taşıyip getirdiği kültürel yapısı ve değerleriyle, sanayı toplumunun yabancılaşmış, nesnelleşmiş insan ilişkileri içinde tutunmaya çalışmaktadır. Bu nedenle başka bir kültürel kimliğe geçiş süreci yaşamaktadır. Yani "dönen işçi" dönüğü aşamada yıllar önce "giden işçi" den farklıdır artık.

Böylesine bir değerler çatışması ve "dönme" - "kalmak" ikilemi içinde, kendisine dayatılan yabancılar politika-

Berlin Metrosunda Türk temizlik işçileri, gece saat: 01.30

Foto: Gert von Bassewitz

siyla çekişmek zorunda olan bir toplumun sanatcisidir buralardaki sanatçılar. Dolayısıyla göçmen işçilerin yoğun yaşadıkları ülke ve kentlerde sanatçıların ve (kuşkusuz) aydınların sosyolojik kimlikleri bu anlamda önem kazanıyor. Konumları Avrupa'da bir sanatçı olmanın çok üstünde bir sorumluluk yükliyor bu insanlara. Göçmen işçinin yeniden biçimlenmekte olan kültürel kimliğini yönlendirmek, çeki düzen vermek görevi ilerici aydın ve sanatçılara düşüyor.

Bu bağlamda, Berlin'de bulunan sanatçılara "Berlin'de - Berlin özelinde Almanya'da - yaşayan insanların kültür sanat yaşıtları nasıldır? Ne tür etkinliklerle beslenmektedirler" şeklinde bir soru yöneltildiğinde alınan yanıtlar

Göçmenlikte "geriye dönme" umarsızlığı tek umar, çözüm olup çıkmıştır. Göçmen işçi yıllarını bu amaca göre sürdürüp geçirmekte, yaşamını yaşadığı yer ve zaman için düzenlemek yerine, yaşayacağı yer ve zaman için adeta saklamaktadır. Üstelik "geriye dönme" zamanı geldiğinde bunun, sözcük anlamıyla çakışmayan bir gerçeklik olduğu fark edilmektedir. Çünkü artık, ne "geri dönen yer" bırakılan yerdir, ne de "dönenler" yıllar önce gelenler.

doğrusu pek umut verici görülmüyor. Gültekin Emre söyle yanıtıyor bu soruya:

"Burada yaşayan Türkler kapalı yaşıyorlar. Giderek yerleşme sürecine girmesine ve ekonomik durumların belli seviyede olmasına karşın, yaşanan hep Türkiye'dir. Almanya'nın ortasında bir ada oluşturuyoruz. Almanca ve Alman çemberi içinde bir Türkiye! Bir yanınız köy ve kasabalarla uzanırken, bir yanınız kenteşmede. Türkler arasındaki kültür seviyesi çok düşük. Okuma yazma oranı çok düşük. Bu tür insanların arasında Türk aydınları çok büyük sayilar oluşturuyor. Aydın sayımız öğretmenlerin halini düşününce, aydınlarla sıradan insanlar arasındaki sınırın yakınlığı beni nasıl ürkütüyor... Öğretmenler dedim, çok azı kitap okuyor, dergi izliyor ve sanatsal etkenliklerde bulunuyor. Üçyüzün üzerinde Türk öğretmen var Berlin'de, sanatsal etkinlikleri canlandıracak bir sayı. Oysa resim sergilerinde, konserlerde, tiyatroda ve okumalarda çok az öğretmen görevbilirsiniz. Nerededir ötekiler?"

Bu konuda Sema Poyraz ise şunları söylüyor:

"Bence burada yaşayan Türklerin kültürel faaliyetlerini gerçekten desteklemek istemiyorlar. Türk kültürünü folklor ve mutfağı kültürle sınırlamak istiyorlar. Ya da burada yaşayan Türkiye'li sanatçılardan belirli konularda yapıt vermelerini istiyorlar. Kafalarındaki, klişe Türk imajını destekleyen projeler istiyorlar. Örneğin bir sanatç-

çası gibi devinip duruyor. Sosyal yaşamalarını genellikle ev gezmeleri, düğün dernek törenleri dolduruyor. Bir de, kendi içine oldukça kapalı dinsel kesim, kendini dine vererek, ya da böyle görünürek ayakta durmaya çalışıyor. Ne yazık ki, halkın sosyal yaşamı değerli hiçbir şeyle beslenmiyor. Toplumu gerçek anlamda etkileyebilecek çalışmada bulunmak da buradaki sanatçının çapını aşıyor kuşkusuz... Hiçbir yerde toplumumuz onde değil... Ortada görünen kişiler var. Eh bir iki gülle de baba olmuyor."

Sanatçılar herbiri kendi alanında izleyicileriyle buluşurlarken, göçmen işçinin kültür sorunsalına yaklaşımında bir ortak bakış bulmanın çabası var mı? Tahsin İncirci'nin yanıtı şu:

Berlin-Kreuzberg'de bir Türk Çocuğu

nin yapısını hiçbir zaman objektif olarak değerlendirmiyorlar. 'Bir Türk olarak iyi yapmış' şeklinde bir yaklaşımı oluyor'

YANIT BULAMAYAN SORULAR, II...

Almanların kültürümüzü nasıl algılayıp sunmak istediklerinden çok, bizim onları nasıl sağlıklı bir yöndece keşfetmemizin tartışılması gerekmek mi? Bu öncelikle bizim, sanatçı ve aydınlarımızın sorumluluğu değil mi? Örneğin 750. Yıl kutlama senliği programı çalışmaları bu bağlamda bir çabanın somutlaştırılması için değerlendirilemez miydi? Böylece, eşit haklar için verilen mücadele bir cephesi de bu noktada oluşturulamaz mıydı?

Göçmen işçiler ve ailelerinden oluşan bu toplum, nasıl bir kültürel sanatsal etkinlikler dizisiyle, benliği doğrultusunda çağdaş duyarlıkların estetik düzeyine öneltilebilir?

Yanıt arayan sorulardan bazıları da bunlar olsa gerek.

Bilim ve Sanat Dergisi adına Berlin'li sanatçı ve aydınlarla yönettiğimiz soruların alabildiğimiz yanıtları, şimdilik böylesi bir çaba için bir birlikteşlik sağlanmadığı doğrultusunda bilgiler içeriye. Oysa biliyor ve umuyoruz ki bu birlikteşlik sağlanabilecek, birlikte düşünmenin yolları bulunabilecektir. Aksi halde, Türk kültürü Berlin kentinin 750. Yıl kutlama şenlikleri ve benzeri etkinliklerde deve güreşine indirgenerek temsil edilmek durumunda kalacaktır. Bunu hak etmediğimizin bilinciyle, birlikte üretimlere doğru...

Foto: Gert von Bassewitz

Yasa Video'ya Ne Getirdi?

Mahmut Tali Öngören

Konumuz "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu". Ama konuyu daha çok "video" açısından inceleyeceğiz. Yasa ne getirdi? Video alanına ve video tüketicisine...

"Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu" genelde bellibaşlı bir amaçla çıkarıldı. Sinemayı, video'nun rekabetinden korumak için... Gerçekten de video'da sinema filmi tüketimi sinemamıza büyük bir darbe indirmisti. Başta korsan kasetçilikle... Orada burada mantar gibi biten "video kulüpler", yurt içinden ve dışından çeşitli yollarla ve "telif hakkı" ödemeden alındıkları yerli ve yabancı filmlerin kasetlerini kiralayarak tatlı kârlar peşinde koşuyorlardı, yillardan beri. Bu korsan uygulama sonucunda bir sinema filmi yapımcısı kimi zaman kendi filminin rekabetinden bile korkar duruma gelmişti.

"SANSÜR" HEM PEKİŞTİRİLİYOR HEM DE YAYGINLAŞTIRILIYOR

Denetlemenin bir başka adı, "sansür". Sansür, sinemada her zaman vardı. Yeni yasaya göre de var. Hem artık salt sinema için değil, video için de var, ses kasetleri (şiriller ve müzik parçalarını içeren kasetler) için de... Yeni yasanın çıkışından sonra da sansür aynı kentin video'lu evlerinde ya da, daha önemlisi, video'lu kahvelerde gösteriliyor. Elbette insanların önemli bir kısmı para verip gösterim düzeni bozuk, kışın soğuk yazın sıcak sinemaya gideceği yerde, ya evindeki video'da aynı filmi rahat izlemeyi yeğleyecek... Ya da her gün takıldığı kahvede, hem ücretsiz olarak, bu filmi izleyecek... Sonuç: Filmin yapımcısı, bırakın kârı, masraflarını bile çıkaramayacak duruma düşüyor. Ama öte yanda, aynı film, onu kasetleyenlere ve dağıtanlara, hatta video'sunda gösterildiği kahvehane sahibine bile kolay gelir sağlıyor.

ANAP Hükümeti bu yasayı genelde film yapımcılarının dörtüleriyle hazırlamıştı. Korsan kasetçilikten en çok zarar görenler bu film yapımcıları idi. Sinema sansürü ise film yapımcıları için genelde bir "güvence" olarak kabul edilmişdir. Sansüre uygun içerikte film

yapılırsa, bu film sansürden geçer ve yapıcı da filme yatırıldığı parayı sokağa atmazına emin olur. Ama eğer sansür uygulaması kalkarsa, yapıcı bundan çok da hoşnut olmaz. Çünkü sansürden geçen film, bir çeşit gösterim güvencesi almış demektir. Şimdi, yeni yasa bu "güvence"yi yine sağlıyor. Üstelik, aynı sansür uygulaması, yine "denetim" adıyla yerli ve yabancı filmlerin "tescil" zorunluğunu da getirerek film yapımcılarının haklarını video'ya karşı da koruyor. Bir başka anlatımla, bu yeni yasa "film yapımcıları"nın çıraklarını korumak için hazırlanmış izlenimini vermektedir.

VIDEO KULÜPLERİNE BİR PARMAK BAL

Öte yanda, yeni sinema yasasını hızırlamış olan Kültür ve Turizm Bakanlığı piyasayı tutmuş kimi video kulüplerinin çeşitli çıraklarını korumayı önemseyerek onlara da bir parmak bal vermemi ihmal etmedi. Bir kez, Bakanlık telif hakkı olmayan sinema filmlerini geçici olarak tescil etmektedir. Özellikle yabancı filmleri de içeren bu durum, gerçekten ANAP Hükümetinin korsan kasetçilik desteklediğini gösteriyor. Bu duruma nasıl gelindi?

Yasaya uygun olarak hazırlanan yönetmeliklere göre 4 Mart 1987 günü yeni "isetme ruhsatı" ile çalışmalarını sürdürmeye başlayan video kulüpler, kiraya verdikleri kasetlere "bandrol" yapıştırılmasını sağlamak zorundalar. Ne var ki, Bakanlık 4 Mart'tan önce ivedilikle bir tebliğ çıkardı ve yapımcısı bulunmayan ya da yapımcısı belirlenemeyen yabancı sinema ve TV filmlerini ve müzik yapıtlarını görüntü ve ses kaseti ile kiraya veren video kulüplere ve işletmecilere 4 Eylül 1987 gününe dek "geçici bandrol" verileceğini açıkladı. Bu ne demekti?

Yanıt şöyle verilebilir: Hükümet geçici bandrol verdiğiinde, bu yapıtların

telif haklarının bandrol almak isteyen video kulüpte ve işletmecide bulunup bulunmadığını bilmemektedir. Çünkü bu türde geçici bandrol alan video kulüpler ve işletmeciler, bandrolu yasa çıkmadan önce ellerinde bulundurdukları film stokları için sağlamak istemektediler. Hatta bu stokların silinmemesi için de uzun sürelerden beri Bakanlık üzerinde etkili olmaya çalışıyordu. Bu tür filmler, video kullanımını Türkiye'de yaygınlaşmaya başladığından beri korsanca uygulama ile video kaset içinde tüketiliyordu. Ödül alan bir yabancı film ya da dışarda sinema gösterimine giren yeni bir başka yabancı film, derhal gizlice ve kolaylıkla Türkiye'ye sokuluyor ve kasetlenip piyasaya çıkarılıyor. Yeni yasanın hazırlanmasının bir nedeni de sözde bu durumu engellemekti. Ama şimdi yasa çıkmış ve eldeki yapımcısı bilinmeyen ya da bulunamayan filmlerin piyasadan kaldırılması için 4 Mart'a dek 6 aylık bir süre tanınmış, tam bu süre biterken de 4 Eylül 1987 günün dek ek 6 aylık sürenin daha tanındığı açıklanmış ve üstelik son 6 aylık süre içinde de, bu kez Hükümet'in kendisi yapımcısı bulunmayan ya da belirlenemeyen filmlerin kasetlerine bandrol vermeye başlamıştı. Bir başka anlatımla, şimdi Hükümet bu konuda korsanlığı 6 ay süreyle eline almış oluyordu. Dahası da var. Geçici bandrol için Bakanlık tarafından toplanan para da geriye ödenmiyor. Böylece Bakanlığın kasasındaki paranın miktarı da giderek artacak. Bir başka resmi korsanlık sonucunda...

Film yapımcılarının desteği sonucunda sinemadan para kazananların haklarını korumak amacıyla ANAP Hükümeti tarafından çıkarılan yasa, video kulüpçilerini güçlendirmiştir. Bunu gören ANAP Hükümeti, şimdi de video kulüpçilerini desteklemek amacıyla yasaya uygun bir yönetmelik ve bu yönetmelik işliğinde hazırlanan bir açıklama ile ikinci bir 6 aylık süre tanıyor, geçici bandrol veriyor ve korsanlığı bu kez kendi yükleniyor. Ama ANAP Hükümeti'nin sağladığı bu ayrıcalığın tüm video kulüp işletmecilerinin işine yaraması olanağı olamadı. Yeni yasanın video kulübü işletmecilerine getirdiği parasal yükümlülüğün altından her işletmeci kalkamazdı. Her şeyden önce yabancı filmlerin telif ücretlerini tüm video işletmecileri yüklenemeyecekti. Üstelik bandolsuz video kaseti kiralayan kulüplere, her kaset için 10 bin lira para cezasının yanı sıra, 2 mil-

yondan 5 milyona kadar ağır para cezası da kesilecekti. Tüm bu yükümlülükler, korsan kasetçilik yapan ya da birer küçük işletme olan kulüplerin kâpanmasına yol açtı. Hatta bir sava göre salt İstanbul'da 200 kadar video kulüp kapandı. İzmir'de kapananların ise 100 dolayında olduğu söyleniyor. Bir video kulüp açmanın malyeti ise 15 milyon dan başlıyor artık.

Gerçi filmlerin telif hakkını ödemeden kasetleyip kiralayan ve korsanlık yapan ya da yeterince sermaye birikimine sahip olmadan kasetçiliğe başlayan kulüplerin kapanmaktan başka çareleri bulunamazdı. Ama öte yanda, yeni uygulama ile video kaset piyasasında da tekeliğin başladığı ve işin çok az sayıda video şirketi tarafından yürütüleceği anlaşıyor.

VIDEO İZLEYİCİLERİNİ ŞİMDİ NE BEKLİYOR?

Tüm bu karışık uygulama sonucunda video tüketicisinin karşılaşacağı durum nedir? Yasa'dan önce video piyasasında en nitelikli ve yeni yabancı filmleri bulmak olanaklıydı. Gerçi bu filmler korsan kasetçilikle getiriliyordu. Şimdi her kaset için "bandrol" zorunluğu getirilince, video için yabancı yeni film dışalmacılarının büyük miktarlara varan "telif hakkı" ücreti ödemeleri gerekiyor. Bu, hukuk devleti anlayışına uygun bir uygulama. Ne var ki, yeni ve nitelikli yabancı filmler için büyük miktarlara varan "telif hakkı"ni ödemeye dışalmacılar yanaşmıyorlar. Sonuçta da video piyasasına daha şimdiden "telif hakkı" hiç yüksek olmayan niteliksiz yabancı filmler çıkmaya başlamış du-

rumda. Söz konusu yabancı filmlerin tanıtımında yönetmenin ya da oyuncuların adlarına bile yer vermiyor, video kulüpler. Ayrıca, bu tür filmlerin konuları şiddet ve cinsellik sömürüğünü içeriyor. Görüntüde silah kesinlikle var. Cinayetler, kan, irza geçme, yağıma, yikım ise ön planda.

Özellikle 12 Eylül'den sonraki yönetmelerin hiç uygun görmeyeceği sanılan ve eski ya da yeni sansürün özellikle yasaklamak isteyeceği düşünülen "icevik", bu değil miydi? Gençlerimizi "şiddet"ten ve cinselliğin sömürüğü görüntülerden korumak, 12 Eylül yönetmelerinin, şiddetle savundukları bir görev sayılmamış mıydı? Sinemada ve özellikle de televizyonda gösterilen filmlerde ise en hafif cinsellik temasını işleyen sahneler büyük bir özenle kesilmeyi miydi? Ama işte beceriksizce, bilinçsizce ve çeşitli yanlışlıklarla girişilen bir uygulama sonucunda, yeni yasanın yürürlüğe girmesyle video kasetlerdeki filmler "sansür"ün sözde "kötü" dediği her şeyi video tüketicisinin önünden sırıltıyor. Eskiden bu işler "yasadı" yapıldı. Şimdi ise aynı iş "yasal" olarak gerçekleştiriliyor.

Kıracası, yeni yasa bir 6 aylık süre için kaset korsanlığını hükümete devretmiş, yine hükümetin bu 6 aylık süre içinde tatlı bir kâra konmasını sağlamış, belli film şirketlerini video'nun rekabete karşı koruyucu önlemler getirmiş, ama bu arada video piyasasında tekelleşmeye yol açmış ve video izleyicisini de en kötü yabancı filmlerle karşı kırışa bırakmıştır. Yaşadığımız dönemde başka türlü bir durumla karşılaşmamış da olanaklı değildi zaten. □

Okuyucularımızdan

Basın Yayın

- "Düşün" neler yok "Yeni Türkiye"de
- "Günaydın" demek her "Sabah"
- "Hürriyet" "Güneş"ine
- laik bir "Cumhuriyet" için.
- En "Son Havadis" bu,
- "Milliyet"ci bir "Düşünce"ye
- "Tercüman" bir ceride "Yankı"lanır
- "Tan" atanda Bakanlıklarda
- "Bilim ve Sanat" kovulsa da resmi kurumlardan
- "Gün" "Yarın"ki "Yeni Gündem"imizdir
- "Nokta".

Ercan Eyüboğlu

Kahraman Fotoğrafçı Örgütçülere Karşı

Hüseyin Caner Fidaner

Yetmişli yılların başında sinemamız za damgasını vuran bir Yeşilçam akımı vardı. Bu dönem filmlerinde erkekler ya esas oğlandır ve "iyi" şablonuna uyar, ya da örneğin kaçakçı patron ve fedaileri ve "kötü" şablonuna uymaktadır. Kadınlar derseniz, ancak bir erkeğin yanında var olabilen, kimiksiz ve kişiksiz yaratıklar olarak anlatıllar. Yetmişli yılların sonlarına doğru, Yılmaz Güney'le birlikte, sinemamızda Yeşilçam-dışı gerçekçi bir akım doğdu. İzleyicinin de artan desteğiyle bu gerçekçi akımın yıldan yıla etkinliğini artırdığını gördük. Seksenli yılların bütün savlı filmleri, bu akımın gelişmiş bir uzantısı olarak görülebilir. Gerçekçi nitelikler, çok satışı filmleri de etkiledi. Bu durum aslında hem neden, hem de sonuca. Gişe kaygısının ağır bastığı gıldürü filmlerine olsun, türkücü filmlerine olsun, "sosyal içeriğin" katıtırlığını gördük. Belki bu gelişmede, Yeşilçamın geleneksel seyircisinin televizyondaki Dallas dizisinden başını kaldırıramaz olmasının da payı vardır. Sonuç olarak gerçek Yeşilçam melodramları sinema salonlarından TV dizilerine ve "TV'de Türk Sineması" saatlerine aktarılmış oldu.

Sinemamız, elbette, zorlulu olarak gerçekçi çizgide kalabildiği ölçüde gelecektir. *Prensес'in*(*) biçim özellikle bunun tam tersini gözlüyor. Filmde "iyi" fotoğrafçı, kişiksiz Nevres'i (yani "Prensес'i") "kötü" örgütçüden "kurtarıyor". Sinan Çetin, eski filmlerde (örneğin Çiçek Abbas'ta) kullanıldığı çok daha gelişmiş biçim yapısını *Prensес'te* neden kuramıyor? Bunun tek nedeni, filmin kaynak-

"*Prensес*" filminin geleceği için bir umut kapısı var: İstanbul'un her fetih yıldönümünde "Fatih" filmini, her ramazanda "Çağrı" filmini programına alan TRT bakarsınız *Prensес'i* de keşfeder ve her yıl eylül ayında gösterir!

landığı ideolojik kurguda aranmalı. Filmin ideolojik yapısı, yanlış ve aşılımış varsayımlardan yola çıkıyor. Bu felsefe gerçek bir film üretmeyeceğini için de görüntülerle sözler ayrı kanallardan ayrı birer "film" ortaya çıkarıyor. Yani bir yandan Yeşilçam görüntülerini izliyor, öte yandan yönetmenin sözlerini dinliyorsunuz.

Filmin düşünsel yapısının dayandığı ve temelden yanlış olan önermelerden başlıcaları şunlar:

1. İnsanlar, dünya görüşlerine göre ikiye ayrılır: Özgür olanlar ve bir gruba ya da ülküye bağlananlar. (Yanlış: Gerçekte, insanlar değil, ama dünya görüşleri ikiye ayrılır: Her olguda madde sel gerçeklige öncelik tanıyan materyalizm ile düşüncenin ya da ruhun belirleyiciliğini savunan idealizm. Bu açıdan, *Prensес'te* birbirine seçenek olarak sunulan kişilerin her ikisi de bir düşüncenin ürettiği karakterlerdir, bu nedenle de gerçeklikleri oluşamıyor, "iyi" ve "kötü" olarak kalıyorlar.)

2. İnsanlar istedikleri dünya görüşünü kendileri seçerler. (Yanlış: İnsanların dünya görüşleri, içinde bulundukları toplumsal koşulların ürünüdür. Filmde bu koşulları hiç göremedigimiz için,

kişiler birer 'resim' olarak kalıyor. Filmde fotoğrafçının Nevres'i ilk gördüğüne "Müthişsiniz! Müthiş bir resimsiniz!" sözleri de bunu anlatıyor.)

Filmde bu iki temel yanlış, daha özel yanlışlar halinde yineleniyor. Örneğin, filme göre insanlar dünya görüşlerini "özgür olarak" seçebiliyorlarsa, ki mi toplumsal çalkantılardan şu ya da bu görüşü seçmiş kişiler, ya da doğrudan doğruya o görüş, o düşünce sorumlul olmalıdır. Oysa gerçekte toplumsal ortamı yaratan düşünceler değildir, ter sine düşünceleri, ya da düşüncenin akımlarını toplumsal ortamlar yaratır. Eğer filmin yanlış ideolojisini doğru kabul ederseniz, toplumsal kargaşalardan korunmak için düşüncelerin ya da beğenmediğiniz şekilde düşündenen kişilerin baskı altına alınmasını da kabul etmiş sayılırsınız. Zaten *Prensес'te*, örgüt, eylem, halk gibi sözcüklerin yakın geçmişte, sık sık duyduğumuz kimi bildirildikine koştur olarak, yanlış ve yanılıcı anıtlarda kullanılmış olması bir rastlantı değildir.

Prensес'in en önemli çelişkisi de burada zaten: Filmin kahramanı olan "kahraman fotoğrafçı" istediği kadar "şahsi ve özgür" bir yaşam peşinde olduğunu ileri sürek toplumsal sorumluluk ve bağlanmalardan kaçınır, sonuçta film şimdiden geversizleşmiş bir siyasal yaklaşma hiç de "şahsi ve özgür" olmayan bir şekilde bağlanıyor. Böylece *Prensес*, Yeşilçam görüntülerini eşliğinde yapılan kuru bir idealist propaganda konuşması olmaktan ileri gitmemiyor.

Yine de filmin geleceği için bir umut kapısı var: İstanbul'un her fetih yıldönümünde *Fatih* filmini, her ramazanda *Çağrı* filmini programına alan TRT bakarsınız *Prensес'i* de keşfeder ve her yıl eylül ayında gösterir! □

Soluğunu Yitirmeyen İtalyan Sineması

Haldun Armağan

Ülke sinemaları ve akımlarına kısa ca bir göz atmak bile, İtalyan sinemasının her zaman özgür ve özgün kalabilmeye başarısı gösterdiğini ortaya çıkarmak. Güzel bir raslantı sonucu, Ekin-Bilar tarafından düzenlenen sinema seminerlerinin "İtalyan Sineması" bölüm ile İtalyan Kültür Ataşeliğinin hazırladığı İtalyan sinema haftası, aynı günlere denk geldi ve bir görüş, bir yorum olarak ortaya attığımız düşünelerin somut örneklerini izleme şansına sahip oldu.

Haftanın açılış filmi, Federico Fellini'nin "Ginger ve Fred" filmi ile yapıldı. Fellini'yi çok sever ya da hiçbir yönüyle uyuşamazsınız; ama bir başka gerçek de, Fellini'ye kayıtsız kalınamayacaktır. Bir zamanların ünlü dansçıları Fred ile Ginger, aradan yıllar geçtiğinden sonra, yeniden anımsanmanın verdiği duygusalıklı nasıl bir psikoloji içinde olurlar? Hele bu dansçılar, gerçek Ginger ve Fred'in ad ve ününü kulamıyor... Fellini bu soruyu ortaya atıyor ve nostaljik bir yaklaşımla, iki dansçıyı bir yılbaşı eğlence izlencesinde biraraya getirmeyi deniyor. Aradan geçen yıllar, TV'nin insanların adeta düşünmekten alıkoyduğu bir tablo ortaya çıkarmıştır.

Fellini'nin filminde, TV tutsaklığını ilişkin unutulmaz sahneler, eşi Giulietta Masina ve Marcello Mastroianni'nin yarattığı Ginger ve Fred tiplemeleri; toplumsal eleştiri, mizah, nostalji ve düşümsellikle yüklü bir dünya bizi içine alır.

İtalyanların, duyguda sinir tanımazlığı ve düşümsellikte diğerlerine göre önemli ölçüde ileride olduğu gerçeği, "Ginger ve Fred"den sonra "Balo"da kendisini gösteriyor. Bir dans salonunda 1935'lerden başlayıp, günümüzde dek tarihi anlatmak ve sinema tadını bir an bile yitirmemek: İşte "Balanda, Ballando"; "Danstan Dansa" ya da "Balo"....

İtalyan sinema haftasının başyapıtı ise Francesco Maselli'nin "Aşk

Fellini, "Ginger ve Fred"

"Öyküsü" filmiydi. Sanırım, bugüne dek yapılmış "üçlü aşk" öyküler arasında en anlamlısı ve en özgün "Aşk Öyküsü". Benliğini bulma savaşı veren ve ekonomik koşulları zorlayarak, kendi yaşamını kurmak isteyen bir genç kızın tutkuları; iki gence birden aşık olmaktan kaynaklanan sorunlara yenik düşmesi ile yeni bir boyuta açılıyor. Yaşama son derece bağlı, kurallarını kendisi yaratan ve sevdigi iki erkeğe de kimliklerini bulma fırsatı veren bu yürekli kız; iki erkeğin birbirlerini rakip olarak görmek yerine, kişiliğini kazanmış bir olgun insan gibi davranışlarını sonucu, kendisinin hazırladığı ve oluşturduğu bu ortamda hiç bir yerde kalmadığını görerek, yaşama olan bağlılığını yitirir. "Aşk Öyküsü", İtalyan duyarlığının en son örneği ve CINECİTTA'nın büyük bir bunalım içinde olduğu, artık film yapılamaz hale gelindiği kaygıları arasında ortaya çıkıren bir tansık sanki...

Film haftası Mario Monicelli'nin "İnşallah Kız Olur" adlı sevimli filmi ile sona erken; İtalyan sinemasının içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerin yarattığı olumsuzluklardan etkilenmesine karşın, dünya sinemaları içinde soluğunu biraz olsun bile olsa yitirdiğini kanıtlıyordu. □

Sahici İnsanlar

Mümtaz İdil

"Kapitalizm iktisadiyatın inşafında öyle bir merhaleye varır ki, bu son merhalesinde yalnız cansız eşya değil, fakat aşk, sanat, ilim, vs. gibi şeyler de tipki kundura, diş macunu, kumaş ve traktör gibi piyasaya tabi, üzerinde ticari muameleler yapılan birer emtia, mal hâline gelirler."⁽¹⁾

Bir sanatçı umutla beslenir. Sanatın hangi dalı ile hangi akım içerisinde ugraşırsa uğrasın, ürününü kendi dışındaki dünya için yaratma yoluna gider. Ama sanatçı, kendisine bu sıfatı kazandıran özellikleri toplumdan almıştır. Yaşamın herhangi bir döneminde, bilinmeyen bir biçimde var olup, ardından yine bilinmeyen bir biçimde yok olan "üstün insan" değildir sanatçı. Kısacası, sanatçı varlığını toplumsal ilişkilerle borçludur ve bu ilişkiler ile yönlenir.

Sanatçının toplumsal ilişkiler içindeki "aktivitesi" ve toplumla yakın ilişkisi, kendi dışındaki dünya ile olan ilişkileriyle sanatı arasında bir köprü oluşturacaktır. Sanatçı toplumla ne kadar ilintiliye ya da kendi dışındaki dünya ile ne denli içiçeyse, sanatı da o denli "etkin" olacaktır. Kuşkusuz, burada sözü edilen etkinlik, olumluluk anlamında kullanılmamıştır, çünkü olumluluk, "etkinliğin" kazanımından sonra ayrı çaba gerektiren bir aşamadır. Ancak, bu yazı çerçevesinde, yalnızca kendi dışındaki dünya ile ilgilenmenin yarattığı "etkinlik" üzerinde durmakla yetinilecektir.

"Küll'i, küll'in ahengini, mimarını yapamadıkta sonra insan sanatkâr olur muymuş?"⁽²⁾

Öte yandan, bir insana kendi dışında da bir dünyadan var olduğunu göstermenin bir yolu da kültür ve sanattan geçmektedir. Yani bir sanatçının prototipini yaratabilmenin de ilk koşulu, kültür ve sanat ortamının -en özgür anlamda- varlığıdır. Böyle bir ortamın olmadığı ya da en az sınırlandığı toplumlarda bireyler, farkına bile varmadan, bulunukları ortama yabancılabilir. Ancak -belki de savunma mekanizmasının getirdiği zorlamadan- kendi kendileriyle sınırlanan insanlar da, soyut bir çıkış yolu bulmaktadır.

lar. Genellikle tanrıyla "ikame" edilen bu boşluğun bir ucu da "nihilizm"dir. Bugün Türkiye'de yaşatılmak istenen budur.

İleri kapitalist ülkelerde "umut" yok edilmiş, "umut" taşımaya kalkan insanlar da yalnız bırakılmışlardır. Ancak çarpık kapitalizmi yaşayan ülkelerde "umut" bastırılmış durumdadır.

Bu nedenle de baskı altındaki potansiyel, tüm "yabancılıştırma" çabalar-

rına karşın, kendisine bir çıkış yolu bulma eğilimindedir. Kuşkusuz, kültür ortamından uzak tutulan bu potansiyel, kolaylıkla yönlendirilebilecek kıvamdadır. Sonuçta, daha önce değişik biçimlerde karımıza dikilen faşizm bu kez de "cennetin anahatları" olarak kendini göstermektedir.

Yalnız bırakılmış bir insan, bu metindeki adıyla "depolitik" insan, şu anda yeryüzünde varolan en büyük tehlike nükleer tehlike olduğunun farkında değildir. Değildir çünkü böyle bir tehlikeken ne denli yakınında olduğunu bilmeyordur. "Nikola ve Aleksandra" filmini seyreden, ama o dönemi bilmenin bir insan haklı olarak "bolşevik" düşmanıdır ve "beyazların" hiç olmazsa Aleksandra'yı kurtarıp, babasının ona tanımadığı şansı veremedikleri için haklı olarak lanet yağıracaktır. Tabii ki Polonya'yı iki saat içinde teslim alan Hitler, herşeye karşı bir kahraman sayılıacak, Karl Attman takma adıyla "Lyon Kasabı" Klaus Barbie'yi bütün dünyanın gözü önünde Bolivya'ya kaçırın Amerika, Avustralya cumhurbaşkanı bu arada eski nazi Kurt Waldheim'i "sade vatandaş" olarak ülkesine sokmadığı için ayakta alkışlanacaktır.

Bu Spartalı zihniyetidir. Sakatların, korumasızların, çelimsizlerin öldürdüğü, yalnızca bedensel güçlerinin yaşama hakkı olduğu savaşçı Spartalı zihniyeti. Ama Atina'nın Sparta'dan bin yıl daha fazla yaşadığı, üstelik bunu Sparta'dan kaçan "ölüm mahkumlarla" başardığını da bilmeyordur "depolitik insan".

"Bize sahici insanların içini, dışını, kavgalarını, ihtiraslarını anlatan bir edebiyat lâzım."⁽³⁾

Adı Sheila Cassidy. Yazarlıkta hiç bir iddiası olmayan bir tıp doktoru. Üstelik, koyu katolik. Şili'ye plastik cer-

rahi ihtisası yapmak üzere geldiğinde, Salvador Allende iktidardadır. 11 Eylül 1973'te Allende devrilip de Pinocchet faşizmi iktidara geldiğinde, Sheila'nın o sabah ilk düşündüğü, İngiltere'den beraberinde getirdiği köpeğinin karnını nasıl doyuracağıdır. Böylesine "apolitik" bir katoliğin Şili'de yaşanan insanlık dışı olaylardaki tanıklığının anlatımıdır. İnanıyorum ki Biz Kazanacağımız"⁽⁴⁾ kitabı.

Teknik olarak bir romanı andırmakla birlikte bayan Cassidy'nin kitabı tüm içtenliğiyle başından geçenleri anlatıldığı bir belgeseldir. En geçerli siyasi seçimin "İsa'ya inanmak" olduğunu savunan bayan Cassidy'nin tanık olduğu dehşetin boyutları öylesine büyütür ki, kitabının sonuna doğru bir marksistin inancı ve sabri ile kendi felsefesi arasındaki ayrimı ortaya koyamaz hale gelir. Kitabın başında koyu katolik olarak kendini tanıtan Sheila Cassidy'yi kitabın sonunda koyu bir marksist olarak görmemek, Şili'de yaşananların nesnel bir gözle okura aktarılması açısından ayrı önem taşımaktadır.

Şili'de yaşananları ve dönen "dolaplari" daha iyi anlamak açısından Sheila Cassidy'nin kitabı okumanın bir anlamı yoktur. Zaten bunu kendisi de önsözünde açıkça belirtir. Kitap, inancın gücünü ortaya koyması açısından anlamlıdır. Sheila Cassidy, tanrıya inanç ile her hangi bir "şeye" inanç arasında temelde bir fark olmadığı bilincine varmıştır ve kişi neye inanırsa inansın, bunu öncelikle "insan" sevgisiyle temellendirmek zorundadır. İşkenceye direnmek, önce başkalarını kurtarmak adına yarlıtırsa, bunun temelinde yatan sarsılmaz inancdır. Sheila Cassidy'nin kitabı, ister katolik olsun, ister müslüman olsun isterse marksist, insanın öncelikle davasına sahip olması için inanması gerekliliğinin bir anıtı olarak okunması gereken bir kitaptır.

"İnsan, insanların uzaklaştıkça tıtmakla, karışıklığa, karışıklığa, uydurmasına kayar."⁽⁵⁾

Sheila Cassidy'nin kitabı bir sanat yapıtı mıdır? Eğer sanat, yalnızca güzel biçimler yaratmaksa, hayır. Ancak öte yandan "güzel biçimler yaratmanın" gerekliliğini de ortaya koyduğunu muzda, Cassidy'nin kitabı yine bir sanat yapıtı olma özelliğini taşımıyor. Sanat topluma, kesin kanıtlarla dona-

tilmiş bir bilgi yumağı sunmaz. Sanat kişiyi, öncelikle duygusal, ardından düşünsel anlamda kavrayarak, yeni ufuklar kazanmasını sağlamayı amaç edinmiştir. Ancak sanatın bu sınırları belirsiz amacı, sanat üreticisinin ürünü hakkında dileği savunmayı getirebilmesine olanak tanımaktadır.

Dolayısıyla da sanat üreticisi, en soyt yaratımını bile, somut varlıklarla ilişkilendirebilmektedir. Bu belirsizlik, toplumcu sanatçılardır, "once insan" ilkesini dayatmalarına neden olmaktadır.

Oysa, diğer yandan "insan sevgisini" her toplumsal biçimde bulmak mümkünür. Bir başka deyile, 50 milyon insanı ölüme gönderen Hitler'in, kimsesizler yurdunda yaptığı bir denetim sonucunda birkaç çocuğu "zor durumdan" kurtarması da "insan sevgisi" olarak rahatlıkla öne sürülebilir. Böyle bir insan sevgisinin toplumcu sanat için bir anlamı olmadığını açıktır, ancak, "insana sevgi ve saygı" ilkesinden hareket etmek zorunda olan bir sanatçı için ille de Hitler gibi bir "kasabın" örnek olarak ortaya çıkması mı gerekmektedir? Ama ne yazık ki, işkencenin insanları "inim inim inlettigi" toplumlarda "varolmanın dayanılmaz hafifliği"ne歧narak, insanların özel yaşamlarının bile didik didik edildiğini haykiran bir yazar da "insana sevgi ve saygı"nın belirsiz sınırlarında at koşturmaktadır.

"- Ne tuhaf. Şiirde her şeyden çok bu dizeler hoşuna gitti. Oysa şiirin en güçsüz yanlarıdır onlar. Herkes yapabilir böyle şeyleri. İşte bütün ömrümce korktuğum şey budur. Şiirin bu gibi gözalıcı şeylelere başvurmaksızın etkili olması gerekdir. Güzel bir kadın bacağında ince saydam bir naylon coraba benzetilebilir bu. Corap bacağın güzellikini belirlemeli, fakat kendisi görünmemeli."

Sanata tepki -ülkemizde- öylesine körüklenmiştir ki, binlerce şiirin yazılıdığı, binlerce insanın şiirle uğraştığı bir ortamda şiir, "enflasyon" suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Oysa, sanatın bir başka gereği de, sayısız ürünlerden iyilerin doğabilmesidir.

Ancak, şiir yazmanın kulağa hoş gelen sesler dizisi yaratmaktan fark-

gecenin
kanayan
yerinden

SÖZLER

İ bir şey olduğunu da iyi bilinmesi gereklidir. Genel olarak sanatın tüm dallarında egemen olan bu yaklaşım, şiirde kendini daha açık olarak gösterir. Sözelimi romanda "kahraman" romanın belirleyicisi olmamalıdır, öyküde de "konunun çarpıcılığı". "Berlin"⁽⁶⁾ adlı öykü kitabı yazan Tecelli, ilk öyküsü "Yemin"de gerilimle okuru yakalayabilekte, ancak tipki "naylon çorap" gibi, diğer öykülerinde gerilim ögesi düşürken, toplumsal sorunların deşilmesi ağırlık kazanmaktadır. Kitabin ilk izlenimi, ilk öykünün büyük umutlar "vaadetmesine" karşın, akılda kalıcı olan, "buz tüccarlarının" meslek değiştirmesi olmaktadır.

Öte yandan, Ahmet Özer, "Geçenin Kanayan Yerinden"⁽⁷⁾ adını verdiği şiir kitabında, Nazım Hikmet'in "bütün ömrümce korktuğum şey" dediği, süslü dizieler hemen hiç yer vermemiştir. Bir resim sergisini bilinci olarak gezen izleyici gibi kapatıyzınız kitabi: Beyninizde çinlayan dizeler kalıyor, ama ağaçlar daha bir yeşil gelişyor gözünüze, işiniz daha bir çekici, insanlar daha bir sevimli.

(1) Nazım Hikmet, *Sanat ve Edebiyat Üstüne*, Hazırlayan: Aziz Çalışlar, Bilim ve Sanat Yayınları, Ocak 1987, s. 76

(2) A.g.y., s. 34

(3) A.g.y., s. 59

(4) Sheila Cassidy, çev. Gencay Saylan, İnanıyorum ki, *Biz Kazanacağız*, Başak Yayınları, Mayıs 1987.

(5) Nazım Hikmet, *Sanat ve Edebiyat Üstüne*, s. 92.

(6) A.g.y., s. 120.

(7) Tecelli, *Berlin*, Iz Yayıncıları, Ocak 1987

(8) Ahmet Özer, *Gecenin Kanayan Yerinden*, Kerem Yayınları, Mart 1987

Siyasi Baskı Ayı-Mayıs'ı Geride Bırakırken

"Polis, 1 Mayıs 1987 Cuma günü sahibi bulundum Bilim ve Sanat Dergisi'ni de dağıtan ve tıca bir kuruluş olan ETKİN DAĞITIM'ın çalışanlarını gözaltına alarak, dergimizin ve birçok yayının dağıtimini engellemiştir.

"Sistemli olarak yükseltilen kâğıt, posta ve matbaa fiyatları, holdinglerin desteği dışında çıkarılan yâniları her gün biraz daha ekonomik kışkaç altına sokmaktadır.

"Ekonomik baskılara bir de polis baskısı eklenince kültürel yayıncılığın olanakları her geçen gün biraz daha daraltılmaktadır.

"Tüm bu baskilar tekeli Ozal iktidarının özgür yâncılığa karşı tahammüslüğün somut göstergeleridir.

"Nitekim, Etkin Dağıtım çalışanlarının üç gün sonra mahkemece serbest bırakılmaları, polisin keyfi bir uygulama içerisinde olduğunu bir kez daha göstermiştir.

"Ülkemizin düşün ve yayın yaşamı, dizgiden dağıtıma dek her gün biraz daha ağırlaşan ekonomik ve ideolojik bir saldırının alanı haline getirilmiştir.

"İstenilen tek tip düşün, tek tip yayın ve tek tip kültürdür.

"Durum her zamankinden daha vahimdir.

"Kamuoyuna duyurmayı borç bilirim."

Dergimizin sahibi İlhan Alkan, 6 Mayıs 1987 günü basına yaptığı açıklamada bunları söylüyor; düşüncenin öünü kesmek için nelere baş vurulabildiğini sergiliyordu.

"Belli" dergiler üzerinde kurulmak istenen baskılara karşı sesini yükselten yalnızca Alkan değildi, abece dergisinin toplattırılması kararı üzerine dergi adına Ali Bozkurt da aynı günlerde şu açıklamayı yapıyordu:

"İnsanlığın yirmibirinci yüzyıla girmeye hazırlanlığı bir dünyada, ülkemizde hâlâ demokrasinin en temel koşullarından birisi olan düşünce, düşünceyi yayma, basın-yayın özgürlüğünün ağır ceza tehdidi altında olmasını; dergi, gazete ve kitapların anti-demokratik bir dönemde çatırtılar anti-demokratik yasalara dayanılarak toplatılmamasını, yasaklanması; basın mensupları hakkında ağır cezalar istenmesini çağdaşı bir tutum olarak görüyoruz.

"Özal iktidarının basın üzerindeki ekonomik, siyasal baskılardan Türkiye öğretmenlerinin sesi olmayı amaçlayan dergimizin de payını aldığı görüyorum.

Ancak, 12 Eylül'den sonra dernek kurma hakları bile elliinden alınan Türkiye öğretmenlerinin haklı sezi, abece'ye karşı girişilen baskılarla boğulamayacaktır. İnanıyoruz ki, öğretmenler, en kısa zamanda hem demokratik örgütlenme haklarını alacaklar ve hem de yayınlarını özgürce çıkartabileceklerdir. Bu, herkesce böyle biline."

Mayıs sayısı toplatılan bir diğer dergi de Yarın'dı.

Mayıs ayında dergilerin başına gelenleri, saniyoruz, Mehmet Tevlîm'in şu veciz çizgileri çok iyi özetliyor.

Konuya, İsveç Gazeteciler Sendikası Başkanı Östen Johansson'un bu sayımızda yer alan söyleşisindeki bir sözü ile noktalıyoruz: "(Basın özgürlüğünü) her dönemde korumak ve geliştirmek gazetecilerin ve örgütlerinin birinci ve en önemli görevidir."

"BİLİM VE SANAT YOLUYLA..."

Geçen sayımızda yer alan, Güney Gönenç'in Erdal İnönü ile yaptığı söyleşi, kamuoyunda geniş ilgi uyandırdı. Sayın İnönü'nün özellikle TÜBİTAK konusunda söylediğlerinin ve konuya ilgilenmeleri için dergimiz aracılığıyla bilim çevrelerine yaptığı çağrıının olumlu yansımaları oldu.

Bilim ve Sanat TÜBİTAK konusunda ilgisini sürdürdürüyor. Bu ay bir panel düzenliyoruz: Sıra şimdi de TÜBİTAK'ta mı? Paneye tanınmış bilim adamlarımız katılıyor.

Yine geçen sayımızda yer alan, İlhan Tekeli'nin Türk-İslam Sentezi'ne ilişkin makalesi de ilgi uyandıran yazılar arasındaydı. Oktay Akbal, 11 Mayıs 1987 tarihli Cumhuriyet'teki köşesinde İlhan Tekeli'nin bu yazısına ve İnönü ile yapılan söyleşiyeye geniş yer verdi. Sayın Akbal'in "Bilim ve Sanat Yoluya..." başlıklı yazısındaki dergimize ilişkin övüç sözleri bize onur veriyor, güç veriyor.

Sevgiyle, dostlukla...

YARIN

AYLIK
SANAT
EDİTÖRÜ
DERGİSİ

DEMOKRATİK ÖĞRENCİ HAREKETİ

Son Eylemlerin Değerlendirmesi / Eylem Anlayışı Üzerine / Birlik Üzerine / Sosyalist Gençlik Örgütü ve Demokratik Kitle Örgütleri / Tartışmalar...

- BEHİCE BORAN'la Söyleşi
- 15 - 16 Haziran
- 'Yeşilçam Dedikleri Türkiye' Üzerine
- Luis Enrique ile Söyleşi
- Yeni Şiirleriyle: M. Mahzun Doğan
- Gençlik Hareketi Tarihinden: 68 Üniversite İşgalleri
- Yurtdışında Geçtiğimiz Ay

Yazışma ve Havale Adresi : PK 723
Kızılay / ANKARA

Abone Koşulları : Yurtiçi/Yıllık 4.800 TL.
Altı Aylık 2.500 TL. Yurtdışı/Yıllık 41 DM. Altı Aylık 21 DM.

Necatı SELİMAN

36
yaşında
genç bir
sendika

petrol-is
1950 · 1986

HAZİRAN SAYISI ÇIKTI

DİSK AÇILMALIDIR
Kampanyasına çağrı

Sol parti, birlik, demokrasi ve cephe tartışmaları Sadun Aran / Avrupa Topluluğu ve işçi sorunları Mustafa Alpdundar / İşçi emeklilerinin istismarı Anayasa değiştirildi!

Van cinayeti-Terörün kaynağı aşırı sağdadır Borç yigidin değil, emperyalizmin kamçısıdır 1 Mayıs 87 değerlendirmesi 15-16 Haziran'ın 17.yıldönümü Amerika'da militarizm

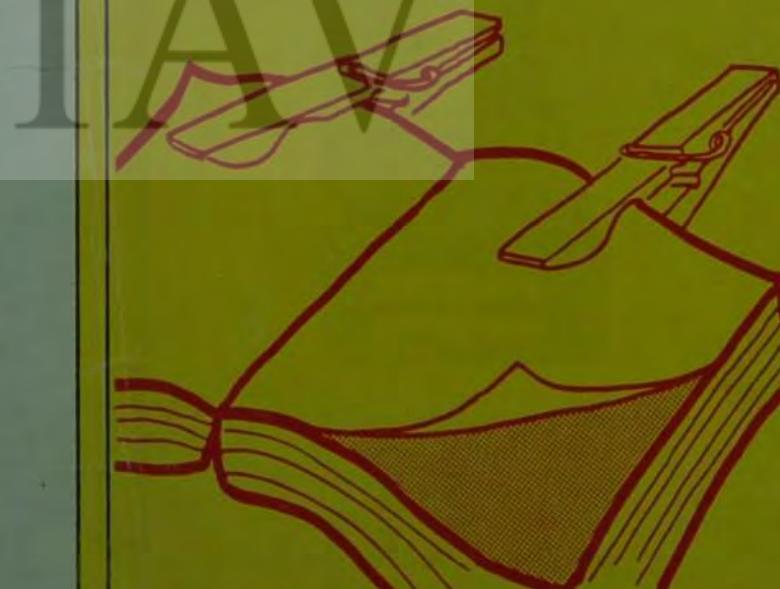
İsveç Polis Sendikası-"İşkencenin önlenmesi için polisin sendikalaşması gereklidir..."

GÜN şimdî 48 sayfa, 400 lira. Haziran ayı içinde, yine 2000 liradan abone olarak, GÜN'ü yüzde 59 indirimli, 165 liraya edinebilirsiniz!

Yazışma ve havale adresi: Asmalı Çeşme Sokak, 14/2, Sultanahmet-İstanbul

GÜN

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

BİLİM VE SANAT

felsefe nedir?

galina kirilenko, lydia korshunova
çeviri: gül aysu

YENİ ÇIKTI

Felsefe Nedir? 1985 yılında yazıldı. Çağdaş felsefe akım ve görüşleriyle tartışarak, bilimsel maddeci dünya görüşünün zenginliğini gözler önüne seren bu kitap, felsefeyi öğrenmek için yetkin bir başvuru kaynağı. 1260 lira.

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

NAZIM HİKMET

Sanat ve Edebiyat
Üstüne

Hazırlayan: Aziz Çalışlar

BİLİM VE SANAT

Nazım Hikmet

Sanat Edebiyat Üstüne
Hazırlayan: Aziz Çalışlar

362 sayfa, 1575 lira.

Tek isteklerde ederi kadar posta pulu gönderiniz. 4000 lirayı aşan istekleriniz ödemeli ve yüzde 20 indirimli olarak gönderilir. Her türlü yazışma adresi: Asmalıçeşme Sk. 14/2 Binbirdirek, İstanbul.

YARIN YAYINLARI

TRUSTAV

SÜKRÜ ERBAŞ
yolculuk

YAKINDA ÇIKIYOR

Güneyde Söyleşiler

Marta Traba

Cev: Gürhan Uçkan

Arjantinli yazarın 1981 yılında yayınlanan ve cunta dönemini anlatan romanı.

Yolculuk

Sükrü Erbaş

1987 Ceyhun Atuf Kansu Şiir
Ödülü
56 sayfa, 350 lira.

Yine de Gülümseyerek

Nihat Behram

Yirminci şiir yılında yüz seçme
şîir
208 sayfa, 1575 lira.

Tek isteklerde ederi kadar posta pulu gönderiniz. 4000 lirayı aşan istekleriniz ödemeli ve yüzde 20 indirimli olarak gönderilir. Her türlü yazışma adresi: Asmalıçeşme Sok. 14/2 Sultanahmet-İstanbul.